

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖÇMEN SANATÇILAR VE ESERLERİ ÜZERİNDEN
TÜRKİYE'DE GÖÇ OLGUSUNUN RESİM SANATINA
YANSIMASI

DİLEK ÜNĞAN

Danışman : Prof. Serkan İLDEN
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Teoman ÇIĞŞAR
Jüri Üyesi : Doç. Dr. İrfan DÖNMEZ

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Dilek ÜNĞAN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖÇMEN SANATÇILAR VE ESERLERİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE’DE GÖÇ OLGUSUNUN RESİM SANATINA YANSIMASI

DİLEK ÜNĞAN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI
DANIŞMAN: PROF. SERKAN İLDEN

Bireylerin veya toplulukların savaş, ticaret, ekonomik, dini veya kültürel sebeplerden dolayı yaşadıkları yerlerden ayrılıp başka bir bölgeye ya da coğrafyaya taşınması eylemine kısacası göç denilmektedir. Hem göçen hem de bu göçmenleri kabul eden toplum için, içinde kabullenme veya reddetmeyi de barındıran sorunlar, farklılıklar veya kaynaşmaları doğuran bu süreç pek çok bilinmezlik ve kargaşayı da içinde barındırabilmektedir. İçinden çıktığı toplumun, kültürün bir parçası olan sanatçı bireyler için bu göç olgusu daha farklı bir durum yaratmaktadır. Bir tarafta kendi kültürel-sanatsal kimliği, diğer tarafta yeni adapte olduğu-olacağı toplumun kültürel kimliği arasında kalan sanatçının yaratım dünyası dilemmalar yaşayabilmekte, hatta çoğu durumda değişim ve farklılıklar oluşabilmektedir.

Bu tez çalışmasında öncelikle göç kavramı ve göçün oluşmasına neden olan sebepler ile doğurduğu sonuçlar araştırılmıştır. Ayrıca Türkiye’de yaşayan göçmen sanatçılar ile yurt dışında yaşayan Türk sanatçıların bulundukları konum itibari ile topluma entegre olma süreçlerinin göç-kültür bağlamında kültürel kimliklerine ve sanat eserlerini yaratımlarında nasıl etki ettiği ele alınmıştır. Göçmen sanatçıların; göç öncesi, göç sırası ve göç sonraki yaşantılarının olaylar örgüsünde kaynak/ köken ülke, doğrudan geçilen ülke ve hedef ülkelere geçişlerindeki yaşantıları ve bu yaşantılarından yola çıkılarak elde ettikleri sanatsal yaratım deneyimlemelerinin şekil, renk, biçim ve kompozisyon düzeninde tuvallerine nasıl aktardıkları incelenmiştir. Göçmen sanatçıların göçün kültür-sanat boyutunda sanatsal yaratım süreçlerini mekân algısı ile birleştirerek eserlerini nasıl boyutlandırırdıkları, bu boyutlandırmayı yaparken esinlendikleri hayat felsefesi ve tekniklerin neler olduğu ve kendi kültürel kodlarını bu süreçte nasıl dâhil edip sentezledikleri irdelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Göç, Sanat, Kültür, Kimlik, Göçmen Sanatçılar

Haziran 2024, 176. Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

REFLECTION OF MIGRATION ON PAINTING IN TURKEY THROUGH MIGRANT ARTISTS AND THEIR WORKS

DİLEK ÜNGAN

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

ART AND DESIGN MAIN ART DEPARTMENT

SUPERVISOR: PROF. SERKAN İLDEN

In short, the act of individuals or communities leaving their place of residence and moving to another region or geography due to war, trade, economic, religious or cultural reasons is called migration. This process, which creates problems, differences or fusions that include acceptance or rejection, can also include many unknowns and turmoil for both the immigrant and the society that accepts these immigrants. This migration phenomenon creates a different situation for artistic individuals who are a part of the society and culture they come from. The creative world of the artist, who is caught between his own cultural-artistic identity on the one hand and the cultural identity of the society he has just adapted to and will become, on the other hand, may experience dilemmas, and in many cases, changes and differences may even occur.

In this thesis study, first of all, the concept of migration, the reasons that cause migration and its consequences are investigated. In addition, it was discussed how the process of integration into society of immigrant artists living in Turkey and Turkish artists living abroad affected their cultural identities and creation of works of art in the context of migration-culture. Immigrant artists; In the plot of their lives before migration, during migration and after migration, their experiences in transition to the source/origin country, the country directly passed through and the destination countries, and how they transferred the artistic creation experiences they gained based on these experiences to their canvases in shape, color, form and composition were examined. It has been examined how immigrant artists dimensioned their works by combining artistic creation processes with the perception of space in the culture-art dimension of migration, what were the life philosophy and techniques they were inspired by while doing this dimensioning, and how they included and synthesized their own cultural codes in this process.

KEYWORDS: Migration, Art, Culture, Identity, Migrant Artists

June 2024, 176 Page

TEŞEKKÜR

Bu tezde göçmen sanatçılar ve eserleri üzerinden Türkiye’de göç olgusunun resim sanatına yansımaları göç-sanat konusu açısından önemli görülmüştür. Göçmen sanatçıların resim sanatına olan etkisinin konu ve kaynak bakımından araştırılması ve incelenmesi elzem niteliği taşımaktadır.

Bu tezin araştırılmasında ve incelenmesinde değerli bilgi ve rehberliği ile bana yol gösteren çok değerli danışman hocam Prof. Serkan İLDEN’e sonsuz teşekkürlerimi ve minnetimi bir borç bilirim. Kendisi, akademik sürecimdeki özverisi ve desteğiyle bana her zaman ilham kaynağı olmuştur.

Çalışmamda desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Defne ÖCAL KAPLAN’a (Kastamonu Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi) teşekkür ederim.

Bu süreçte yanımda olan ve her daim desteğini hissettiğim anneme, babama, sevgili eşim Burhan ÜNGAN’a ve çocuklarıma da özel teşekkürlerimi sunmak isterim. Onların sabrı, anlayışı ve motivasyonu olmadan bu başarıyı elde edemezdim.

Yüksek lisans tezim süresince bana destek olan ve katkı sağlayan herkese içten teşekkürlerimi sunarım.

Dilek ÜNGAN

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Kuramsal Çerçeve	2
1.2 Tezin Amacı	3
1.3 Tezin Önemi	3
1.4 Tezin Sınırlılıkları	4
2. GÖÇ - GÖÇ VE GÖÇE NEDEN OLAN FAKTÖRLER GÖÇ - KÜLTÜR İLİŞKİSİ VE GÖÇÜN KÜLTÜREL KİMLİK ÜZERİNE ETKİSİ.....	5
2.1 Göç ve Göçe Neden Olan Faktörler	6
2.1.1 Göç Olgusu	6
2.1.2 Göçe Neden Olan Faktörler	15
2.1.2.1 Ekonomik nedenler	25
2.1.2.2 Politik ve siyasi nedenler	31
2.1.2.3 Sosyal ve sosyo-kültürel nedenler.....	34
2.1.2.4 Savaş ve doğal afetler.....	36
2.1.2.5 Psikolojik nedenler	38
2.2 Göç-Kültür İlişkisi.....	38
2.2.1 İç Göçler	54
2.2.2 Dış Göçler	63
2.2.3 Dış Ülkelerden Türkiye'ye Yapılan Göçler.....	75
3. GÖÇÜN SANATSAL YARATIM SÜRECİNE ETKİSİ.....	84
3.1 Sanatta Yaratıcılık	84
3.2 Göç - Sanat İlişkisi Bağlamında Göçün Sanatsal Yaratım Sürecine Etkisi	91
3.3 Türkiye'de Göçmen Sanatçılar ve Eserlerinde Kültürel Kimlik Arayışı ..	110
3.4 Türkiye'de Yaşayan Göçmen Sanatçılar	115
3.4.1 Belal Khaled	115
3.4.2 Rafiye Karaca	118
3.4.3 Mustafa Asım.....	120
3.4.4 İlham Enveroğlu	122
3.4.5 Ali Omar	125
3.4.6 Zeynep Bozoğlu.....	126
3.4.7 Karl Talip Kara	128
3.4.8 Silvia Bener.....	130
3.5 Yurt Dışında Yaşayan Göçmen Türk Sanatçılar	132
3.5.1 Kezban Arca Batıbeki	132
3.5.2 Mehmet Alagöz.....	135

3.5.3	Erol Akyavaş.....	137
3.5.4	Ergin İnan	140
3.5.5	Abidin Dino	141
3.5.6	Arshille Gorky	144
4.	YÖNTEM.....	148
5.	SANATSAL UYGULAMALAR	149
6.	SONUÇ	159
	KAYNAKLAR	162

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Resim 2.1 Meral Alma, “Hayat Sirki” 8x3 m (iki parça), 2020.....	51
Resim 2.2 Halil Altındere, “Tabularla Dans II”, 1997, 6 kimlik, değişebilir boyut, Enstalasyon görüntüsü (5. İstanbul Bienali)	52
Resim 2.3 Nuri İyem, “Gecekondu Ölümleri”, 58x38,5 cm, Duralit üzerine yağlı boya, 1970	60
Resim 2.4 İbrahim Balaban, “Göç”, 100x70 cm, Duralit üzerine yağlı boya, 1978.....	61
Resim 2.5 Gülsün Karamustafa, “Kapıcı Dairesi” 30x40 cm, kağıt üzerine karışık teknik, 1976.....	62
Resim 2.6 Kezban Arca Batıbeki, “Vaad Edilmemiş Topraklar “Ay Çocuğu- Kral Kızıl” 70x90 cm, 2018	66
Resim 2.7 Funda Alkan Cumbul, “Göç” Beyin Göçü	67
Resim 2.8 Neşet Günel, “Mola”, 139x210 cm T.ü.y.b., 1962	68
Resim 2.9 Nazım Peker, “Almanya’da Türk Olmak”	69
Resim 2.10 Gülsün Karamustafa, “Kuryeler”, 1991.....	80
Resim 3.1 Helmi el Touni, “Göç”	92
Resim 3.2 Jacob Lawrance, “Panel 18”	94
Resim 3.3 Leila Alaoui, “No Pasara Serisi”, Fotobaskı, 2008.....	95
Resim 3.4 Guy Wouete, “Göç Yolunda”, Enstalasyon, 2015.....	96
Resim 3.5 Claudia Casarino, “Üniforma”, Enstalasyon, 2008.....	97
Resim 3.6 Adrienne Sloane, “Exodus”, 72x17.5x36cm, pamuk iplik, metal iplik, örme, 2013	99
Resim 3.7 Bruno Catalano, “Yolcular ve Gezinler” 2013	100
Resim 3.8 Ai Weiwei, “Seyahat Hakkı”, Prag, 2017.....	101
Resim 3.9 Temur Köran, “Göç”, 2015, TÜYB, 150x410 cm.....	102
Resim 3.10 Kezban Arca Batıbeki, “Gece”, t.ü.k.t., 2019.....	103
Resim 3.11 Kamuran Özlem Sarnıç, “Umudum Yolda Kaldı” ,2016, Döküm, Astar ve Ajur Tekniği, 45*22 cm.....	104
Resim 3.12 Banksy, “Mülteci Teknesi”, Yerleştirme, 2016.....	105
Resim 3.13 The Refugees by İman Al Khattari,”Mülteciler” 2016, Oman	106
Resim 3.14 Belal Khaled, “Çocukluk Kuşatması”, 2015.....	116
Resim 3.15 Belal Khaled, “The soul that fights in us”, 50 m x 7 m, Al-Thalathi Street, Gaza, July 2021.....	117
Resim 3.16 Belal Khaled, “Fateh Camii”, Kaligrafi, 2017	118
Resim 3.17 Rafiye Karaca, “Anjelina Jolie”, 2012, 70x50 T.Ü.Y.B.....	119
Resim 3.18 Rafiye Karaca, “Kırılma Noktası” 2014, Tuval Üzerine Akrilik Boya 80x60 cm	120
Resim 3.19 Mustafa Asım, Tuval Üzerine Yağlıboya 50x40 cm	121
Resim 3.20 Mustafa Asım, “Dilek Çeşmesi”, 1999, 60*70 cm, Yağlı Boya.....	122
Resim 3.21 İlham Enveroğlu, “Konya Görünümü”, 1996, T.Ü.Y.B, 90x180 cm. (Selçuk Üniversitesi Resim Koleksiyonu)	123
Resim 3.22 İlham Enveroğlu, Şaman Duası’ndan”Pençe-i Âli Abâ”, tual üzerine karışık teknik, 80x120 cm. 2009	124
Resim 3.23 Ali Omar, “Öz Arayışım”	126

Resim 3.24 Zeynep Bozoğlu, 40x50 cm, Datça Ruhu Sergisi	127
Resim 3.25 Zeynep Bozoğlu, “OMR”	128
Resim 3.26 Karl Talip Kara, “Soyut”	129
Resim 3.27 Karl Talip Kara, “Üsküdar” Tuval üzerine yağlıboya, 130x97cm	130
Resim 3.28 Silvia Bener, “İçine Girilebilen Resimler”, Almanya, 1999.....	131
Resim 3.29 Silvia Bener, “Su Bilgisi 22” Türkiye 2020 Kâğıt Üzeri Guaj, 35x35cm	132
Resim 3.30 Kezban Arca Batıbeki, “Düş Gezginleri”, İstanbul, 1992	133
Resim 3.31 Kezban Arca Batıbeki, Tuval Üzerine Yağlı Boya-Kolaj, 70x90 cm, “Deep Blue”	134
Resim 3.32 Kezban Arca Batıbeki “Vaad Edilmemiş Topraklar”, İngiltere, “Ay Çocuğu-Kral Kızıl” 70x90 cm, 2018	135
Resim 3.33 Mehmet Alagöz, “Duvar Dibi -3”, Almanya, 120x180 cm –TÜYB- 2009	136
Resim 3.34 Mehmet Alagöz, “Bolu”, “Oya Ağacı”, 110x90 cm, TÜYB, 2018.....	137
Resim 3.35 Erol Akyavaş, “Odalar”, ABD, Duralit Üzerine Karışık Teknik, 60x50 cm, 1966	138
Resim 3.36 Erol Akyavaş, “Hallac-ı Mansur”, 300x350 cm, İstanbul, 1987	139
Resim 3.37 Ergin İnan, “Adem”, 1988, Kolaj, Renkli Desen,103x78 cm.....	140
Resim 3.38 Ergin İnan, 100x100 cm, TÜYB, 2021	141
Resim 3.39 Abidin Dino, “Adana”, 44x59 cm, 1940-1949	142
Resim 3.40 Abidin Dino, “Uzun Yürüyüş”, Paris, 1958	144
Resim 3.41 Arshille Gorky, “Sanatçı ve Annesi”, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1926-1942	145
Resim 3.42 Arshille Gorky, “Horkom’dan Sonra”, (After Khorkom) 1940- 1942, Tuval üzerine yağlı boya, 91.4x121.3 cm, Chicago Sanat Enstitüsü Michael R. Taylor, “Arshile Gorky, A Retrospective”, Philadelphia Museum of Art 2009	147
Resim 5.1 “Sirkeci Tren Garı” (50*70 cm, Tuval üzerine akrilik boya)	149
Resim 5.2 “Umuda Yolculuk” (50*70 cm, Tuval üzerine akrilik boya)	150
Resim 5.3 “Bavul Dolusu Yaşam” (50*70 cm, Tuval üzerine akrilik boya).....	151
Resim 5.4 “Ayrılık” (35*50 cm, Tuval üzerine akrilik boya).....	152
Resim 5.5 “Yolculuk” (40*50 cm, Tuval üzerine akrilik boya)	153
Resim 5.6 “Kırık Yollar” (50*50 cm, Tuval üzerine akrilik boya)	154
Resim 5.7 “Köksüz” (50*35 cm, Tuval üzerine akrilik boya).....	155
Resim 5.8 “Kimliksiz” (50*35 cm, Tuval üzerine akrilik boya)	156
Resim 5.9 “Bir Göç Hikâyesi” (50*35 cm, Tuval üzerine akrilik boya)	157
Resim 5.10 “Küresel Zindan” (50*35 cm, Tuval üzerine akrilik boya)	158

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (İngilizce: North Atlantic Treaty Organization)
Prof.	: Profesör
S.	: Sayfa
UNRWA	: Filistin Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı
Vb.	: Ve başkası, ve benzeri, ve bunun gibi
Vd.	: Ve diğerleri
Vs.	: Vesaire

1. GİRİŞ

Göç olgusu, bireylerin ve toplulukların farklı nedenlerle mekân değişikliği yaparak bulundukları mekânları terk ederek başka yerlere yerleşmelerini ifade etmektedir. Bu durum, insan ile mekân arasındaki bağın zayıflamasına ve değişmesine neden olan önemli bir etkidir. Göç, genellikle toplumsal boyutu olan ve süreçlere dayanan bir olgudur. Türkiye’de göç kavramı, özellikle 1950’lerden sonra iç göçle birlikte önem kazanmıştır. İlk olarak ekonomik nedenlerle başlayan göç süreci, zaman içinde siyasi faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. 1960’lı yıllardan itibaren ise Türkiye, dış göç sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.

Göç ve göçe neden olan faktörlerin oluşumlarını tetikleyen kültür ve sanat kavramı, göç olgusunu doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilemiştir. Kültür-sanat ve bunun ile birlikte anlam bulan kültürel kimlik kavramı, göçün tanımını ve oluşum nedenlerini genişletmiştir. Bireylerin toplumda var olmasına karşılık gelen değer, kültürdür. Kültür; yapısı, konusu, çeşidi, onu oluşturan faktörlerin (dil, din, tarih, edebiyat, sanat, müzik, coğrafya) vb. açılardan bakıldığında geniş bir perspektif konusu sunmaktadır. Kültür, milletin tarih boyunca içten ve dıştan gelen tüm uyarıcılara karşı sergilediği tutumunu, nesilden nesile aktaran maddi ve manevi değerlerin toplamından oluşan soyut bir kimliktir. Toplumu toplum yapan değerlerin ekseninde gelişen ve anlamlaşan olaylar bütünü, kültürün bellek kodlarını oluşturmaktadır. Göçer’e göre kültür, bir milletin asırlar boyu yaşanmışlıklarının damıtılmış bir özetidir (Göçer, 2012, s. 50). Güvenç’e göre kültür, toplumun üyesi olarak kişilerin yaşamları boyunca eğitim süreciyle öğrendiklerinin tümüdür (Güvenç, 2019, s. 54).

Göç, aynı zamanda bireylerin ve toplulukların yaşadıkları mekânda bıraktığı izlerle birlikte duygusal boşlukları da beraberinde getirmiştir. Bu boşluklar, ayrılıklar ve özlemler gibi duygusal yaraları sanat aracılığıyla iyileştirmeye çalışılmıştır. Sanat, insan eyleminin özel bir biçimidir. Toplumu, yaşamı ve toplumsal yapıları inşa eden ana karakter ise insan eylemi ve etkinlikleridir. Bu bağlamda sanat, insan eyleminin bir yönüdür bir pusulasıdır. Sanat, insanın genel eyleminden ayrılamaz bir parçasıdır ve bir sanatın özelliği birçok kavramı karşılamaktadır. Bunlar; toplum, kültür, inanç

ve geleneklere göre sanatın genel özelliklerini şekillendirmektedir. Bir de sanatı sanat yapan sanatın genel basamakları vardır; soyutlama, özgünlük, insani bir oluşum, kültürel etkinlik toplumsallık, öğrenme, işlev ve anlatımdır (Alver, 2020a). Bu öğelerin oluşumu da, sanatsal yaratım sürecini etkilemiştir.

Göçe konu olan başlıklar, çok yönlü olmakla birlikte farklı sanat dalları ile ilişkilendirilmiştir. Göç teması; resimden, heykele, edebiyattan şiire, sinemadan müziğe kadar birçok sanat dalında işlenmiştir. Bu araştırmada, göç konusuna odaklanan göçmen sanatçıların eserleri incelenerek göçün nedenleri, sonuçları ve bireylerin yaşamlarındaki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, göç temasının resim sanatına yansımaları üzerinden Türkiye’deki kültürel kimlik bağlamında ele alınmıştır. Göçmen sanatçıları ve eserleri, göç olgusunun Türk resim sanatındaki izdüşümünü anlamak adına önemli bir perspektif sunmaktadır.

1.1 Kuramsal Çerçeve

Bu tezde insanlık tarihi boyunca toplumların çeşitli sebeplerle yerleşim yerlerini değiştirmeleri nedeniyle farklı kültürlerin sosyolojik yönden etkileşimleri, göçmen sanatçıları ve eserleri üzerinden Türkiye’de göç olgusunun resim sanatına yansımaları ve toplumun bu etkileşimden aldığı pay incelenecektir. Göç, genellikle toplumsal boyutu olan ve süreçlere dayanan bir olgudur. Buna bağlı olarak gelişen göç olgusu, Türkiye’nin bir gerçeğidir. Bu gerçeklik pay, iç ve dış göçler ile şekillenmiştir. 1950’li yıllara tekabül eden iç göç, 1960’lı yıllarda yaşanan dış göç ile katmanlaşmıştır. Nedenselleri ve sonuçları farklılıkların ötesinde gerçekleşmiş olan bu göç olgusunun yıllara meydan okuyan ve özgürlüklerin izinde var olan sanatın kimliğinde bir bütün olmuştur. Türkiye’deki göç olgusunun resim sanatına etkilerini göçmen sanatçıları ve eserleri üzerinden inceleyerek, göçün toplumsal, kültürel ve sanatsal boyutlarını anlamamıza katkı sağlamaktadır. Göçmen sanatçıların eserleri, göç olgusunun çetrefilliğini ve derinliğini yansıtırken, aynı zamanda kültürel ve toplumsal kimlik konularını da ele almıştır. Bu eserler, göçün getirdiği deneyimleri ve duyguları sanat aracılığıyla ifade ederken, toplumun da göç olgusuna farklı bir perspektiften bakmasına olanak sağlamaktadır. Kültür, sanat ve kimlik bağlamında bütünleşen farklı sanat dalları da, göçmen sanatçıların bakış açısı sentezinde irdelenmesi kuramsal

çerçeveyi belirlemiştir. Göçün özellikle olumsuz etkilerinin insanların hafızalarında yer ettiği bu dönemde, bilimsel bir bakış açısıyla farklı yönlerden ele alınan göç olgusu, göçmen sanatçılar, eserleri ve etkileşimleri tarafsız bir gözle ve incelenecek, eleştirilecek ve yorumlanacaktır.

1.2 Tezin Amacı

Göç, bireylerin ve toplumların yaşadıkları mekânda bıraktığı izlerle birlikte duygusal boşlukları da beraberinde getirmiştir. Mekân ve zaman bağlamında değişen ve belirlenen bu nedenselliklerin göçmen sanatçılar tarafından ele alınması ve eserlerinin yorumlanması etkili olmuştur. Bu çalışmada etkin rol oynayan göçmen sanatçılar, göç konusunda farklı disiplinlerden beslenerek sanatın kimliğini boyutlandırmıştır. Tezin amacı, göç olgusunun sanat aracılığıyla nasıl ifade edildiği ve göçmen sanatçıların eserlerinin bu anlamda nasıl bir etkisi olduğunu incelemektir. Bu çalışma, göç olgusunun sanatın kimliği üzerindeki etkilerini anlamamıza ve göçmen sanatçıların perspektifinden göç deneyimini daha derinlemesine değerlendirmemize kaynaklık etmektedir.

1.3 Tezin Önemi

Bu tez, göç ve göçü tetikleyen faktörlerin toplumsal ve mekânsal dinamiklere olan etkisinin, göçmen sanatçıların eserleri aracılığıyla incelenmesini ele almaktadır. Göçmen sanatçıların eserlerinde kullanılan yöntemler ve teknikler, genellikle kendi göç deneyimlerinden ve kültürel kökenlerinden beslenmesidir. Bu eserler, göç olgusunun insanlık tarihindeki önemini ve gelecekteki etkilerini yansıtmaktadır. Göçmen sanatçıların eserleri, göçün kişisel ve toplumsal boyutlarını anlamamıza ve değerlendirmemize yardımcı olmaktır. Bu eserler, göçmenlerin kimlik arayışlarını, aidiyet duygularını ve göçün getirdiği zorlukları üzerinden ele almıştır. Tezin önemi, göç olgusunu sanat aracılığıyla ele alarak, insanlığın ortak geçmişi ve geleceği üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olmasıdır. Bu tez, göçmen sanatçıların eserlerinin, göç olgusunun nedenselliğini ve derinliğini nasıl yansıttığını ve insanlık için nasıl anlamlar taşıdığını açığa çıkarmaktır.

1.4 Tezin Sınırlılıkları

“Göçmen Sanatçılar ve Eserleri Üzerinden Türkiye’de Göç Olgusunun Resim Sanatına Yansıması” isimli bu yüksek lisans çalışmasında; göç, göçe neden olan faktörler, iç ve dış göçler hakkında literatür bilgisi verildikten sonra, Türkiye’de yaşayan göçmen sanatçılar ve eserleri üzerinde durulmuştur. Sanatçıların seçimi yapılırken sanatsal yaşamlarının bir bölümünü ait oldukları coğrafyada sürdürmüş olan ardından Türkiye’ye göçen ve burada sanatsal üretimlerini devam ettiren sanatçılar olmasına özen gösterilmiştir. Bu seçimin bu şekilde yapılmasında göçmen sanatçıların kültürel değişimler ile sahip oldukları kültürlerin, dâhil oldukları kültür ile olan iletişimi-iletişimsizliği gibi faktörlerin eserlerine nasıl yansıdığı gibi sorunlar üzerinde durulmuştur.

2. GÖÇ - GÖÇ VE GÖÇE NEDEN OLAN FAKTÖRLER GÖÇ - KÜLTÜR İLİŞKİSİ VE GÖÇÜN KÜLTÜREL KİMLİK ÜZERİNE ETKİSİ

Göç, bireylerin, grupların veya toplulukların bulundukları yerden başka bir yere göç etmesi anlamına gelmektedir. Göç, bir dizi karmaşık bileşenin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan çok yönlü bir olgudur. Bu etmenler genellikle sosyal, ekonomik, politik ve çevresel faktörlerden kaynaklanabilmektedir. Ekonomik fırsatlar, politik istikrarsızlık, doğal afetler ve aile birleşimi gibi çeşitli nedenlerle gerçekleşen göçler, bireylerin ve toplulukların yaşamlarını büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, göç hareketlerini şekillendirir ve insanların bir yerden başka bir yere taşınma kararlarını etkileyen dinamik bir süreci oluşturur.

Göçün kültür üzerindeki etkilerini anlamak için önemli olan bazı temel noktalar bulunmaktadır. Kùltürler arası etkileşim söz konusudur çünkü göç, farklı kùltürlerin bir araya gelmesine sebep olur. Göçmenler, yeni bir topluluğa bütünleşmiş oldukça, kendi kùltürleri ile hedef kùltür arasında bir etkileşim bağı kurmaya başlamaktadır. Bu etkileşim, dil, gelenekler, sanat ve diğerk kùltürel unsurları ve öğeleri içermektedir. Göçmenler, kendi kùltürlerinden getirdikleri unsurları yeni topluluklarına tanıtarak kùltürel yayılmaya neden olmaktadır. Göçün kùltür etkileşiminin bir diğerk etkisi çeşitlilik ve zenginlik olarak söylenebilir. Göç, hedef bölgede kùltürel çeşitliliği artırabilir. Bu durum, farklı geleneklerin, dilin ve yaşam tarzlarının bir arada var olmasına katkı sağlayabilmektedir. Göçün kùltürel kimlik üzerine etkisi ise, yeni bir topluma bütünleşmiş olurken, kendi kùltürel kimliklerini yeniden değerklendirme ve şekillendirme süzgecinden geçebilmektedirler. Bu, bazen kùltürel kimliklerinde bir farklılaşım veya evrim anlamında nitelendirilmektedir. Göç kùltür ile ilişkisine bakıldığında çatışmalar olmaktadır. Farklı kùltürler arasındaki çatışmalar, anlama ve hoşgörü eksikliğine yol açabilmektedir. Sonuç olarak, göç ve kùltür arasındaki ilişki, kùltürel etkileşim, çeşitlilik, yeniden şekillendirme ve çatışma gibi çeşitli dinamikleri içerir. Bu süreç, hem göçmenlerin hem de hedef toplulukların kùltürel kimliklerinde değerkliklere neden olabilmektedir.

2.1 Göç ve Göçe Neden Olan Faktörler

2.1.1 Göç Olgusu

Göçler, sadece bir yerden başka bir yere bedensel olarak hareket etmek değildir. Aslında, ekonomik, siyasi ve kültürel gibi birçok boyutu içinde barındıran dinamik bir yapıdır. Göç; işsizlikle mücadele edenlerden, haksızlığa uğrayanlardan, terörün tehditlerinden, çevresel sorunlarla başa çıkamayanlardan ve diğer ülkelerin çıkarlarına kurban giden insan topluluklarının hareketlerinden oluşan çok kapsamlı ve karışık bir olgudur (Erkek, 2023, s. 20).

Göç sadece coğrafi bir değişim değil, aynı zamanda kültürel, sosyal ve bireysel düzeyde derinlemesine etkileri olan karmaşık bir süreçtir. İnsanların göç etmeleri, sadece fiziksel mekân değişikliği değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bağlamda yeni bir adaptasyon ve anlam inşa etme sürecini içermektedir. Göç, bireyleri topluluklarından ayırarak yeni bir topluluğa entegre olmalarını sağlamaktadır. Bu süreçte, bireyler kendi kültürlerini yeni bir ortama taşıma ve aynı zamanda yeni kültüre uyum sağlama çabası içinde olabilmektedir. Bu, toplumsal bağların şekillenmesine ve değişmesine neden olmaktadır. Göç, bireyin yaşadığı mekândan ayrılmasını ve yeni bir mekânda yerleşmesini içermektedir. Bu süreç, bireyin anlam ve değer dünyasında önemli değişimlere yol açabilmektedir. Yeni mekânın kültürü, değerleri ve normları, bireyin dünya görüşünü etkilediği belirtilmektedir. Göç, sadece bireyleri değil, aynı zamanda mekândaki diğer insanları da etkilemektedir. Hem terk edilen yerde kalanlar hem de yeni yerleşilen yerdeki insanlar, bu süreçten etkilenmektedir. İnsana dair unsurlar, ilişkiler, toplumsal yapılar göçle birlikte değişebilmektedir. Göç, bireyin kimliğinde de değişikliklere neden olabilmektedir. Hem terk edilen mekânda geçmişle olan bağlar koparken yeni yerleşilen mekânda yeni kimlik ve zaman algıları oluşabilmektedir. Göç ile birlikte değişen mekân ve kimlik algısı, insanı ve insan hikâyelerini etkileyen ve değiştiren ve aynı zamanda bu değişimden etkilenen bir varlık unsuru olarak yer almaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015, s. 10).

Göç olgusunun tanımlarına bakıldığında temel olarak bir ya da birden fazla nedenden dolayı bir coğrafi bölgeden başka bir coğrafi bölgeye taşınmayı ve orada yeni bir

yaşam kurmayı tanımlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, birçok farklı nedenle gerçekleşebilir ve genellikle zorlayıcı faktörlerle ilişkilidir. Savaş, hastalık, ekonomik sıkıntılar, politik gerilim, toplum yapısının deforme olması gibi faktörler, bireyleri, aileleri ve hatta toplulukları bulundukları yerden ayrılmaya zorlayabilmektedir. Göç; birey, ebeveyn ya da topluluk olarak, bulundukları yurdu veya yöreyi terk ederek yeni bir yurda veya yöreye taşınma durumudur lâkin sadece bireyin hayatını etkileyen bir olgu değildir; aynı zamanda toplumları, kültürleri ve sosyal dokuyu da derinden etkileyen bir kavramdır (Büro, 2021).

Ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal nedenlerle kişilerin, ailelerin ya da toplumların yaşadıkları bölgeden ayrılarak farklı bir bölgeye taşınma ve yerleşme durumudur. Bu bağlamda kitlesel göç hareketleri, kentlerin sosyo-kültürel yapısını, demografik özelliklerini ve ekonomisini derinden etkilemektedir (Taştan vd., 2016, s. 11).

Atalay, “Proje Olarak Göç Temalı Yerleştirme” makalesinde; “Birleşik Milletler, dünyadaki her yedi kişiden birinin tercih ya da zorla göç ettiğini uluslararası ya da ulusal iç göç eden olduğunu belirtmektedir.” Göç eden kişilerin çoğunlukla göç ettikleri, doğdukları yerlere dönme isteği olduğunu lâkin bu isteğin yaşam koşullarının etkisinde yön değiştirdiğine, köklerine duyulan öz saygının gidilerek azaldığını hatta kopma noktasına geldiğini belirterek bu dönme isteğinin gerçekleşmediğini belirtmektedir. Stuart Hall, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir. “Göç tek yönlü bir yolculuktur.” ve “Geri dönecek bir yuva yoktur.” şeklinde göçün yarattığı boşluğu vurgulamıştır. Melitopoulos, “Göç sorunu hareketin bir sonucudur. Geri dönüş olmadığı için geçişli değildir. Bir şeyleri yeni bir kültüre ya da medeniyete getirebilirsin ama bir şeyleri geri götürmeyi başaramazsın. Geçişsizdir” (Atalay, 2021, s. 71-72).

Temur Koran’a göre göç, bireylerin ya da toplulukların bıraktıkları geçmişlerini, kültürlerini ve yaşam biçimlerini geride bırakarak, bilinmeyen bir geleceğe doğru açılan bir yoldur (Köran, 2017). Göç, insanlık tarihinde sürekli bir varlık gösteren bir olgudur. İnsanlar, farklı nedenlerle, farklı dönemlerde ve coğrafyalarda göç etmişti Bu, insanların çeşitli nedenlerle coğrafi olarak yer değiştirmesinin evrensel bir gerçek

olduğunu göstermektedir. Göç, pek çok etkenin rol oynadığı, çözülmesi, açıklanması ve anlaşılması oldukça zor olan bir süreç olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda göç olgusu, dinamik bir süreç olup toplumların yapısını etkileyen sosyal bir olaydır. Bu sosyal olay bünyesinde, ekonomik, siyasi, kültürel birçok faktörü barındırmaktadır. Bireylerin ve toplulukların göç etmelerine yol açabilmektedir. Göçün sonuçları da çok çeşitli olabilmekte ve bu süreç, toplumları derinlemesine etkileyebilmektedir. Bu etkileşim unsurları olumlu ve olumsuz yönde gerçekleşebilmektedir (Aşkın vd., 2013, s. 232).

Göç, pek çok topluluğun etnik ve kültür çeşitliliğine eklenerek nüfus, ekonomik ve toplumsal hareketliliğin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Göç olgusu, insan ve mekân arasındaki ilişkiyi yeniden biçimlendirerek, toplumsal yaşam, kültürel pratikler, değerler sistemi gibi birçok alanda sosyal, kültürel, ekonomik, demografik ve ekolojik açıdan etkilediği belirtilmektedir (Demir, 2022, s. 129).

Toplumsal hareketlilik olan göç olgusunun nedenlerini şekillendiren boyutlar vardır bunlar; tarihsel, toplumsal ve coğrafi boyuttur. Türkiye’deki göç olgusu toplumsal tarihle ilişkilidir, çünkü geçmişin bütün yaşanmışlarını içinde barındıran bir toplum yapısı vardır (Doğan, 2018, s. 57-58). Göç olgusu, kültürümüzün ve geleneksel yaşam biçimimizin temel unsurlarından biri olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle geleneksel toplum düzenimizde, yaşamın her aşamasında bu olgunun etkilerini ve izlerini görmek mümkündür. Göç olgusunun toplumsal ve tarihsel boyutunun şekillenmesi 19.yüzyılın ikinci yarısında yaşanan sanayi devrimi ile olmuştur. Sanayi devrimi ile köyden kentlere doğru bir göç hareketi yaşanmıştır, nedeni sanayi merkezlerinde yani kentlerde çalışacak insan-işçi faktörüdür. Bu hareketlenmelere bağlı olarak gelişen sosyal hareketlilik kendi içerisinde yatay ve dikey boyut olarak ikiye ayrılmıştır. Yatay hareketlilik; çeşitli sınıf ve tabakalardan gelenlerin yarattığı bir sosyal olay iken, dikey hareketlilik; mekân içindeki hareketleri dışında sosyal statü, yapı ve kurumlardaki değişimleri kapsayan bir sosyal hareketlilik olarak karşımıza çıkmaktadır ve bunu sonucunda da yeni sınıf tabakasının oluşumu, yükselişi ve inişleri etkili olmuştur (Çakır, 2011, s. 133). Toplumsal boyutunun yanı sıra tarihsel boyutun da ele alınışı göç anlatılarının ve yazınlarının etkisinde geliştiğini görmekteyiz. Nedim Gürsel ve Fakir Bayburt gibi göç eden yazarların olayları; göç öncesi (kaynak-köken

ülke), göç sırası (doğrudan geçilen ülke) ve göç sonrası (hedef ülke) olarak belirtilen olaylar zinciri olarak ifade etmiştir (Tilbe, 2021, s. 25).

Göç, birçok farklı faktörün etkileşimi sonucu ortaya çıkan karmaşık bir olgudur. Bu faktörler arasında ekonomik şartlar, sosyal dinamikler, siyasi durum, demografik özellikler ve çevresel koşullar gibi geniş bir yelpaze bulunur. İç göç, bireylerin bir bölgeden diğerine yer değiştirmesi anlamına gelir. Ekonomistler bu süreci genellikle fertlerin var olan göç giderleri ile yarınlardaki kazançları arasında bir dengeleme yaparak değerlendirmektedir. Göç, bir tür insan sermayesi yatırımı olarak görülür; yani bireyler, göç etmenin maliyeti ile beklenen fayda arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Göç, bireylerin beklenen faydalarının, göç maliyetlerini aştığı durumlarda gerçekleşmektedir (Sırım ve Demir, 2020, s. 79-87).

Bu bağlamda göç sorunsalı, meydana geliş amacına göre farklı biçimlerde kategorileşmiştir. Bu kategorileşmenin en başında göç devininin yönü gelmektedir. Ülke içerisindeki insanların bir yerde başka bir yere taşınmasına ‘iç göç’; ülkenin sınırlarının dışına yapılan taşınmaya da ‘dış göç’ denilmektedir. Göç olgusu güncelliğini koruyan bir olgu olduğu için dış göç kavramı, ulusal göç olarak da tanımlanmaktadır. Amaç, göç olgusunu daha iyi anlamak ve analiz etmek için önemli bir çerçeve sağlamaktır. Aksoy’da göçü ortaya çıkaran nedenleri altı sınıfta irdelenmiştir. Bu sınıflamalar şu şekildedir: iklim kaynaklı göç, ekonomik kaynaklı göç, siyasal kaynaklı göç, eğitim kaynaklı göç, beyin göçü ve emekli göçüdür. Bu sınıflandırmalar, göç olgusunun karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü vurgulamaktadır. Bu nedenle sınıflandırmalardan kaynaklı olarak gerçekleşen göç dinamikliği her durumda farklılık arz etmektedir. Farklılıkların temelinde ve özelinde ortaya çıkan kavramların bir milletin ya da bir grubun vatani olarak benimsediği coğrafyayı bırakıp başka bir yere göç edememesi üzerine kurgulanmıştır (Özkan, 2019, s. 127-145). Mutlu da, göç olgusuna neden olan faktörleri sekiz başlıkta toplamıştır. Bunlar sırasıyla şu şekildedir. Savaş nedeniyle yapılan göçler, kırsaldan kentlere ve kentsel dönüşüm amaçlı yapılan göçler, kültürel amaçlı yapılan göçler, eğitim amaçlı yapılan göçler, doğa koşulları nedeniyle yapılan göçler, İnsan ve hayvan ırklarının göçleri, çalışma nedeniyle yapılan göçler ve son olarak da ticaret nedeniyle yapılan göçler (Mutlu, 2021, s. 152-175). Bu sürecin temelinde ekonomik, çevresel ve sosyal

faktörler yatmaktadır. İnsanlar, daha iyi yaşam koşulları, iş imkânları veya ekonomik fırsatlar bulma arzusuyla göç etmektedir. Diğer yandan, doğal afetler, iklim değişiklikleri ve çevresel zorlamalar gibi çevresel etkenler de göçü tetikleyen unsurlardır. Sosyal açıdan, devletlerin politikaları, savaşlar, sürgünler ve iskânlar gibi olaylar, büyük insan gruplarını zorla yer değiştirmeye yönlendirebilmektedir. Bu durumlar, göçmenlerin yaşadıkları toplulukları ve kültürleri yoğun bir şekilde etkileyebilmekte, aynı zamanda farklı kültürler arasında etkileşimlere de, yol açabilmektedir. Göç olgusu sadece belirli bir coğrafyaya özgü değildir; insanın varlığıyla birlikte kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, toplumsal yapıları, ekonomileri ve kültürel dinamikleri etkilerken, bireylerin hayatlarını da kökten değiştirebilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012, s. 165). Dolayısıyla göç ile bütünleşen kavramların, mekânsal ve toplumsal yapının bünyesinde ve birçok nedenin birleşeninde yeniden tanımlanması ve kimlik kazanması göç olgusunu kuvvetlendirmektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1352). Bu nedenle göç olgusunun günümüzde devam etmesi ve gelecekte de devam edebileceği görüşleri yer almaktadır.

Göçle ilgili bir durumu, duyguyu hatta göçe neden olan olaylar zincirini anlatılırken kullanılan birtakım kavramların ve sözcüklerin olduğu belirtilmektedir. Bu ifadelerin kullanılması konuyla ilgili araştırma yapan ilgililerin özdeş bir çıkarımda bulunmasına ve temel dil kullanabilmesine imkân sağlamıştır. Bu kavramları kısaca açıklamak gerekirse sığınmacı kavramı; siyasal, dini, ortak bir geçmişe, dile, ırka, kültüre sahip olan kişilerin ve cinsel tercih vb. olur olmaz bir sebepten ötürü ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış ve gittiği ülkede iltica isteğinde bulunmuş kişiye ve kişilere denir. Aynı zamanda göç (iltica); gittiği ülkede ilgili mevkilerine formel olarak müracaatta bulunmuş, ancak soruşturma evresinde olup halen onay almamış kişilerdir. Mülteci terimi; ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve gittiği ülkede iltica isteğinde bulunan ve netice olarak bu isteği onay görülen kişiye denir (Gün, 2020, s. 3-4). Mülteciler birçok sorunun kaynağı olarak görülmektedir çünkü göç alan ülkelerde karşılaşılan sorunların arasında sosyal dışlanma, ekonomik zorluklar, kötü çalışma koşulları ve ayrımcılık gibi çok sorunsal durumlar etkili olmaktadır (Kanat, 2021, s. 185-186). Göç ile aynı sebeplere sahip olsa da bu özelliğiyle ayrılmaktadır (Gün, 2020, s. 3-4). Göçmen tanımı iltica-sığınmacı ve mülteci tabirlerinden çok farklıdır; çünkü iktisadi-ekonomik ve sosyo-kültürel sebeplerden ötürü kendi ülkesinden istekli olarak ayrılan kişiye

denir. Burada değinilecek başka mühim nokta ise, göçmenlerin gittikleri ülkede meşru onayları alarak yerleşmiş olmalarıdır. Zygmunt Bauman'a göre göçmenler, yer değiştirmez, yeryüzündeki yerini yitirir (Barış ve Boztilki, 2017, s. 217). Göçmen kavramını genişleten bir diğer kavram da kaçak göçmenlerdir. Kaçak göçmenler göçmenlerle emsal sebeplerden ötürü ülkesinden ayrılan ancak yerleştiği ülkenin görevli mercilerin, haberi veya onayı olmadan orada bulunan kişiye denilmektedir. Araştırmalar sonucunda göç olgusunun bu kavramlar ışığında ortak bir paydada bulunduğu görülmektedir. Lâkin burada sorulması gereken bir soru vardır; “insanlık tarihi ile eş tutulan göç olgusunun uluslararası ortamda neden geç ifade edildiğidir ?” Bu sorunun cevabı, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan mülteci çalışmaları ile anlam bulmuştur. Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri isimli makalede; mültecilik zorunlu göç olarak ele alınmış ve zorunlu göç yaşamının devamlılığı üzerine kurgulanmıştır (Barın, 2015, s. 13). Diğer taraftan göç olgusunu kuvvetlendiren ifadelerin; göçmenlik, mültecilik vb. terimler ile kimlikler arasında günümüz toplumlarında yaşanan idrak varyasyonunun en önemli sebeplerinden biri olarak evrenselleşme yani küreselleşme görülmektedir (Çağırkan, 2016, s. 2617). Küreselleşen dünyada nüfus artışıyla doğal olarak oluşan yerleşim yerleri bulmak giderek zorlaşmaktadır. Bu durum, küresel bağlantıların ve iletişim teknolojilerinin artışı, ekonomik entegrasyonun derinleşmesi ve sınırlar arası hareketliliğin artması gibi faktörlere dayanmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle, uluslararası ilişkilerde ve toplumsal yapıda önemli değişimler yaşanmaktadır. Uluslararası sınırların önemi azalırken, devletler arası işbirliği ve entegrasyon artmaktadır. Bu durum, geleneksel ulusal kimlik ve aidiyet kavramlarını etkileyerek anlam yenilenmesine yol açmıştır. Küreselleşme ve göç arasındaki ilişki, insanların ve toplumların hızla hareket etmelerine ve birden fazla yerde yaşama potansiyelini artırmalarına olanak tanımaktadır. Küreselleşmenin getirdiği bu dinamik, bireylerin kendi kimliklerini ve aidiyet duygularını çoklu bir şekilde tanımlamalarına yol açmıştır. Kişiler, bir yandan doğdukları toprakları “kendi vatanları” olarak kabul ederken, diğer yandan küresel bağlantılar sayesinde farklı bölgelerde yaşadıkları yerleri de bir şekilde “kendi vatanları” olarak algılayabilmektedir. Bu durum, insanların çok kültürlü kimliklere sahip olmalarını ve kökenlerini birden fazla yerde bulmalarını sağlamaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 9).

Göç olgusunun getirileri farklı kavramlar bünyesinde genişlese de, farklı bakış açıların izlenimlerini görmek mümkündür. Bu durumda Stephen Castles ve Mark J. Miller, göç olgusunu inceledikleri “The Age of Migration” “Göç Çağı” (Hass, 2022). adlı kitaplarında, çağımızdaki göç hareketini; göçün küreselleşmesi, göçün hızlanması, göçün farklılaşması ve göçün kadınsılaşması şeklinde sınıflara ayırmıştır (Adıgüzel, 2016, s.22).

Göçün Küreselleşmesi: Küresel göçü, uluslararası arenada toplumu ilgilendiren tüm parçaların bir sentez halinde aynı çerçevede bulunduran modern zaman fotoğrafı olarak betimlemektedir (Doğan, 2018, s. 17). Bir ülkeden diğer bir ülkeye yapılan göçler ve bölgelerdeki birbirinden farklı kültürlerin çeşitlilik ve etkileşim içinde olması zengin ve dinamik toplumların oluşmasına neden olmaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 22). Toplumsal bir olgu bir olarak karşımıza çıkan göç faktörünün kimliğinde küreselleşme etkeni vardır. Küreselleşmenin etkileşim ağını destekleyen aktör ise insan ve insan toplumlarıdır. Küreselleşme ağını sürekli etkileşim halinde tutan ve güçlendiren belli başlı faktörler bulunmaktadır. Bunlar; ekonomik, siyasi, sosyal, eğitim ve sağlık boyutları yönünde olduğudur ve bu nedenle farklı bakış açıları ile tanımlanmaktadır ve değerlendirilmektedir. Bu kapsamda küreselleşmeyi farklı bakış açıları ile değerlendiren düşünürlerin arasında Modelski vardır. Modelski: küreselleşmeyi geçmişten günümüze kadar süregelen yaşanılmışlığı olarak ifade etmektedir. Modelski’ye göre, küreselleşme büyük uygarlıklar arasında gerçekleşen ve oluşan bağların eklentisi olarak artmaya ve anlam yenilenmesine devam eden bir sonucu temsil etmektedir. Uluslararası sermayenin ekonomik politikasına, kültürüne ve ideolojisine doğru akan bir akış yolunu mevcuttur. Küreselleşmeyi, uluslararası sermayenin egemenliği ve kültürel normların yayılması olarak ele alınır. Başka bir tanıma göre ise küreselleşme, dünya çapında geçerliliği olan yani göçe neden olan faktörlerin tümcesi ve ulusallığın yerel özelliklerini reddetmeden evrensel normlarla uyumlu hale getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre, küreselleşme dünya ekonomileri arasında üretim, dağıtım ve hizmetlerin uyumunu ifade etmektedir. Bu farklı tanımlar, küreselleşmenin çok yönlü bir süreç olduğunu ve farklı alanlarda etkilerinin olduğunu göstermektedir. Ekonomik, kültürel, siyasi ve ideolojik boyutlarıyla küreselleşme, toplumlar üzerinde geniş etkilere sahip olan ve anlaşılması zor olan bir yapıyı haznesinde barındıran bir olgudur (Korkmaz, 2020, s. 3-4).

Tilbe, küreselleşmeyi; bütünleşmiş küresel kapitalizm devrinin kozmik meselelerden biri olarak değerlendirmektedir. Dünya tarihinden günümüz değin birçok milletin kitlesel göçlere olan tanıklığı göç olgusunu hem derinleştirmiş hem de en önemli sosyal olgulardan biri olmasına kaynaklık etmiştir (Tilbe, 2021, s. 9).

Göçün Hızlanması: Göç uzanımı gün geçtikçe büyüyor ve bu durum dünya ülkelerini yeni göç politikaları geliştirmeye teşvik etmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 22). Çağımızdaki iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki büyük varyasyonlar, teknolojik yeniliklerin etkisiyle çağımız insanların daha kolay ve hızlı bir şekilde yer değiştirmelerine olanak tanımıştır. Göç ve küreselleşme üzerine çalışmış olan akademisyenlerden Stephen Castles ve Mark J. Miller, içinde bulunduğumuz dönemi “göçler çağı” olarak adlandırarak, göçün insanlık tarihinden bu yana süregelen bir olgu olduğunu sonucunda da yoğun nüfus hareketliliğinin yaşandığını vurgulamıştır. Bu, göç olgusunun günümüzdeki küresel koşullarda öne çıkan bir özellik olduğunu ifade ederken bir nevi küresel göç ideolojisini anlamak için en kapsamlı göç rehberi niteliğinde yerini almıştır (Hass, 2022). Öte yandan, kültür ve medya studyc alanında çalışan Nikos Papastergiadis, günümüzde yaşanan yer değiştirmelerini “göç türbülansı” olarak tanımlayarak, göçün sabit bir hareket olmadığını, aksine sürekli değişen, karmaşık ve dinamik bir süreç olduğunu ifade etmektedir ve günümüzde de, küreselleşmenin göçmenlik hareketlerini kalıcı hale getireceğini belirtmektedir (Aksu, 2022, s. 236). Birleşmiş Milletler’in yayınladığı raporda yer alan maddelerin, uluslararası göç hareketlerinin izlem ve analiz gücü bakımından önemli bir kaynak olarak görülmektedir. 2000 yılında dünya genelindeki uluslararası göç hareketlerine katılan yaklaşık 174,7 milyon insanın 15,8 milyonunu mülteciler oluşturmaktadır. Bu rakamlar, göçün küresel boyutunu ve insanların farklı nedenlerle ülkeler arası hareket etme eğilimini göstermektedir. Ayrıca, göç hareketlerinin yoğunluk merkezlerinin Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin olması; göç hareketinin yönüne, yoğunluğuna ve akımına işaret eden dikkate değer bir bilgidir (Güllüpınar, 2012, s. 54-55).

Göçün Farklılaşması: Göç eden kişilerin hedef olarak gördüğü ve yerleştiği ülkeler, yalnız ekonomik nedenlerle gerçekleşen işgücü göçü veya misafir işçi göçü ile değil,

aynı zamanda farklı nedenlere dayanan çeşitli göç tipleri ile de karşılaşmaktadır. Bunlar; göçmen, mülteci, sığınmacı gibi belirtkelerdir (Adıgüzel, 2016, s. 22).

Göçün Kadınsılaşması: Günümüzde kadınların emek göçüne katılımı artmaktadır ve kadın göçmenlerin sayısında önemli artış gözlemlenmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 22). Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere göç olgusu tek bir mekâna, tek bir hayat hikâyesine ya da kavramlara özgü özellik değildir. Hayat hikâyelerin başkahramanı olan insanın her ortamda insanlar arasında etkileşimde bulunması, ilişkilerin niteliğini ve sonuçlarını doğrudan etkileyen önemli unsurdur (Koçak ve Terzi, 2012, s. 165).

Göçün oluşum manyetiği ulusal ve yerel olgularda kendini göstermektedir. Göç olgusunun Türkiye gerçeğinde göçten en çok etkilenen ülke olması sebebi ile “Göç Ülkesi” konuma gelmiştir (Doğan, 2018, s. 26). Cumhuriyet dönemi Türkiye’si merceğinde inceleyecek olursak tarihsel sürecin başlangıcı Osmanlı Devleti’nin son yıllarında ve Cumhuriyet Dönemi’nin başlarında yaşanan göçler etkili olmuştur (URL-1, 2023). Daha sonraki bu süreci 1950’li yıllar izlemektedir; çünkü 1950 yılında, Türkiye’de sanayileşme ivme kazanmıştır. Sanayileşme ile birlikte Türkiye’de kentleşme sorunu ortaya çıkmıştır (Koçak ve Terzi, 2012, s. 164-165). Bu bağlamda Sanayi Devrimi’nin çıkış noktası ile varılan nokta arasında çizilen köklü değişiklikler Sanayi Devrimi’nin içeriğini belirlemiştir. Bu anlamda Sanayi Devrimi’nin etkisi ülkemizde tarım üretiminde ve ulaşım araçlarında köklü değişikliklere neden olmuştur (Tanilli, 2018, s. 115). Tarım devriminden Sanayi Devrimine geçiş, toplumların yapısında ve insanların yaşam tarzlarında da, köklü değişikliklere neden olmuştur. İşte bu geçişin insanlar ve yaşamları üzerindeki etkileri iş bulamayan tarım işçileri, iş imkânı olan yerleşim yerlere doğru bir eğilimde bulunmuşlardır (Koçak ve Terzi, 2012, s. 164-165). 1960-70’li yıllarda yaşanan işgücü göçü, özellikle Avrupa ülkelerindeki ekonomik canlanma çabalarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu dönemde, II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomileri büyük ölçüde zarar gören Batı Avrupa ülkeleri, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak ve yeniden inşa etmek için işgücüne ihtiyaç duymuşlardır. Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi ülkeler, kendi iş gücü eksikliklerini gidermek ve sanayileşme süreçlerini hızlandırmak amacıyla dış ülkelere işçi talep etmeye başlamıştır. Bu ülkelerdeki yoğun sanayileşme ve

büyüme, yerel nüfusun talebi karşılamaması nedeniyle yabancı işçilere olan ihtiyacı artırmıştır (Koçak ve Terzi, 2012, s. 174).

1990'ların sonlarından itibaren, Türkiye'nin büyük şehirlerine yönelik göç dinamikleri çeşitlenmiş ve bu dönemde farklı göçmen gruplarına rastlanmıştır. Bu çeşitlenme, İstanbul gibi büyük şehirleri hedefleyen yeni göçmen profillerini içermektedir ve şu şekilde sınıflandırılmaktadır: transit göçmenler, sığınmacılar, yüksek vasıflılar ve Avrupalı emekliler. Türkiye'nin jeopolitik konumundan dolayı transit geçiş hakkına sahip olan ve geçmişten günümüze değin göç alan ve göç veren bir ülke olması, göçmen çeşitliğini artırmıştır (URL-1, 2023).

Göçün yol açtığı değişimler farklı bakış açılarına göre farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. İşte bu konuda farklı görüşlere örnek teşkil eden ifadeler: modern olmanın koşulu, geleneksel hayatın bozulması, kentsel kültürün yozlaşması, iki kültür arasında sıkışma, gelenekselliğin ve modernliğin melezleşmesidir (Koçak ve Terzi, 2012, s. 166).

Sonuç olarak göçün oluşturduğu varyasyonlar yani değişimler çapraşık ve çok yönlüdür, bu nedenle göç olaylarını anlamak için geniş bir perspektif gereklidir. Değişimler genellikle zamana bağlı olarak evrimleşir ve çeşitli faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkar.

2.1.2 Göçe Neden Olan Faktörler

Türkiye coğrafyası göç hareketlerinden yoğun olarak etkilenen bir ülkedir. Türkiye'nin coğrafi konumu, Batı Avrupa'ya yakınlığı nedeniyle gelişmiş refah düzeyine sahip ülkelere yapılan göçler için bir geçiş noktası olarak önem kazanmıştır (Demir, 2021, s. 129-140). Göç olgusu sosyolojik bir olgu olarak değerlendirildiğinde karşımıza süreç faktörü çıkmaktadır. Bu süreç faktörü göç ve toplumu yakından ilgilendiren bir kavramdır. Çünkü göç olgusunda ve toplumda, var olan ana unsur, başlangıç ve bitiş çizgisinin kesin sınırlılıklara ve olaylara tabi olmamasıdır. Toplamların değişim süreçleri süreklilik arz ettikçe göç etkisiyle yaşanan etkileşim ve değişim devam edecektir (Demir, 2021, s. 129-140). Göçlerin ortaya çıkma sebepleri ve sonuçları toplumsal düzeni etkilemiştir, özellikle 1.ve 2. Dünya Savaşları ile artış

gösteren şiddet olayları göçün seyrini yükseltmiştir. Ayrıca, Post endüstriyalizm gibi akımların etkisiyle gelişen ve Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle meydana gelen yeni ekonomik durum arayışları bu süreçte etkili olmuştur. Bununla birlikte 1990 yılının ardından gelişen Amerika-Batı faktörü ve yaşanan doğa olayları da, göçün akışını hızlandırmıştır (Demir, 2023, s. 14). Tarihsel süreç içerisinde değişen ve süreklilik arz eden göç faktörü zamanla farklılıklar göstermiştir. Eskiden göçler, artış gösteren unsurlara bağlı olarak gelişirken 21. yüzyıldaki göçler Afrika ve Arap dünyasında yaşanan savaşlara bağlı olarak gelişmektedir ve getirisi olarak da, güvensizlik ve tehdit unsuru baş göstermektedir ve bu olayların sonucunda yaşanan göçlerin en belirgin özelliği de, nedenlerinin çok yönlü ve değişken yapıda olmasıdır (Tilbe, 2021, s. 9). Bu bağlamdan hareketle göç, genellikle bireylerin yaşamlarında çeşitli ve derinlemesine değişimlere neden olmaktadır. Göç eden bireylerin hayatlarında meydana gelen değişimler, çeşitli alanlarda hissedilebilmektedir. Bu değişiklikler; yaşam standartları, sosyal ilişkileri, gelir seviyeleri gibi faktörlerin birbirinin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Çünkü göçün zamansal ve mekânsal sınırlamalarının olmadığı, dinamik bir yapıda var olduğu sürece insanları olumlu ya da olumsuz yönde etkilemeye devam edecektir. Bu durumdan hareketle göçte etki eden faktörlerin birleşimleri, insanlık tarihi boyunca farklılaşmış ve sonucunda da evrensel bir boyut kazanmıştır. Bu evrensel boyutu Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramıyla ilişkilendirmek mümkündür. Göç ve insan ihtiyaçları birbirini tamamlayan bir yapıdır ve insanın en önemli ihtiyacı, fizyolojik ihtiyaçtır. Aynı zamanda insanın yaşam kalitesini etkileyen en önemli unsurdur. Maslow'un belirlediği bu ihtiyaçlar sırasıyla; güvenlik ihtiyacı, bir yere ait olma ihtiyacı, değer ihtiyacı ve sonucunda da kendini gerçekleştirme vardır. Dolayısıyla göç ve göçün etkileri temelde bu sınırsız olan insan ihtiyaçlarını gidermeye yönelik yapılan bir harekettir (Taştan vd., 2016, s.11). Bu bağlamda, göç eden bireyler bu ihtiyaçlarını giderebilmek ve hayatlarını geliştirebilmek için genellikle merkezi bölgelere doğru yönelmektedirler. Ancak, bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve entegrasyon süreci, yani göç eden bireylerin yeni toplumlarına uyum sağlamaları faktörü etkili olmuştur (Kapu vd., 2012, s. 18).

Göçün etkileri ve nedenleri çok çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Göç olgusu göç edilen ülke ile yerleşilen ülke arasında; kültürel, ekonomik ve hukuki alanlarda etkileşime neden olan faktörlerin genelidir (Demir, 2021, s. 129). İnsanları belirli

bölgelerden diğerlerine yönlendiren itici ve çekici faktörler, göçün karmaşıklığını anlamak için önemlidir. İşte bu faktörlere daha detaylı bir bakış açısı ile bakmak gerekirse itici faktörler arasında; çevresel, demografik, ekonomik sebepler ve siyasi baskılar yer almaktadır. Bu nedenlerin kapsamında yaşanan olaylar, insanların yaşadığı mekândan zorla ayrılmasına, bir yandan siyasal baskıların çeşitlenmesine yani; savaşlar, ihtilaller, sıkıyönetim, totaliter-otoriter ve yönetim biçimlerinin halk üzerindeki uygulamalar etkili olmuştur (Aydemir ve Şahin, 2018). Göç olgusu sosyal değişimin hem itici gücü hem de sonucu olarak değerlendirilmektedir. Göç, birçok farklı boyutta toplumsal değişimlere neden olabilmektedir. Göç eden bireylerin, göç edilen mekânların ve terk edilen mekânların karşılaştığı sorunlar, sosyolojik araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadır. İşte bu bağlamda göç olgusunun sosyal değişim üzerindeki etkilerine dair bazı anahtar noktalar ortaya çıkmaktadır; göçün toplumsal değişime iten yönleri, göçün olumsuz tarafları, göçün sonuçları ve sosyal hareketlilik nedenselleri göçün hem olumlu hem de zorlayıcı yönlerini oluştururken toplumsal dinamiklerin anlaşılması ve yönetilmesi açısından da, önem arz etmektedir (Kapu vd., 2012, s. 18).

Göç olgusunu anlamak ve açıklamak amacıyla kaynaklarda öne çıkan üç temel yaklaşım bulunmaktadır: “fayda-maliyet yaklaşımı” “seçkinlik yaklaşımı” ve “itici ve çekici güçler yaklaşımıdır.” Bu üç yaklaşımın birleşimi, göçün nedenlerini analiz etmeye yardımcı olmaktadır aynı zamanda bireylerin, toplumların ve bölgelerin göçle şekillenen dinamiklerini anlamada temel bir çerçeve sunmaktadır. Göç olgusu, zaman içinde farklı araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir. İtici ve çekici güçler yaklaşımının öncüleri, E. G. Ravenstein ve Everett Lee’dir. Bu kuramın temeli E. G. Ravenstein’in “Göç Kanunları” (1885, 1889) adlı makalesine dayanmaktadır. Bu kuramsal yaklaşım çeşitli sosyal bilimcilerin ve göç uzmanlarının çalışmalarında geliştirilmiş ve genişletilmiştir. Everett Lee, Ravenstein’in görüşlerini ve kuramlarını, kaynak ve göç edilecek yerdeki itici ve çekici faktörlerin göçe olan etkisi olarak irdelemiştir. Aynı zamanda göçü azaltıcı bir etkiye sahip, iki bölge arasındaki “aradaki engeller” faktörü de dikkate alınmıştır (Çelik, 2006, s. 150). Lee, göç kararın alınması ve gerçekleşmesine yönelik kriterleri sınıflandırmıştır. Bunlar; yaşanan yer ile ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yer ile ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörler başlıkları altında sıralanmıştır

(Develi, 2017, s. 1321). Ravenstein ‘ın çalışmasına destek olan bir diğer isim de Stouffeer olmuştur. Stouffeer de, kaynak “aradaki fırsatlar” görüşünü kazandırmıştır. Aradaki fırsatlar; iki bölge arasındaki bir yerde bulunan istihdam imkânlarını ifade etmektedir (Çelik, 2006, s. 150). İtme-Çekme kuramına göre bir ülkede hem itici hem de çekici faktörlerin aynı anda var olabilmektedir. Göçmenlerin bir hedef ülkeye yönelmelerinde, hem o ülkede mevcut itici faktörlerin etkisi, hem de çekici faktörler etkili olabilmektedir. Bu nedenle, itici ve çekici faktörlerin herkes için aynı olmadığı ve bireyler arasında değişebileceği önemli bir noktadır. Bireylerin göç kararlarını etkileyen faktörler genellikle kişisel tercihler ve deneyimlere dayanmaktadır. Göç edilmek istenen yerin veya göç edilen yerin hem itici hem de çekici faktörlerini değerlendirirken, bireyler kendi yaşantıları, beklentileri ve hedefleri doğrultusunda kararlar almaktadır. Örneğin, bir ülkede yaşayan bir kişi için o ülkenin ekonomik durumu veya yaşam kalitesi itici faktör olabilirken, aynı durum göç etmek isteyen kişi için çekici faktör haline gelebilmektedir. Bu kuramın analizlerin karşılaştırılması sonucunda da, ortaya göç kararı çıkmaktadır (Kariman, 2023, s. 18).

Göç kararlarını etkileyen diğer yaklaşımlar ise şu şekildedir: Göç teorilerinden olan “akılcı” (rational) ya da Simon tipi “razı olucu” (satisfying) karar modeli, çeşitli yaklaşımlarına bakılmaksızın göç eden bireylerin karar verme sürecini ekonomik ve sosyal çevre ile etkileşimi sonucunda oluştuğunu vurgulamaktadır (Özcan, 2017, s. 208).

Jeffrey Cohen ve İbrahim Sirkeci’nin geliştirdiği “Çatışma ve Göç Kültürü Modeli”, göç sürecini anlamak için güvenlik ve çatışma kavramları üzerine odaklanmaktadır. Bu model, göç etme nedenlerini toplumun değişimi ve dönüşümü çerçevesinden ele alındığı gibi bireysel yönünün de etkili olduğunu ifade etmektedir. Göçün karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü vurgulamaktadır çünkü göç etme kararlarının altında yatan nedenler ve etkiler çok çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Bu nedenlerin özünde var olan gelişmeler zorunlu ve gönüllü göçü reddeder çünkü ne yaşanırsa yaşansın göçe neden olan faktörlerin uzantısı bir çatışmaya bağlantılıdır (Tilbe, 2021, s.10).

A. İtici Güçler: Kırsal alanlarda bireyleri etkileyen itici faktörler genellikle bir dizi ekonomik, sosyal ve çevresel zorlukları içerir. İşte kırsal alanlardan dışa göçü tetikleyen bazı yaygın itici faktörler bulunmaktadır (Çelik, 2006, s. 151-153).

1. Tarımsal Toprak Yetersizliği: Kırsal alanlarda genellikle tarım, bireylerin başlıca geçim kaynağıdır. Ancak, bir dizi faktör kırsal alanlardan kentlere göçü tetikleyebilmektedir. İşte bu faktörlerden bazıları: toprağın yetersiz veya verimsiz olması, toprak dağılımındaki eşitsizlik, makine kullanımının artması, işsizlik ve kentlerde istihdam olanakları vb. sebepler göçün oluşumunu etkilemektedir (Çelik, 2006, s. 151-153).

2. Düşük Gelir ve İşsizlik: Geniş bir bakış açısı bağlamında yer alan “Karşılaştırmalı üstünlükler kuramı,” iktisadi düşünce tarihinde önemli bir yer tutan bir teoridir. Genellikle David Ricardo’nun “mutlak üstünlük” ilkesi ile ilişkilendirilen bu teori, ülkeler arasındaki ticaretin avantajlarına odaklanır. Bu teori, ekonomik aktörlerin ve bölgelerin kaynaklarını ve becerilerini en etkin şekilde kullanarak uzmanlaştıkları ve bunun sonucunda diğer bölgelerle ticaret yapma avantajı elde ettikleri fikrine dayanmaktadır. Göç kararında etkili olan faktörler; ücret farklılığı ve işsizlik kavramlarıdır (Çelik, 2006, s. 151-153; Topuz ve Coşkun, 2018, s. 674).

3. Arızı Olaylar: Göç olgusunu farklı perspektiflerden değerlendirerek çeşitli etkenlere dikkat çekmektedir. Arazi olayların yaşanma nedenleri bölgeden bölgeye değişkenlik göstermektedir; bir yerde itici etken olabilirken bir yerde çekici etken olabilmektedir. İşte bu açıklamalardan öne çıkan bazı ana temalar; göç olgusunun ve oluşum sürecinin genel olarak iki başlıkta toplanması göçün nedenlerini kendi içinde çeşitlendirmiştir. Bunlar; isteğe bağlı yani; gönüllü ve isteğe bağlı olmayan yani; zorunlu göç olarak karşımıza çıkarmaktadır. Gönüllü göçler, çekici göçlerdir ve kişinin isteği doğrultusunda gelişir; zorunlu göçler itici göçlerdir ve genellikle kişinin iradesi dışında gerçekleşen olaylar bütününden oluşmaktadır. E. Lee, zorunlu göçe neden olan faktörlerin terör ve kan davaları gibi eylemler olarak görmektedir ve göçü itici kılmaktadır. Bu bağlamdan hareketle ifade edilebilir ki göçe neden olan faktörlerin bir bağlantısı olan ekonomik nedenin iyi gidişatı tarımı, sanayiye ve hizmet sektörünü olumlu etkileyerek göçü çekici kılan önemli nedenlerdir. Kırsal kesimlerde yaşanan

işsizlik ve makineleşme gibi faktörler de göçü itici hale getiren nedenler arasındadır (Çelik, 2006, s. 153).

B. Çekici Güçler: Gönüllü göçler olarak betimlenen göç çeşidi göçün kentlere doğru akışını cazip bulmaktadır ve çekiciliğini arttırmaktadır, çünkü yüksek gelir ve buna bağlı olarak gelişen istihdam fırsatı, ekonomik durum, kentsel kamu hizmetleri ve kentteki akraba ve tanıdıkları göçün nedenlerinin artmasına kaynaklık etmiştir. Bunların dışında kentlerde daha iyi yaşam koşullarının sağlanması, daha iyi eğitim alınması ve aynı zamanda insanların refah düzeylerini tatmin edebilecek eğlence ortamlarının olması göçü çekici hale getirmektedir. Bu durumdan hareketle çekici faktörlerin; insanları ve mekânları iki yönde etkilediği görülmüştür. Bunlar, bölgenin göç vermesini engellemek ve başka bölgeden de göçmen çekmesi sağlamak olarak ifade edilmektedir (Çelik, 2006, s. 153). Bu faktörleri inceleyecek olursak;

1. Yüksek Gelir ve İstihdam Fırsatı: Yüksek gelir ve istihdam fırsatından doğan karşılaştırmalı ekonomik fırsatın, bölgeler arası göç modellerini etkileyen en önemli nedenlerdir. Buna bağlı olarak öne sürülen görüşler çok boyutludur. Şöyle ki; Todaro, göç kararını şekillendiren unsurun geleceğe dönük bir beklentiden ibaret olduğunu vurgulamıştır. Bu beklentiler; kentlerde daha yüksek gelir elde etmek ve “kentsel modern sektör”de bir iş bulmaktır” şeklindedir. Walsh (1974) ve Salvatore (1977), yüksek gelir ve istihdam göç kuramı, başlıca temel açıklayıcı değişkenlerin olduğunu belirtmişlerdir (Çelik, 2006, s. 153).

a. Yüksek Gelir: Göçün oluşumunu tetikleyen önemli kararlardan biri de gelir unsurudur. Nakosteen ve Zimmer (1980) göçün nedenlerini göçenlerle göçmeyenler arasındaki gelir farklılığından kaynaklandığını vurgulamışlardır. Greenwood, Friedlander ve Roshier (1966) de, göçün temel unsurlarından biri olarak göçü pozitif yönde etkileyen ücret düzeyi olduğunu ifade etmişlerdir (Çelik, 2006, s. 153).

b. İstihdam Fırsatı: Göçün nedenlerini pozitif yönde etkileyen kentlerdeki istihdam faktörün en önemli fırsatı, “kentsel modern sektör”de iş bulmaktır. Danielson ve Keleş, kentsel model sektörünün istihdam fırsatını, çekici faktör olarak değerlendirmişlerdir (Çelik, 2006, s. 153-154).

2. Ekonomik Durum: Göçün dinamikliğini çekici hale getiren ekonomik durum ile gelir ve istihdam fırsatı birbirleriyle bağlantılıdır. Bu korelasyon, göçün etkisini ve seyrini pozitif yönde değiştirmektedir. Raventein, göçü tetikleyen unsurun endüstriyel ve ticari gelişmelerin artmasına bağlı kılınıştır (Çelik, 2006, s. 155).

3. Kentsel Kamu Hizmetleri: İnsanlar göç etmek istediklerinde sadece ekonomik unsurlara bağlı kalmazlar. Ekonomi dışında var olan eğitim, sağlık hizmeti ve alt yapı kapsamındaki çevreye de bağlılardır. Grabowski ve Shields (1996) göç kararının eğitim, sağlık ve yaşam standartları gibi belirleyicilere bağlı olduğunu savunurken Parnwell (1993), eğitim ve sağlık hizmeti dikkate alınarak sosyal, kültürel, politik ve çevresel faktörlerin önemine değinmiştir. Okun ve Richardson göç kararın alınmasında yüksek gelirli ve ekonomik faktörün etkili olduğunu lâkin dingin bir bölgeden göç edileceği düşüncesinin yaygın olabileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri gibi faktörlerin de, göçün çekiciliğini artırabileceğini vurgulamışlardır (Çelik, 2006, s. 155).

4. Kentteki Akraba ve Tanıdıklar: Kentteki akraba ve tanıdıklar faktörü bireyleri birbirine bağlayan bir uzantı konumundadır. Bu uzantının uçları iki yönde etkileşime girmektedir şöyle ki, birincisi göç edecekleri kent hakkında bilgi sahibi yaparken ikincisi; Parnwell'in görüşünden doğan göç edenlere yaşam koşullarını sağlamaları için gerekli iş bulma, barınma, beslenme ve sosyal destek açısından yardımcı olmaları etkili olmuştur (Çelik, 2006, s. 155)

C. Aradaki Engeller: Aradaki engeller; göç sürecince karşılaşılan zorlu mücadelenin temelinde göç açıklığı, göçün iktisadi kriteri, coğrafi engeller ve çaba devinimlerini sınırlayan göç yasası bulunmaktadır. Lee, göçmenlerin yaşadıkları ülkeden, belirlediği ve yaşamak istediği hedef ülkeye giderken karşılaşılabilecekleri engelleri iki başlıkta incelemiştir. Bu engeller mikro ve makro engellerdir ve göçmenlerin yaşadığı engelleri daha iyi anlamımızı sağlamaktadır. Mikro engeller: Bireysel düzeyde karşılaşılan ve kişisel özelliklere veya durumlara dayalı engellerdir. Bu engeller; giderler, erişim, açıklık ve sosyal –hak muğlaklığıdır. Makro engeller, çoğunlukla daha yaygın ölçüdeki toplumu, politikayı (katı göç yasası) veya sistem düzeyinde ortaya çıkan engelleri içermektedir (Kariman, 2023, s. 18).

Parnwell ve Ravenstein aradaki engellere farklı şekilde açıklık getirmiştir. Parnwell, aradaki engelleri; ulaşım, kültürel ve hak sınırlaması olarak belirtirken Ravenstein aradaki engelleri; mesafenin, göç edilecek yerin belirlenmesinde etkili olduğunu dile getirmiştir. Göç kuramlarında yer alan mesafe, iki farklı bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Birincisi göçün maliyeti ikincisi ise iki yer arasında oluşan istihdam imkânlarını içeren mesafedir (Çelik, 2006, s. 155).

1. Mesafe: Maliyet Unsuru: Ekonomistlere göre göç mesafesi, bir maliyet faktörüdür. Boyer ve Hatton'un mesafe çalışmasındaki amacı, göçü azaltıcı etkiye sahip olduğunu kanıtlamaktır. Savunduğu ve geliştirdikleri kurama göre mesafe %10'luk bir artışın göçü %10 azalttığı yönündedir. Bu durumdan hareketle kısa mesafeli yerlere göç etme arzusu birçok kişi tarafından tercih edilmektedir çünkü sahip oldukları ekonomik imkânlar bunu gerektirmektedir. Ravenstein'in ilk kanununda, göçlerin çoğunlukla kısa mesafeli yerlere göç edeceğini belirtirken başka bir açıklamasında göç ve mesafenin ters orantıda olduğunu ifade etmiştir (Boyer ve Hatton, 1997, s. 702). Bu görüşü destekleyen unsurun göçün mesafe arttıkça azalacağı yönünde olmasıdır. İngiltere'deki iç göç araştırmaları, Ravenstein'in bu görüşünü kabul etmemiştir. Çünkü göçler sadece kısa mesafeden değil, uzak mesafeden de olabilmektedir. Uzak mesafelerden de göç alabilmeyi destekleyen Weber (1899) ve Simith (1951), İngiltere'nin başkenti Londra ve İngiltere'nin şehirleri olan Liverpool ve Manchester gibi uzak mesafeli şehirlerin hızla geliştiğini ve göç aldığını vurgulamıştır. Weber, mesafe ile ilgili bulgulardan yola çıkarak, bir göç yasası öne sürmüştür. Bu yasanın içeriğini, göçün mesafesi, gidilecek şehrin büyüklüğü ile aynı ölçüde değişebileceği ibaresi yer almaktadır (Çelik, 2006, s. 155).

2. Mesafe: Aradaki Fırsatlar: Stouffer'in "aradaki fırsatlar teorisi", göçün sadece maliyet unsuru olarak değil, aynı zamanda göç edilen ve göç edilen yer arasındaki fırsat farklılıklarını da dikkate almaktadır. Bu teoriye göre, bir bölgeden başka bir bölgeye göç eden bireyler, sadece fiziksel mesafe ve maliyetleri değil, aynı zamanda göç ettikleri yer ile varacakları yer arasındaki fırsat farklılıklarını da göz önünde bulundurmaya ifade etmektedir. Aradaki fırsatlar görüşüne bağıntılı olarak, nüfus ve istihdam fırsatlarının sıklığı önemlidir. Sıklığının az olduğu yerde göç, daha uzun mesafeli ve bölgeler arasında; tersine, nüfus ve işe alınma imkânlarının sık olduğu

şehirlerde ise, gidilecek mesafe kısa ve göç bölge içinde olması olağandır (Çelik, 2006, s. 156).

D. İletici Etkenler: Göçün kararını etkileyen mesafe unsuru aradaki engeller ve ayrılışları tetikleyen en önemli faktör iletilici etkenlerdir. Mesafenin varlığı sadece bu faktörlere bağlı değildir çünkü günümüzü kuşatan küresellik ve teknolojik gelişmeler mesafeleri en aza indirgeyen bir etkindir. Teknolojik gelişmelerin büyüme hızı, göçün oluşumunu etkilemekte aynı zamanda ulaşımı ve iletişimi arttırmaktadır. Greenwood vd. (1981) Mazumdar (1987) ve Yap (1997) teknolojinin gelişmesiyle ulaşımındaki engelleri minimum seviyeye indirmesi mesafenin göçü engelleyici tesirini ya hafiflettiği ya da ortan kaldırdığını ön görmüştür. Ayrıca, teknolojik ilerlemeler ve yeni endüstriyel faaliyet alanlarının ortaya çıkması, işgücü piyasasında talebi artırmaktadır. Bu yeni sektörler, genellikle daha fazla işgücüne ihtiyaç duyar ve bu da emeğe olan talebi artırmaktadır. Ravenstein’a göre, erişim araçlarındaki gelişmelerin, sanayi ve ticaretteki ilerlemelerle beraber göç hareketlerinde artışın görüleceği belirtilmiştir. İletişim ve medya organları da göç kararın alınmasında en önemli iki faktördür. Etkin bir bilgi kaynağı olan medya, toplumu etkileyen en önemli faktördür çünkü kendisini sürekli yenileyen dinamik yapıdır. Bu durumdan hareketle, İyoha (1975), medyanın etkisinin göç kararlarını etkilediğini ve bu yolla göçü artırdığını savunmuştur (Çelik, 2006, s. 150-157).

Petersen; “göç etme nedenleri” başlığını göçün dört değişik evresinden bahsederek açıklamaktadır (Koçak ve Terzi, 2012, s. 167). William Petersen (1958), Lee’nin itme-çekme kuramından hareketle kendi kuramını “Eğer bütün insanlar aynı ise neden bazıları göç ediyor da bazıları etmiyor?” sorusuna yanıt bulmak için göçe neden olan itici ve çekici unsurların sebeplerini herhangi bir sınıf ayrımı gözetmeksizin beş farklı göç tipi üzerinden değerlendirmiştir. Petersen’in göç tipleri şunlardır:

İlkel (primitive) göçler: İtici ve çekici faktörlerin coğrafi koşullara ve doğa olaylara bağlı olan göç tipidir.

Yönlendirilmiş (impelled) ve zoraki (forced) göçler: Göçün yaşanmasında etkili olan itici ve çekici faktörün en temel dayanağı toplum ve toplumsal olaylardır. Toplumsal

olayların bütününde var olan toplum baskısı ve hükümet baskısı bireylerin irade dışı göç etmelerini yani zoraki göçleri oluşturmuştur.

Serbest (free) göç: Bireylerin aileleri ile gönüllü olarak gerçekleştirdiği göç tipidir.

Kitlesel (mass) göç: Küresel (kitlesel) teknoloji ve ulaşım olanakları, göç kararını etkileyen önemli faktörlerdir (Kariman, 2023, s. 19).

Göç etme nedenlerini güçlendiren itici ve çekici faktörler insan hayatını olumlu ve olumsuz yönde etkilemiştir. Şöyle ki, köyden kente ve kentten köye olan göçlerin nedenleri ve etkileri genellikle kentin çekiciliği ve köyün iticiliği çerçevesinde ele alınmaktadır. Köyden kente göç hareketi çarpık kentleşme sorunu ile birlikte kentin de köyleşme problemini ortaya çıkarmaktadır. Köylerin çekiciliğini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır ve bu faktörler arasında köylerdeki tarımsal alandaki değişimler, tarımsal destekleme politikalarında yapılan değişiklikler, tarımsal pazarlama sistemindeki evrim ve küresel iletişim araçlarının genişlemesi gibi faktörler yer almaktadır (Koçak ve Terzi, 2012, s. 167).

Göç etme nedenleri içeriğinde ekonomik, siyasi ve sosyal vb. nedenler göç kadrajının genişletirken göçü kategorilere ayırmanın da mümkün olduğu belirtilmiştir (Ekici ve Tuncel, 2015, s. 13). Bu kategoriler belli başlıklar altında toplanmıştır. Amacı açısından ekonomik göç-ekonomik olmayan göç. Göçü tetikleyen etmenler açısından gönüllü göç-gönülsüz göç. Süresi açısından geçici göç-sürekli göç. Son yerleşim yeri açısından transit göç-yerleşik göç. Yasal statü açısından yasal (legal) göç, kaçak (illegal) göç. Göç edenin özelliği açısından vasıflı (beyin) göçü- vasıfsız göç olarak ele alınmıştır. Göçün oluşum nedenlerini etkileyen faktörlerin geçen yüzyıldan günümüz yüzyıla doğru bir değişim gösterdiğini görmekteyiz. Göçün değişim sürecine tarihsel olarak odaklandığımızda karşımıza fetihler, köle ticareti ve ekonomik zorluklar gibi göçü etkileyen faktörler çıkmaktadır. Günümüzdeki göç hareketi; teknolojinin, iletişimin ve ulaşım olanaklarının yaygınlaşması ile insanlar daha kolaylıkla farklı bölgelere seyahat edebilir ve yerleşebilir konuma gelmiştir. Bu durumdan hareketle göçün zamansal değişimi ve dinamikliği kapsamında iş bulma, daha iyi yaşam koşulları, eğitim imkânlarına erişim, aile birleşimi gibi faktörleri içinde

barındıran çok boyutlu bir olgu haline gelmiştir. Göçün gerçekleşmesi bağlamında taşıdığı anlamlar iki yönde gerçekleşmiştir. Birincisi, sebeptir, ikincisi sonuçtur. Sebep; göçün sosyal ve ekonomik değişimleri olarak belirtilirken sonuç da, bu değişimlerinin sonucudur (Hatıpler, 2018, s. 427).

Göç ve göçe neden faktörlerin ülke içinde ve dışında gerçekleşmesi göçün büyüklüğünü ve etkisini göstermesine, aynı zamanda göçün gündemde kalmasına kaynaklık etmektedir (Özkan, 2019, s.127).

2.1.2.1 Ekonomik nedenler

Ekonomik nedenler, göç hareketinin en önemli itici güçlerinden biridir. Göç olgusunun ekonomik boyutu sanayileşme adı altında gelişme göstermiştir çünkü tarımsal dönüşüm faktörü, nüfus hareketliliğini canlı tutmuştur. Sanayinin gelişmesi tarımda teknolojinin artmasına neden olmuştur ve sonuçtan etkilenen de işsizlik olmuştur. İşsizlik, yoksulluk ve açlık gibi ekonomik mücadele, bireyleri daha iyi yaşam şartlarını aramaya itmekte ve göçü gerçekleştirmektedir. Ekonomik nedenlere bağlı olarak gelişen bir diğer unsur da toprak mülkiyetidir. Toprak mülkiyetinin büyük işletmelere verilerek küçük işletmelerin zayıflamasına sebep olurken gelir dağılımındaki bozukluk ve yoksulluk faktörü de, ekonomik nedenlerin sonucu olmuştur (Hatıpler, 2018, s. 432). Ekonomik nedensellik bir noktada iç göçün oluşumunu da etkilemiştir (Günay vd., 2017, s. 39). Yoksulluk sözcüğü TDK Türkçe Sözlükte “1. Yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefillik, sefalet, fakirlik 2. Verimsizlik, yetersizlik.” olarak belirtilmiştir. Göçün ekonomik nedenleri sadece yoksulluk olarak algılanmamalıdır sosyal ve kültürel faktörler de ekonomik nedenleri oluşturmaktadır. Yoksulluğun ilk tanımını, 1901’de Rowntree tarafından yapılmıştır. Rowntree, “yoksulluk toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir” şeklinde tanımlamıştır. Yoksulluk kavramının en genel hali ile herkese iyi bir yaşam şartlarının ve kaynaklarının olmayışı olarak tanımlanmaktadır (Gümüş, 2021). Göçün ekonomik sorunsallığı hayatı paralel boyutta etkilemiştir yani göçenler ile göç edilen bölgedeki insanlar için yeni yaşam koşulların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu koşullar, iki yönde adından söz ettirmiştir. Birincisi ekonomideki hareketlenme ikincisi de, yeni bir

sömürü ve egemenlik ilişkisinin doğmasıdır. Göç, sosyal yapıları önemli ölçüde etkileyebilen fırsat ve sorun unsurlarını içinde barındıran aynı zamanda sınıfsal transferi hızlandıran bir olgudur. Göç, genel bir ifade ile insanların daha iyi bir yaşam arayışından kaynaklanmaktadır lâkin bir dizi risk ve belirsizlikler göçün seyrini değiştirmektedir. Risk alma seviyesindeki yükseliş, ekonomiyi hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Göç ve yoksulluk arasındaki bağlantı çapraşık ve çok yanlıdır bu sebeple bu konuda çeşitli fikirler ve tartışmalar bulunmaktadır. Göç edenler çoğunlukla göç ettikleri konumda türlü zorluklarla karşılaşabilmekte ve bu da onların yoksunluk tecrübelerine neden olabilmektedir. Bu bağlamdan hareketle göç ve yoksulluk arasındaki bağlantı tartışma konusu haline gelmiştir. Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki ile ilgili yapılan tartışmalara bakıldığında, Buz'a göre bu tartışma; göç ve yoksulluk, her biri kendi başlarına sosyal sorun olarak kabul edilir ve aynı zamanda birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde olan karmaşık bir süreçtir. Göç ve yoksulluk ilgili tartışmalar soru sorarak devam etmektedir. Göç mü yoksulluğa neden olan yoksa yoksulluk mu göçü yaratan? Yoksulluğun tartışma konusu olması geçmişten günümüze kadar uzanmaktadır. Yoksulluk, terk ettiği yerle yurt edildiği yerde tekrarlanması bu döngünün dinamikliğini ve kırlamadığını göstermektedir. Apsara'ya göre göç, göç edenler ve geride kalanlar için süre gelen yoksulluğun hem sebebi hem de sonucudur (Kariman, 2023, s. 111).

Küresel boyuttaki yoksulluğun nedeni genel olarak çağımızın ekonomik şartlarına uyum sağlamamış toplumların bulunduğu yerlerdir. Yoksulluk iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlar mutlak ve görelidir. Mutlak yoksulluk, bir bireyin veya ev ahalinin hayatını sürdürebilecek minimum rahatlık içinde yaşama seviyesini ulaşamadığı durumu ifade etmektedir. Görelidir yoksulluk, bireylerin toplumun yaklaşık rahatlık içinde yaşama seviyesini belirli bir yüzdesinin altında bir gelire veya kaynağa sahip olmaları durumunu ifade etmektedir. Bireylerin refah yani rahatlık içinde yaşama seviyelerini tespit etmede maddi zorluk çekmeme veya belirli bir tüketim standardına ulaşma yeteneği önemli bir ölçüttür. Yoksulluğun meydana gelmesinde en büyük etken eşitsizlik faktörüdür. Eşitsizlik faktörü yoksullukla bağıntılı bir kavram olduğu için ülkelerarası ve ülke içinde görülmesi yoksulluğun olduğuna işaret etmektedir. Yoksulluk adından da belli olacağı gibi ekonomik düzeyde geri kalmış ülkelerde görülmektedir. Kırsal kesimden kentlere doğru bir kayma niteliksiz nüfusun

kentsel alanlarda da işsizlik ve düşük gelire bağlı olarak kentsel yoksulluğa yol açmıştır. Kırsal yoksulluk, geçmişten günümüze uzanan sosyal bir olgunun parçasıdır. Günümüzde sıkça adını duyduğumuz yoksulluğun ekonomik yapılanma sürecinin temeli 20. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi ile hızlanan tarımda makineleşme unsuru ekonomi bünyesinde; gelişmiş, gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerde tarımsal üretimlerdeki değişimler olarak ön plana çıkmaktadır. Dünya üzerinde gelişmiş ülkelerin gelişmekte ve gelişmemiş ülkelere nazaran tarımsal üretimin fazlalığı diğer ülkelerin tarımsal üretimini olumsuz yönde etkilemiştir sonucunda da krizlere, kırsal yoksulluklara ve beraberinde açlık ve barınma gibi sorunlarının yaşanmasına neden olabilecek faktörlerin bir araya gelmesi etkili olmuştur. Kırsal yoksulluğun getirisi olan kentsel yoksulluk Sanayi Devrimi ile kendini ortaya çıkarmıştır ve göçlere bağlı olarak da artış göstermiştir. Sanayi devrimin yaşanması ile kentsel yoksulluğun artması da, birbirine aynı sanayi devrimi ile birlikte başlamış olup kentlere doğru ilerlemiştir ve göçlere bağlı olarak da artış göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sanayinin ve ticaretin akıbeti değişmiştir ve savaş ekonomisinden ayrılarak olağan bir durum sürecine girmiştir. Bu sürecin yaşanması gelişmekte olan ülkeleri pozitif yönde etkilemiştir ve sanayi kurumlarının sayılarındaki oranları ve kent nüfusundaki artışı da etkilemiştir. Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılan göçlerin en belirgin özelliği beslenme ve barınma unsurudur. Bu faktörün kapsamını genişleten en genel geçer belge gelişmekte olan ülkelerin kentsel yoksulluğunu belirten gecekondu yapılaşmasıdır. Birleşik Milletler kentsel yoksulluğunu bitirmek için çalışmalar yürütmüştür. 2016 Dünya Kentler Raporuna göre gelişmekte olan ülkelerde 1990 yılında 689 milyon olan gecekondu nüfusu 2014 yılında 880 milyona çıktığı ifade edilmektedir ve Türkiye'de de kentsel yoksulluk ile uğraşların belli bir mesafe aşıldığı belirtilmektedir. Bu durumun yaşanmasının en önemli nedeni Türkiye'de takip edilen tarım siyaseti olmuştur ve ardından da tarımsal üretimde meydana gelen üretim giderlerinin küçük tarımsal işletme sahiplerinin geçim koşullarına aksetmesi olarak ifade edilmektedir. Dünya çapında yorumlamaya alınan küçük tarımsal işletmelere dair ekonomiye sahip ülkelerin yoksulluk orantısı kırsal ve kentsel yoksulluğa nazaran daha yüksek orantıya sahiptir ifadesi yer almaktadır (Gümüş, 2021). Göç olgusunun dinamikleri tarihsel süreç içerisinde ekonomik sorunsalının oluşmasına neden olmuştur. Bu sorunsallar belli başlı kuramların ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Göç kuramlarının gelişim

sürecinin başlangıcı 1960'lı yıllara dayanmaktadır ve neo-klasik göç kuramı ile etkisini göstermiştir (Güllüpınar, 2012, s. 54).

Neo-klasik Makro Teorisi, göçün oluşumunu tetikleyen faktörlerin başında yer alan göç kuramıdır. Bu kurama göre, göç devinimlerin aktif olmasında ve başlangıç olarak kabul edilmesinde; finansal sebepler, sübjektif olarak yapılan gider ve fayda analizinin akılcı ekonomik hedef desteği vardır. Neo-klasik Makro Teoriye göre göç, gerçek ve beklenen getirinin terazisinde var olup beklenen getiri ile gerçekleşip şekillenmektedir. Burada baz alınan nokta iş bulma olanaklarının ardından ortaya çıkacak gelirin etkisidir. Ülkeler arasındaki farklı ücret uygulamalarını ve iş bulma olanaklarını dikkate alan Neo-klasik Makro Modelin göç ile ilişkisi göç oranı formülüne göre biçimlenmiştir. Bu formülün detayında iş bulma olanakları, ücret değişkenlikleri gibi faktörler yer almaktadır ve göç sürecini de bu bağlantıya göre hareket edecektir yani iş bulma olanakları ve ücret değişimleri arttıkça göç süreci de artarak devam edecektir.

Yeni Klasik Ekonomi Mikro Kuramı: Sjaastad, Borjas ve Todaro aracılığıyla geliştirilmiştir. Bu modele göre, bireyler fayda/maliyet analizi yaparak, hâlihazırdaki gelirlerinden daha çok kâr elde edebiliyorlarsa göç etme yönelimleri yerine gelmektedir. Bu kuramın temeli göçün insan coğrafyasına, sermaye yatırımı olarak değerlendirilmesidir.

Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı: Göçün oluşumunda bireysellikten ziyade bireyi kapsayan ailesinin de bu durumdan etkilendiği belirtilmektedir yani bireysel özgürlük yerine karşılıklı bağımlılık görüşü benimsenmiştir. Göçün Yeni Ekonomisi Teorisinde savunulan bir diğer görüş de, geçim sıkıntısı yaşayan bireylerin ülkelerinde kalmayı tercih ederken bütün olanaklara sahip varlıklı aile bireylerinin göç etme isteğinin olmasıdır. Bu isteğinin sonucunda göç etme süreçlerinin giderlerine katlanmayı yeğlemesi ön plana çıkmaktadır.

İkili İşgücü Piyasası Kuramı: Michael Joseph Piore aracılığıyla desteklenmiştir. Bu kuramda yer alan düşünce, göç devinimlerinin meydana gelmesinde etkisi olan bireysel veya ev halkının eğilimlerinden çok, modern ve sanayileşmiş ülkelerin

işgücüne olan isteği, grupları devinimleştirerek göç olayının gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Dünya Sistemleri Kuramı yani Merkez-Çevre Kuramı: 1970’li yıllarda Wallerstein, Amin, Galtung, Castle ve Kosack aracılığıyla ileri sürölmüştür ve daha sonra 1980’li yıllarda Castles, Sassen ve Portes gibi akademisyenlerin katkıları ile geliştirilmiştir. Dünya Sistemleri Kuramında yer alan görüşler; “merkez-çevre ilişkileri, gelişmiş-az gelişmiş ölkeler” olarak sıralanmaktadır. Aynı zamanda ölkeler arası menfaat ve sömürüye yaslandığını iddia eden bir kuramdır. Bu teoriye göre, göç devinimleri, gelişmeye veya modernleşmeye fayda sağladığıyla alakalı görüşlerin tersine göç veren ölkelerdeki işgücü köklerinin göç alan ölkelerin faydasına ve göç veren kaynak ölkelerin sosyo-ekonomik olarak bu durumdan hasar gördüğünü iddia etmektedir (Kariman, 2023, s. 20-25). Bu nedenle, merkez-çevre bağıntıları içeriğinde uluslararası göçün merkez ölkeler aracılığıyla menfaatlerine yarar sağlayacak bu görüşü kabul eden dünya sistemi teorisi dikkat çekmiştir.

Aynı dönemlerde, İkili İşgücü Piyasası Kuramı: Michael Joseph Piore aracılığıyla destek verilmiştir. Bu teoride dikkat çeken nokta gelişmiş ölkelerin işgücü açığı ve sonucunda oluşan dış göç devinimleridir (Kariman, 2023, s. 24). Bu kuramda değilinen husus merkez-çevre görüşünü işgücü piyasaların yapısına uyum sağlayarak varlıklı ölkelerdeki vasıflı ve vasıfsız işgücü ayırıştırma fikrine dayanan enformel kesimin güvencesiz ve ucuz işgücü yapısında olması nedeniyle yüksek seviyede göçmen emek gücüne gereksinim olduğu görüşü iddia edilmiştir. 1990’lı yılların ardından ekonominin evrenselleşmesi ve uluslararası iletişim ve erişim referansların büyümesinin uluslararası göç süresi boyunca oluşturduğu çapraşıklığın yanı sıra; kültür, aileler, etnik gruplar ve ilişki bağlarının göç olgusunun çerçevesini genişletmesine katkı sağladığı belirtilmiştir (Güllüpnar, 2012, s. 54).

Göç Sistemleri Kuramı: Mabogunje aracılığıyla genişletilmiştir. Mabogunje’nin savunduğu düşünce göçün nedeni, çıkış ve varış noktalarındaki sosyal, ekinsel, iktisadi ve kuruluş koşullarının değıştiğini göç sürecinin etkilemesi ile de, kendine has bir büyüme alanı açmasına kaynaklık etmiştir. Bu alanda göç alan ve veren ölkelerin iktisadi ve politik kavramları yer almaktadır.

İlişkiler Ağı Kuramı: Göç olayın gerçekleşmesini sağlayan göç alan ve göç veren ülkeler arasında oluşan ilişkiler ve sosyal ağlar mevcuttur bu görüşler göçün iki taraflı olduğunu ve devamlılığını belirtmektedir. Ayrıca bu ağlar toplumsal esaslara ve değişkene bağlantılı gerçekleşebileceği gibi güçsüz ve kuvvetli ağlar olarak da gerçekleşebilmektedir. Abadan-Unat ilişkiler ağını: “göçmenlerin geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerdeki eski göçmenler, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır.” şeklinde tanımlamıştır.

Genel bir ifade ile kuramların çoğu göçün nitelik ve nicelik tarafından ele alınarak hangi sebeplerle ortaya çıktığını belirtmek olmuştur. Bunun ile birlikte çoğu yaklaşım, göç olgusunu incelerken tarih ve zamandan uzak ekonomik dayanaklara bağlı olarak geliştirilmiştir. Günümüzde gerçekleşen göçlerin; zaman, mekân, toplumsal yapı ve tarihsel bir bakış açısı içinde oluştuğunu ve ayrı düşünölmeyecek kadar önemli olduğu görüşü hakimdir (Kariman, 2023, s. 26-27).

Ekonomi nedenselliğinin Türkiye odağında incelendiğinde, Türkiye ekonomisinin dünya pazarlarına açılması 1980-1983 yıllarına denk gelmektedir. Bu sürecin gelişimi 1989-1990 yıllarında tamamlanmış olup 1990’lı yıllara doğru Türkiye ekonomisi dışa bağlı hale gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisi küreselleşmenin faydalarından yararlanamadığı gibi olumsuzluklarından da uzaklaşamamıştır. Küreselleşme eylemini etkin kılan erişim ve iletişim araçları olmuştur (Korkmaz, 2020, s. 8-9). Bu nedenle çağımızın göç prensibi iletişim ve ulaşım teknolojilerin yenilikleri yönünde olup kolay göç etme eğilimlerini arttırmaktadır. Göçün yasal ve yasal olmayan yollardan gerçekleşmesi sonucunda da, “göç endüstrisi” kavramı gündeme gelmiştir. Castles ve Miller bu göç endüstrisini belirgin özelliklere sahip bireyler, gruplar veya kurumlar göçmenler ve politik ya da iktisadi kuruluşlar arasında aracı olduğunu bu araçların işçi bulma örgütleri, avukatlar, acenteler, tercümanlar, kaçakçılar ve diğer araçların birleşiminden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu araçlar özellikle yasadışı göçlerle gelen bireyleri sömürerek geldikleri yabancı ülkede güçlük çekmelerine neden olmuştur. Çağımızdaki göç endüstrisinin, göçün sürekliliğinde kuvvetli bir sömürücü grup olarak belirmesi, göç devininin denetimini ya da tedbir almayı amaçlayan ülkelerin çabalarını çoğunlukla karmaşık bir hale getirmektedir. Bağlamsal olarak değerlendirildiğinde görülüyor ki, iletişimin küreselleşme ve uluslararası göçün

kitlesel olarak hızlanmasına ve göçün zamanla farklı alanlarda incelenmesine kaynaklık etmiştir. Göçün odak noktasını oluşturan göçmenlerin profilleri; ulus-ötesi bağları, eğitim ve kimlik sorunları, sosyal uyumu ve geleceği gibi konular yer almakta ve gündemi dinamikleştiren ana unsurlardır (Güllüpnar, 2012, s. 84).

2.1.2.2 Politik ve siyasi nedenler

Göçün nedenlerini oluşturan en önemli etkenlerden biri de siyasî nedenlerdir. Siyaset, sosyal yaşamdaki iktidar bağlantılar kimliğinde inşa edilen ve tasarlanmış mekânı ifade eden terimdir (Tuncel ve Ekici, 2019, s. 52-54). Siyaset, bir güç kullanma olarak karşımıza çıkmaktadır çünkü bireylere istem dışı bir şeyi yaptırabilmekte ve uygulatabilmektedir aynı zamanda iktidar ve mekânla ile de bağdaştıran unsurları kapsamaktadır. Bu bağlamda güç sahipleri güçlerini yaşadıkları mekânın durumu ve özlerine sunduğu imkânlar dâhilinde edinir ve sürekliliğini belirtir. Siyaset ve göçün bağlantı noktası bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek için gücü olan bir dayanışma duygusuna sahip bireyler ile risk seviyesi etkili bireylerin yeni mekâna taşınmasıdır. Göçmenlerin bu durumu bir avantaj vasıtası olarak görmesine de kaynaklık etmiştir. Böyle bir tutumda siyasal alanın mekân üzerinden büyümesine ve fonksiyonel açıdan varlıklaşmasına ve toplumun hemen her yönünün siyasallaşmasına yol açabilmektedir. Ekonomi de siyaset ile bağlantılı bir durum olup ekonomi kazancının politik aracı ile sağlanmasına neden olurken ekonomik kazancının artışı da mekânın güç savaşı aracına dönüşmesine neden olmuştur. Ekonomik sorunsallığın bu denli gelişmesi, netleşmesi ve derinleşmesinin temelinde göç faktörü bulunmaktadır çünkü tüm bu değişim ve dönüşümlere aracılık eden karmaşık bir etkidir. Göçün siyaset üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu gerçeklik göçün niteliği ve çeşitliliğiyle ilgilidir. Kısa ve uzun süreli olarak ayrılan göç grupları, göçün siyaset üzerindeki etkisi farklıdır. Kısa süreli ve kitlesel göçler siyaseti doğrudan ve kısa bir sürede etkilerken uzun süreli ve tedrici göçler, sosyal alan üzerinden dolaylı olarak orta ve uzun bir sürede etkilemektedir. Göçün iktidar unsuru tarafından karşılanma seviyesi göçün siyasi etkisi üzerinden değerlendirilir ve sonucunda azaltıcı ve arttırıcı etkenlere bağlı olduğu ifade edilir. Göç, siyasi ve toplumsal ayrışmaya neden olmaktadır ve sonucunda da, yerli ve göçmen kimliği ön plana çıkmaktadır. Yerlilerin göçmenler üzerindeki ön yargıları iktisadi ve toplumsal deneyimlere dayandırılması ayrışmayı arttırmakta,

genişletmekte ve netleştirmektedir. Avrupa’da veya Amerika’da ırkçılığın artması ekonomik krizlere bağlı olarak gelişmektedir. Göçmenler ve yerliler arasında yaşanan sorunlar, genelleyici bir alanı kapsamakta olup özünde siyasi görüşe aksettirilmesine ve sonucunda da iktidar rekabetin oluşmasına uygun ortam hazırlanmıştır. Yerli ve göçmen ayrışmasının önceliğı ve sonralığı farklı ayrışma biçimlerinde etkili olup etki düzeyini düşürmekte ve sonucunda da kaynaklarını işlevsizleştirmesine neden olmaktadır. Bu nedenle ayrışma kaynaklarının işlevsizleştirilmesi yeni birliklerin oluşumuna destek sağlamaktadır. Yerli göçmen ayrışmasının önceliğinde yaşanan sınıfsal, etnik, din ayrışması alışılmış ayrışma kaynaklarını işlevsizleştirebilmektedir. Son dönemde gelen göçmenler özellikle toplumun en güçsüz kesimi olarak görülmekte ve toplumsal dışlanmaya neden olmaktadır. Kentlerde daha öncelerinde birbirleriyle hemen hemen her konuda ayrışan toplumsal kesimler, sonradan gelen göçmenler aleyhinde faaliyet göstermeyi yeğlemektedir. Göçün siyasal kaynaklığı temelinde zoraki göçlerin oluşumları dikkat çekmektedir. Bu nedenle siyasi etkenlere bağlı olarak gerçekteşen zoraki göçün yeni yerleşim yerlerine göç eden göçmenlerin göçe zorlayan ülkeleri protesto etmesi karşılaşılan sorunlardan biridir. Özellikle gelişmiş ülkelere göç edenlerin kendi aralarında kurdukları bağ diaspora (diaspora tarihsel olarak, sürgün yoluyla doğdukları ana vatanlarından koparılan (dislocated) insanlar topluluğudur. Etimolojik olarak da, dağılmanın verimliliğı, yayılması ve tohumların saçılması anlamına gelmektedir.) ile biçimlenen ve insanları göçe zorlayan topluluklar üzerinde etkili olmuştur (Erkayhan, 2008, s. 45). Bu duruma en iyi örnek Türkiye, ABD ve diğer başka batılı ülkeler arasındaki bağıntılı olan ve Anadolu topraklarından göçen Ermeni halkının kurduğu lobiler gösterilmektedir. Bu lobilerin faaliyetleri Türkiye’nin Yahudi lobisine doğrulması nedeniyle uluslararası ilişkilerde devinim alanının daralmasına etki etmiştir (Tuncel ve Ekici, 2019, s. 52-54).

Siyasi ve politik göçlere neden olan en önemli etken ise savaşlardır. Siyasi nedenlerin yol açtığı savaşların faturası, insan hayatını olumsuz etkilemiştir ve insanlar hayatta kalabilmek için göç etmek zorunda kalmışlardır. Göç etmenin en belirgin nedenlerinden biri de, savaşlara bağlı olarak gelişen anlaşmalar ya da fiili durumlardır (Şen, 2015). (fiili var olma, hukuki değil, yani dayanağını yazılı hukuk sisteminin kanunlarından almayan anlamını taşımaktadır) Fiili durumlarla ilişkilendirilecek en dikkat çekici örnekler tarihte yaşanmış 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Balkan Harbi,

I. Dünya savaşı, II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan göçler ve yakın dönemlere tekabül eden, Bosna-Hersek Savaşı ve Afrika’da yaşanan savaşlar olmuştur. Bu durumun en çarpıcı örneği II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Avrupa genelinde büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu göç dalgasının ana hatları savaştan öncesine dayanmaktadır. Savaştan önce Nazi Almanyası’nın kontrolündeki bölgelerin Sovyetler Birliği’nin kontrolü altına girmesi, Doğu Almanyada yaşayan on milyonlarca insanın o zamanki Federal Almanyaya göç etmesi fiili durum örneği olarak gösterilmektedir (Hatipler, 2018, s. 433).

Siyasi ve politik nedenlerden kaynaklanan zorunlu göçler, tarih boyunca kitlesel göç dalgalarına neden olmuştur. Bu kitlesel göçün en somut örneği 21 Şubat 2022’de yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşıdır. Rus ve Ukrayna savaşının başlama nedeni; Putin’in Ukrayna’nın doğusundaki Luhansk ve Donetsk bölgelerini özgür devlet olarak görmesi ve Rus askeri birliklerinin bu bölgelerde “barışı koruma” görevini üstlenmesiyle başlayan süreçte Rusya’nın Ukrayna’yı fiilen işgal etmesi etkili olmuştur. Bu süreç, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’ya yönelen en büyük kitlesel göç olarak tanımlanmaktadır. Yüz binlerce insan, zorunlu göçe maruz kalması sonucunda komşu ülkelere sığınmıştır ve bu ülkelerin başında da Polonya gelmektedir. Bu göç hareketi, son otuz yılın Avrupa’ya en hızlı toplu göçü olarak kaydedilmiştir (Başcılar, 2022, s. 795).

İsrail-Filistin sorunun tarihsel gelişimi ve günümüzdeki etkileri halen devam etmektedir. Filistin’in mekânsal olarak önem taşımasının nedeni, üç semai dinin ortak merkezi olması ve kutsal topraklar olarak kabul edilmesidir. İsrail halkının Filistin topraklarına göçü ise Avrupa’da yaşanan milliyetçilik akımının etkisi ile Avrupa’da yaşayan İsrail halkının Siyonizm düşüncesinin doğmasına neden olmuştur ve ABD ve zengin Yahudi lobisi, İsraillerin dini duygularını ve güvenliklerini gerekçe göstererek Avrupa’da yaşayan Yahudilerin Filistin’e zoraki göçünü gerçekleştirmişlerdir. 1945 yılında İsrail -Filistin topraklarına olan göç hareketi artmıştır ve Filistin’e İsrail yerleşmesi hızlanmıştır. 1947 yılında Birleşik Milletler Güvenlik Konseyinde Taksim Planı’nda Filistin Yahudiler ve Filistin Arapları arasında topraklar bölüştürülmüştür, İsrail yayılcı politikası nedeniyle Filistin topraklarının yaklaşık olarak %80’ine sahip olduğunu belirtmiştir. İsrail’in Filistin topraklarındaki egemenlik kurma anlayışı

Filistin topraklarının alanlarını daraltmıştır. Buna ek olarak da Arapların İsrail ile mücadelesi Filistin topraklarının giderek küçülmesine neden olmuştur. Yahudi yerleşimlerinin hızlanması ve yaşam alanlarını genişletme düşüncesi, Filistin halkını göçe zorlamıştır. Bu süreçte Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistin Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) tarafından Filistin mültecileri için kamplar oluşturulmuştur. Böylelikle, Dünya'da kendi vatanında vatansız kalan tek millet Filistin halkı olmuştur. Gündemi sarsan bu insanlık dramının perde arkasında İsrail'in yayılmacı politikası vardır. İsrail-Filistin Savaşı'nın nedenleri arasında yer alan bir diğer etken de İsrail'in kurulduğu (1948) yıldan beri Arap nüfusunun artmasını tehlikeli olarak görmesidir. İsrail Devleti'nin yayılmacı politikası hukuki olmayan yollarla ilerlemiştir. Bu yayılmacı düşüncesinin gerekçesi, İncil'de geçen Arz-ı Mev'ud olarak isimlendirilen vaat edilmiş topraklara sahip olma düşüncesidir (İncili ve Karagöz, 2023, s. 477-478).

Ortadoğu'da yaşanan bu siyasi nedenlerin getirisi olan savaşların ve terörün (insanları korkutma ve sindirme ve pes ettirerek kendi düşüncelerini benimsetme) (Aytaç ve Sarı, 2021, s. 1019) etkisi büyük bir göç hareketini başlatan en önemli unsurdur. Bu nedenle güvenli bir yaşam alanı olmayan Filistin halkını göçe zorlamıştır (Tamer, 2020, s. 2812).

2.1.2.3 Sosyal ve sosyo-kültürel nedenler

Göçün gerçekleşme nedenleri ve amaçları dönemlerin nezdinde değerlendirecek olursak politik, iktisadi ve ekin sel formlar tarafından doğrudan şekillendiğini görmekteyiz (Güllüpnar, 2012, s. 57). Bu etkenlere ek olarak göçün kültür-sanat ve edebiyatla da bir ilişkisi olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır, yani göç olgusunun gerçekleşmesinin nedeni dinamik bir yapıda olması ve etki katmanlarını genişletmiştir (Hatipler, 2018, s. 427). Göçü oluşturan katmanların toplamında ortaya çıkan en önemli faktör mekânsal yer değişikliği görüşüdür. Göç eden toplumların ortak paydasını oluşturan itici faktörler; yoksulluk, dinsel ve siyasi baskılar, işsizlik ve savaş gibi sorunlar olmuştur. Mekânsal yer değiştirme ile problemlerin çözüme ulaşacağı umudu ile göç edilen yerlerin niteliği, çekici faktörleri etkin kılmıştır. Mekânsal olarak yer değiştirmenin temelinde uzaklık ve değişiklik kavramları barınmaktadır. Bu

nedenlerden hareketle göçün geniş bir perspektifte değerlendirmesine imkân kılmıştır. Göçün oluşumunu tetikleyen nüfus hareketleri olmuştur ve nüfus hareketleri bireysel ve kitlesel olarak gerçekleşebilmektedir. Bireysel ve kitlesel olarak gerçekleşmesinin nedenleri arasında daha iyi yaşam koşulları, ekonomik fırsatlar, iş imkânları, siyasi kararlılık arayışı, çevresel faktörler veya kültürel etkileşim gibi birçok faktör bulunabilmektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1348-1349). Bu faktörlerin gelişimi, göçün toplumların nüfus yapısı ve özellikleri üzerinde önemli bir etkisi vardır görüşünü desteklemektedir (Hatipler, 2018, s. 427). Göçün toplumsal üzerindeki sosyo-kültürel değişimi özünde bir araya getirmeyi amaçlasa da kentlerde yaşanan alt yapı sorununu tetiklemesi ile sosyal uyumu engellemiştir ve mekânsal olarak ayrışmalara neden olmuştur (Çetiner ve Günay, 2021, s. 9).

Sosyal ve mekânsal ayrışma temelinde entegrasyon ve uyum faktörü yer almaktadır. Şöyle ki çekici (istemli) ve itici (istemsiz) nedenlere bağlı olarak gerçekleşen göçler de entegrasyon kavramı farklılaşmaktadır çünkü istemli göçlerde uyum varken istemsiz göçlerde uyum zor olmaktadır. Bu zorluktan kasıt, yeni yerleşim alanına ya da alanlarına hazırlık yapılmadan ve maddi olarak da bir birikimlerin olmaması nedeniyle sosyo kültürel ve mekânsal ayrımı gidilmiştir ve sonucunda da barınma ve iş bulma faktörlerine zemin hazırlamıştır (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1348).

Göçün sosyo-kültürel açıdan nedeni, toplumda ve mekânda sosyal değişmeye yol açan unsurları barındırmaktadır ve temelinde ekonomik nedenler bulunmaktadır. Bu unsurların göç ilişki sistemine etkileri vardır şöyle ki, hem göç edenlerin hem de yerleştikleri yeni toplumların sosyal ve kültürel yapılarını etkilemeleri en önemli nedenleri arasındadır. Göç eden kişiler, yerleştikleri yeni ortamın kültürel ortamından etkilenirler ve bir değişime uğrarlar. Bu süreçten hareketle hem kendi kültürel varlıklarını korurlar hem de yeni ortamın kültürel yapısına ayak uydurmaya çalışırlar bunun sonucunda karşılıklı bir kültürel etkileşimi ve alışverişi ortaya çıkar. Göç edenlerin belli zamanlarda öz benliklerine ait topraklarına olan dönüşleri göç mekanizmasının etki alanını karmaşık bir hale getirmiştir çünkü bu ziyaretlerin sonucunda göç eden bireyler üzerinde sosyo-kültürel yapısı ve dini hayatı üzerine etki etmektedir (Aktaş, 2017, s. 451).

Göçün sosyal ve kültürel yapıya bağlı nedenleri arasında nüfus yapısı ve eğitim önemli bir rol oynamaktadır. Hızlı nüfus artışının etkisi tarımda yetersiz gelirin olmasına ve sonucunda da işgücü açığının çıkmasına neden olmaktadır. Eğitim olarak yaşanan göçlerin temelinde daha iyi yaşam koşulları vardır ve neticesinde beyin göçünün yaşanması etkili olmuştur (Hatipler, 2018, s. 433). Sosyo-kültürel yapının eğitim üzerine etkisi birçok dizi faktörüne dayanmaktadır ve göçün nedenlerini çeşitlendirmektedir. Sosyo-kültürel ilişkisi içerisinde siyasi engeller de yer almaktadır ve bu nedenlere bağlı olarak bireyler kendi ülkelerini terk edebilmektedir ve göçün hızlanmasına neden olan olaylar zincirinin bir parçası haline gelebilmektedir. Bu durum uluslararası olabileceği gibi bir ülkenin farklı yerleşim alanlarında da görülen bir unsur olabilmektedir (Günay vd., 2017, s. 39).

Göçün sosyo-kültürel yapısı kültürel çeşitliği etkileyen önemli faktörlerdir ve bu faktörlerin sonucunda da çok kültürlülük kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çok kültürlülük kavramı kimilerince çatışmayı önleyici bir kültürel zenginlik iken kimilerince kendi öz kültürlerinden koparak asimile olmalarına neden olan bir algıdır (Günay vd., 2017, s. 40).

2.1.2.4 Savaş ve doğal afetler

Doğal afetler, toplumların günlük yaşamını olumsuz yönde etkileyen ve çoğunlukla büyük zararlara yol açan ekolojik olaylardır (Altun, 2018, s. 4). Doğal afetler; depremler, volkanik püskürmeler, iklim değişiklikleri, küresel ısınma, kuraklık, nükleer silahlar ve enerji kaynakları gibi faktörlerdir ve göçün gerçekleşmesini elzem kılmıştır (Günay vd., 2017, s. 41).

Göçün savaş ve doğal afetler nedeniyle gerçekleşmesi, tarihsel bir süreçte dayanmaktadır ve günümüzü şekillendiren önemli adımlardan biri olmuştur. Küresel ısınma sonucunda dünyanın birçok bölgesinde biyolojik ve iklimsel değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimler, çevresel koşullarda önemli değişikliklere neden olabilmekte ve insan yaşamını olumsuz etkileyerek göçe maruz bırakabilmektedir. Göç eden insanlar genellikle zor şartlar çerçevesinde yaşamlarını sürdürmek zorunda kaldıkları yerden ayrılmak zorunda kalırlar. En çarpıcı örnek olarak Afrika ülkesi

gösterilmektedir. Afrika’da, ekonomik sıkıntılar, sosyal krizler, doğal afetler, çatışmalar ve kuraklık gibi faktörler nedeniyle milyonlarca insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, hem ulusal hem de bölgesel düzeyde iç göçü tetikleyebilmektedir. İnsanlar, yaşadıkları mekânlardaki problemlerle baş edebilmek için daha güvenli veya daha imkânlarla donatılmış yerlere göç etmeyi tercih etmişlerdir. Bu göç dalgaları, hem kırsal bölgelerden şehirlere hem de bir ülkeden diğerine olan göçleri artırabilmektedir (Günay vd., 2017, s. 42).

Küresel ısınmaya bağlı olarak gelişen iklim değişikliği faktörü, iklim göçünün yaşanmasına etki etmiştir. İklim göçünün sebepleri aynı zamanda iklim göçünün nedenlerini de genişleten önemli unsur haline gelmiştir. Bunlar; aşırı hava ve sıcaklık değişimleri, şiddetli kuraklık olarak gösterilebilmektedir. Bu değişkenlerin korelasyonu birbirine bağlı olarak gerçekleşen bir örüntüdür. Örnek olarak açıklamak gerekirse tarımsal verimlilik üzerindeki olumsuz etkileri, içilebilir su kaynaklarının azalması veya yok olması, salgın hastalıkların artması, deniz seviyesindeki yükselmeler ve sıklaşan şiddetli doğal afetler gibi etkenler, insanların yaşam alanlarını terk etmelerine ve daha güvenli bölgelere göç etmelerine neden olabilen önemli gerekçelerdir. İklim değişikliği faktöründen kaynaklı iklim göçünün yaşanılacağına dair görüşler mevcuttur. Bu görüşlerin savunucuların başında, iklim değişikliği sonucunda kendi topraklarından göç etmek zorunda kalan insanlar için bir farkındalık oluşturmaya çalışan Climate Refugees’in kurucusu ve genel müdürü Amali Tower gelmektedir. Bir diğer savunucu da Watson’dır. Watson, iklim değişikliğini, bir sınır güvenliği olarak değil insan güvenliği sorunu olarak görülmesini ön görmüştür. Dünya Bankası’nın 2021 raporu, iklim değişikliği raporu bu durumun ne kadar ciddi olduğunu gözler önüne sermektedir. Açıklanan verilere göre milyonlarca insanın 2050 yılına kadar “iklim göçmeni” haline geleceğini ve bu kişilerin gıda yetersizliği, su kıtlığı ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi faktörlerden kaçacaklarını belirtmektedir. Özellikle Sahra altı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika gibi gelişmekte olan bölgelerde, iklim göçünün yoğun olarak yaşanacağı öngörülmektedir (Sipahioğlu, 2022, s. 546-555).

2.1.2.5 Psikolojik nedenler

Psikolojik nedenlere bağılı olarak gerçekleşen göç olgusu, insanların biyo-psikososyal yapısını yani fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak sağığını etkileyebilecek faktörlerin birleşiminden oluşmaktadır. Psikolojik nedenlere bağılı olarak gerçekleşen göç faktörünün bu üç alandaki sağığın her birini tehdit eder durumda olması gerekmektedir. Fiziksel sağık açısından, göç edenler sıklıkla zorlu koşullarla karşılaşır ve göç sürecinde yaralanma riski artar. Ayrıca, göç edenlerin sağık hizmetlerine ulaşımını engelleyebilir, koruyucu sağık hizmetlerinden mahrum kalabilirler ve gidilen bölgelerde sağık güvencesi olmayabilir. Ruhsal sağık açısından, göç edenlerin yaşadığı stres ve travma, psikolojik iyilik hallerini olumsuz etkileyebilir. Göç sürecindeki belirsizlikler, kaygılar, korkular ve güvensizlik duyguları, ruhsal sağığı olumsuz etkileyebilir ve psikiyatrik hastalıklara zemin hazırlayabilir. Sosyal sağık açısından, göç edenler genellikle geleneksel destek ağlarından ve sosyal ilişkilerden uzaklaşabilirler. Yeni bir topluma uyum sağılamak ve farklı bir kültürle etkileşime girmek zorunda kalmak, sosyal ve yalnızlık hissine yol açabilmektedir. Bu da kişilerin kendilerini değersiz ve yetersiz hissetmelerine neden olabilmekte ve psikolojik boyutta gerçekleşebilecek göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır (Uhri, 2016, s.6).

2.2 Göç-Kültür İlişkisi

Göç olgusu, insanlık tarihinde derin izler bırakmış ve toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik yapısını etkileyen önemli bir olgu olmuştur (Demir, 2021, s. 129). Göç olgusunun yıllar içindeki değışimi belli başlı nedenlere bağılı kalarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Daha önce yaşanan göçler; doğa olayları, kıtlık gibi faktörler ekseninde gerçekleşirken günümüzde bu faktörler değışime uğrayarak göçün yönünü ve seyrini değıştirdiğini görmekteyiz. Bu değışimler; din, savaş, ekonomi, sosyal ve kültürel değışimlerle yapılan göçlerdir (Mutlu, 2021, s. 180). Bu süreçte göçün sebepleri ve sonuçları, göç eden bireylerin ve toplulukların karakterleri, göçü alan ve veren toplumların yaşam modellemeleri gibi birçok faktör göç olgusuna çok boyutluluk katmıştır. Göç olgusu, insan ve mekân ilişkisinin yeniden kurgulanmasına neden olmuş ve toplumlar arasında sürekli bir etkileşim ve dönüşüm

sürecine yol açmıştır. Bu süreç, sosyal yaşamın, kültürel pratiklerin ve değerler sisteminin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Göç, farklı kültürlerin karşılaşmasına ve etkileşimine zemin hazırlamış, bu da toplumlara düşünsel, sosyolojik ve bilimsel anlamda zenginlik katmıştır. Göçün toplumsal olgusunu anlamak için kültür faktörü büyük önem taşımaktadır. Göç edenler kendi kültürlerini yeni yaşam alanlarına taşıırken aynı zamanda yeni kültürel öğelerle etkileşime girmektedir. Bu etkileşim, hem göç edenlerin hem de göçü alan toplumların kültürel pratiklerini ve değerlerini dönüştürebilmektedir. Bu süreç, toplumların kimliklerini ve kültürel dokularını yeniden şekillendirirken, aynı zamanda yeni fikirlerin ve bilgi birikiminin oluşmasına da katkıda bulunabilmektedir. Göçün toplumsal olgusunu, değiştiren ve dönüştüren bir yapının kaynağı olan kültür ögesini, göç-kültür ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde ortaya; düşünsel, sosyolojik ve bilimsel anlamda zenginlik katan bir yapıt olarak karşımıza çıkmaktadır (Demir, 2021, s. 129).

Bozkurt Güvenç'in Kültürün abc'si kitabında, kültürün tanımı; toplumun ayrılmaz parçası olan bireylerin hayatları boyunca eğitim süreciyle öğrendiklerin hepsi olarak açıklanmıştır. Tylor, kültürü “öğrenilen, dilde saklanıp korunan, eğitimle yeni kuşaklara aktarılıp aşılacak bir muhteva” olarak tanımlamaktadır. Tylor'ın bu tanımından yola çıkarak, kültür kuramı ve bilimi ile uğraşan insanbilimci Murdock (1940'lar) tarafından yorumlanarak açıklandığı belirtilmektedir.” Kültürün doğuştan gelen bir içgüdü ya da kalıtsal bir özellik olmadığını, aksine her bireyin doğduktan sonra yaşamı boyunca edindiği bilgi, davranış ve alışkanlıklardan oluştuğunu vurgulamıştır. Ayrıca, canlıların hayatta kalma ve kendilerini tehlikelerden koruma becerileri dışında, kültürün öğretilerinin zaman boyutunda sürekli değil, aynı zamanda toplumsal ve mekâna göre değişken olduğunu belirtmektedir. Bu durum toplumdan topluma değişmektedir. Toplum kültürünün oluşumun destekleyen ilişki topluluğun sahip olduğu ve paylaştığı alışkanlıkların tümüdür. Kültür, çoğunlukla bir toplumun ideal kural, davranış ve değerlerini içermektedir, fakat toplumu oluşturan bireylerin tutumları ve sergiledikleri davranışlar bu ideallere uymamaktadır. Kültür, kapsayıcı ve işlevseldir çünkü bireylerin yaşamsal ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kültürün işlevselliğini ve değişkenliğini ele alan önemli noktalar bulunmaktadır bunlar; doyum/tatmin-pekiştirme ve doyumsuzluk-değişimdir. Doyum, alışkanlıkları destekler ve pekiştirir; doyumsuzluk ise değişime uğrayarak boşluklara neden olur.

Kültürlerin uyum ve bütünleşme yönünde olması, genellikle çeşitli etkenlerin etkisi altında değişkenlik gösterir ve tam bir bütünlük sağlanamaz yerini ayırışmaya ve çatışmaya bırakır. Bu etkenler; tarihsel süreç, çevresel faktörler ve ikilemli görüşleri kapsar (Güvenç, 2019, s. 54-56).

Bozkurt Güvenç ayrıca Nermin Uygur'a atıfta bulunarak kültürün kaynağının ve kökünün bir bunalım olduğu ifadesine yer vermiştir. İnsanı insan yapan değerlerin çağ ve kültürel bunalım olduğunu, zamana yol ve yön vericilerin aynı kişilerin olup olmadığını sorgular niteliktedir. İnsan ve toplum ilişkisi sisteminde hissedilen ve kanıksanan o derin yargının evrensel boyutta olmadığını vurgular çünkü çağların kültür hareketliliğini etkileyerek geçmişten beslenen geleceğe yönelen bir araç olduğunu ifade etmiştir (Güvenç, 2019, s. 84).

Ali Artun, Çağdaş Sanat ve Kültüralizm adlı kitabında Demirperde'nin yıkılıp soğuk savaşın bitmesine yönelik açılımı "Kültür Tutulması" başlığı özetinde toplamıştır. O dönemde dünyanın bir kültür furyası içerisine girdiğini ve sosyal, politik yaşam ve fikirlerin kültüre evrildiğini ifade etmektedir (Güner,2019, s.251).

Göçün günlük hayatın ürettiği ve beslediği duygular kültürün dinamik yapısını güçlendirmektedir. Göç anlam genişliğini kültürde bulur ve kültür de göçle gelen yeni ve farklılıkları dönüştürerek zenginleşir. Göç kültürünün anlamsal derinliğini somutlaştıran anahtar terimler bulunmaktadır bunlar; çatışma, uyum ve uyumsuzluktur. Çatışma ve kültür bağlamında göçle birlikte ilişkiler önemli ölçüde değişebilmektedir. Taraflar arasındaki etkileşimler, her iki tarafın da daha önce farkında olmadığı veya pek dikkate almadığı farklılıkları ve benzerlikleri açığa çıkarabilmektedir. Uyum kavramı karşı tarafların süreçlerinde merkezi bir rol oynamaktadır ve hem göç alan hem de göç veren ülkeler için önemli bir konudur. Aslına bakılırsa çatışma ve uyum birbirini tamamlayan birer nesnedir, çünkü çatışma sonu gelmeyen paralel yaşantılar yerine çatışan taraflarda oluşan anlaşmalı değerler neticesinde uyuma yönelir ve uyumdan beslenir (Doğan, 2018, s. 13-39). Entegrasyon, bir toplumun birlikteliğini sağlayan yegane temel gereksinimdir çünkü toplumun bir parçası olan bireylerin bulunduğu ortamdan dışlanmıyorsa toplumla kaynaşmış demektir yani entegrasyon, farklı kültürel, sosyal ve ekonomik grupların bir araya

gelerek ortak bir yaşam paydasında buluşmalarını sağlayan bir araçtır (Jochen Dahm, 2020, s. 18).

Göç ve kültür ilişkisinin derinliği günümüzde daha farklıdır çünkü insanlar sürekli bir göç hareketliliğinin içinde özne durumunda olup sonucu olmaya eskisinden daha yatkındır çünkü göçe tanık olanlar, göç edenler, göçe konu olanlar, göçün sonuçlarını hissedenler; göçün yaşayanlar ve yaşatanlar göç-kültür ilişkisinin bir parçası haline gelmiştir (Doğan, 2018, s. 13-39). Bu nedenle göç-kültür ilintisinin sonuçları küresel kaynaklı bir yapı olup tartışmalara açık odaklıdır. Bu bağlamdan hareketle küreselleşme faktörünün batı kaynaklı olması kültürel etkinin homojenleşmeye doğru doğrulmasına ya da küresel yapının batı dışına kaymasına neden olurken göç, iletişim vb. imkânların artmasına ve kültürel etkinin heterojenleşme doğrultusunda olmasına etki etmiştir ve tartışmaları sürdürmüştür (İçli, 2001, s.170).

Göç-kültür olgusunun ana aktörü olan insan faktörü, insan-insan ve insan-kültür ilişkileri, kesin bir başlangıç veya sonuç olmaksızın karmaşık ve sürekli bir etkileşim süreci içindedir. Bu ilişkiler, zaman içinde gelişir, değişir ve evrimleşir; bu süreçlerin başlangıcı ve sonucu belirsiz olabilirken etkileri ve sonuçları oldukça önemli ve anlamlı süreçler içerisinde gelişmektedir. Bu kültürel süreçler; kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme gibi kavramlar uyum sürecini aktifleştirmektedir. Kültürleme; toplumun kendisini oluşturan bireylerle belli bir kültürü aktarma ve kazandırma. Kültürlenme; kültürel değişim sürecinin ana kaynağıdır ve yepyeni kültür alanlarına yer açar ve besler niteliğindedir. Kültürleşme ise iki ya da daha fazla kültürün karşılıklı iletişim ve etkileşim sonucu meydana gelir, değişime uğrar, aynı zamanda yeni sentez ve dinamik kuvvetlerini oluşturur (Güvenç, 2019, s. 85-87).

İnsan-insan ve insan-kültür ilişkisini aktifleştiren entegrasyon ve kültürleşme bağı incelenirken belli başlı özellikler hesaba katılmıştır. Bunlar; Bu süreçte aktifleşen bütünleşme/entegrasyon ve kültürleşme bağı arasındaki ilişki incelenirken; demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, din, sosyo-ekonomik durum), yeni kültüre yerleşim süresi, (göç yaşı) etnik yapısı, sosyo-politik durumu, ev sahibi toplumun tutumları, göçmenlerin ayrımcılık tecrübesi, kültürel benzerlik gibi nedenler ön plana çıkmıştır (Şeker vd., 2015, s. 17-18).

Göçle birlikte alt kültürün ana kültür karakteri içine girmesi, bazı toplumsal uyum sorunlarını beraberinde getirmiştir ve sonucunda uyumsuzluk ortaya çıkmıştır (Demir, 2022, s. 129-135). Bu uyumsuzluk sonucunda kültürel kast, göç etmek zorunda kalan insanların yaşadıklarını anlatmaktadır ve göçün ülke sınırlarını aşarak farklı bir ülkeye yerleşmeleri göçmen, mülteci, sığınmacı ve muhacir gibi sıfatlarla anılmalarına neden olmuştur. Avrupa'dan zorunlu göç eden insanlara "mülteci" tanımı yapılırken, zorunlu olmayacak şekilde göç eden insanlara da "göçmen" denilmektedir. 1967 yılından itibaren göç hareketleri artış göstermiştir. Buna bağlı olarak Avrupa devletleri bu tanımı "dünyanın her yerinden göç eden insanlar" için kullanmaya başlamıştır. Türkiye 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ni 1961 yılında onaylamıştır (Taştan vd., 2016, s. 11-17). Entegrasyon sürecinin en çarpıcı örneği, Türk asıllı Alman futbolcu Mesut Özil'dir. Mesut Özil, başarılı bir futbolcu olmasına rağmen, göçmen kökenli oluşu ayrımcılığa ve ön yargılara itilmesini engelleyememiştir. Alman Milli Takımı'nda maçta gol attığında Alman vatandaşı, gol atamayıp başarısız olduğunda ise göçmen oluşu kültürel kastın belirtilerini göstermektedir (Demir, 2022, s. 132).

Doğan "Göç ve Kültür" kitabında; Almanya'da yaşayan Almanların ana düşüncesinin, Almanya dışındaki Almanların, asimilasyona uğramadan "Alman olarak kalmalarını, Alman kültürünü yaşatmalarını" ve fakat bulundukları ve yaşadıkları ülkelere entegre olmaları, uyum içinde yaşanılması gerektiği bilgilere yer vermiştir (Doğan, 2018, s. 23).

Türk toplumunun ABD'de kendi kültürlerini yaşatma çabaları, birçok derneğin kurulmasına ve faaliyet göstermesine yol açmıştır. Bu dernekler, Türk kökenli Amerikalıların ihtiyaçlarını karşılamak, birlik ve dayanışma içinde olmak, kültürel miraslarını korumak ve Türk toplumunu güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Derneklerin kuruluşları yapısal ve işlevsel olarak farklılık gösterse de, değişik adlarda kendi çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu durum da, gözettikleri amaç, Türkler ve Türkiye olan diğer kuruluşlarla işbirliği içerisinde olmalarıdır (Yavuzer, 2009, s. 179).

Net bir şekilde ifade edilebilir ki, göç ve kültür arasındaki ilişki, farklı kültürlerden gelen bireyleri bir araya getiren bir olgu olarak kendini göstermektedir. Bu süreçte

ortaya çıkan kültürel etkileşim, gelenek ve grglerin toplum içinde aktarılmasına aracılık etmektedir. Aktarılan bu kültürel miraslar, olumlu bir etkileşimde kültürleşme ve uyum sürecini desteklerken, olumsuz durumlarda asimilasyon ve ayrışma sürecini tetikleyebilmektedir. Bu faktörlerin evrimi ise toplumsal değişimi beraberinde getirmektedir (ztrk, 2019, s. 22).

Gn anlam yelpazesi genişledikçe içerisine aldığı anlamlar da değişmekte ve zenginleşmektedir lâkin g-kültür ilişkisinin kesişim noktası mekâna yapılan eylemdir. Bu eylemin varlığı, hayatın önemli bir parçasını oluşturan kültürün aktarılmasında ve yeni kültürlerin oluşturulmasında etkin rol oynamaktadır. Glerin gerçekleşmesi kişisel ve toplumsal kaygıların oluşmasına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir bu da gn, kültür üzerindeki etkisini ve aktarımını etkilemektedir (Mutlu, 2021, s. 143).

Kültür, gerçekten de çok yönlü ve kapsamlı bir kavramdır. Dil, din, tarih, edebiyat, sanat, müzik, coğrafya gibi unsurların bir araya gelmesiyle oluşan bu zengin miras, bir toplumun kimliğini ve karakterini belirler. İnsanların yaşam tarzları, inançları, değerleri, gelenekleri ve alışkanlıkları üzerinde derin bir etkisi vardır. Kültür, sadece maddi değerlerden oluşmaz; aynı zamanda manevi değerlerin de bir ifadesidir. Toplumun değerlerini ve inançlarını yansıtan ritüeller, bayramlar, gelenekler ve törenler kültürel kimliğin önemli bir parçasıdır. Bu unsurlar, nesilden nesile aktarılır ve bir toplumun bir araya getirici gücünü oluşturur. Ayrıca, kültür bir bellek kodu gibidir; geçmişten gelen mirası korur ve gelecek nesillere aktarır. Tarihi, sanatı, edebiyatı, müziği ve diğer kültürel unsurları öğrenerek, toplumlar kendi geçmişlerini ve köklerini daha iyi anlarlar ve bu mirası gelecek kuşaklara aktarır. Kültür, bir toplumun kimliğini tanımlayan temel unsurlardan biridir ve insanların birbirleriyle etkileşimini, iletişimini ve anlayışını şekillendirir. Göçer'e göre kültür, bir milletin tarih boyunca yaşadığı deneyimlerin ve birikiminin derin bir zeti olarak görülmektedir (Ger, 2012, s. 50). Güvenç'e göre kültür, eğitim süreci, bireylerin yaşamları boyunca öğrendikleriyle ilgili temel bir kaynaktır (Güvenç, 2019, s. 54).

Son olarak kültür tanımını Ali Artun'un "Sanat ve Kültüralizm-Kimlik ve Estetik" kitabının "Kurumsal Yönetim Kültürü ve Kültür-Sanat Yönetimi" bölümünde,

Adorno'dan alıntı yaparak Kültür ve yönetim kavramları arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamıştır: “yönetim giderek k lt relleşmiş yani, kendinden kültüre dönüşmüş, kültür de y netimselleşmiştir” (Artun, 2018, s. 43).

Örnekler bağlamında düşünürsek g   olgusunun, yapı ve işlevleri bakımından kültürün öğrettikleri sadece zaman boyutunda sürekli değildir, aynı zamanda toplumsal yani mekâna göre de, görecelik kazanmıştır. Bu göreceliği Bozkurt, kültür bir değişimdir der ve sözünü üretim biçimine ve yaşam biçimine bağlar. Yani  retim biçiminin değişmesi kültürün değişmesidir ifadesini kullanmaktadır (Güvenç, 2019, s. 55-104).

Yeryüzündeki her canlının hatta cansız nesnelerin bile bir g  -kültür ilişkisi ve etkileşimi vardır. şöyle ki, İnsan-insan ile insan-kültür ve kültür-kültür varlıkları arasındaki ilişkiler, etkileşimler, başı ve sonu olmayanın; fakat başlangıç ve sonuçları çok önemli ve anlamlı görünen süreçleri vardır. Bu süreçler; kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme faktörleridir. G   ve kültür ilişkisinin seyrini değiştiren bu faktörleri kısaca açıklamak gerekirse; Kültürleme; toplumlar, bireylere belirli bir kültürü aktarmayı, var olan kültürel mirası iletmeyi, belirli değerleri ve davranışları öğretmeyi ve toplumun istediği ideal bireyi oluşturmayı amaçlamaktadır ancak bu süreç sadece bireyleri denetim altında tutmakla kalmaz, aynı zamanda kültürel birlik ve beraberliği sağlama süreçlerini de taşır. Bu süreç kültürün eğitim yönünü beslemektedir. Kültürlenme (Culturation); farklı ailelerden, eğitim çevrelerinden, okullardan, meslek gruplarından ve alt kültürlerden gelen insanların bir araya gelmesi ve birbirlerini etkileme süreci olarak ifade edilmektedir. Bu süreçler etkileşime girerek yeni kültürün doğmasına neden olurken kültürel değişimlere de zemin hazırlar. Kültürel değişimin en güzel  rneği sanat akımlarındaki kültürlenme sürecidir (Güvenç, 2019, s. 85-87). Tanilli, “Uygarlık Tarihi” kitabının “Kültürümüzün Kaynakları ve Sorunları” bölümünde kültürel değişim faktörüne Fransız sosyoloğun sözlerine atıf yaparak açıklamıştır. Tüm kültürler, zaman içinde bazı değişiklikler yaşanmaktadır. Diğer kültürlerle etkileşim ve toplumdaki doğal gelişmeler neticesinde meydana gelen yeni fikirler, toplumun değer yargıları ile uyumlu oldukları sürece kültürü etkilemektedir. Toplum, temel değerleriyle uyumlu olan fikirleri benimserken uyumsuz olanlarla çelişmekte ve reddetmektedir. Seçim yapma özgürlüğünün kaybolduğu durumlarda,

temel değerler değişebilmekte ve bu da hayati kaidelerin örselenmesine neden olabilmektedir. Bu kültürel değişim sonucunda kültür yıkılır ve parçalanır, böylece kültürsüzleşmenin ortaya çıktığı belirtilmektedir (Tanilli, 2018, s. 413). Kültürleşme (Acculturation); yeryüzündeki bütün çağdaş kültürler, kültürleşme sürecinin bir ürünüdür. Kültürleşme bir sentezleme basamağıdır; çünkü birden fazla kültürlerin bir araya gelerek yeni bir kültür ortaya çıkarır ve bu sonuçtan değişime gitmesiyle anlamlaşır. Bu değişimler ve etkileşimler sadece kültürlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda olmamaktadır. Konuyu biraz açarsak kültürleşmenin, küreselleşme boyutu devreye girmektedir. Küreselleşme, hem bilgi-iletişim toplumu teknolojilerini, hem de sanat vb. görsel ürünleri destekleyen teknolojileri, medya üzerinden bir araya getirmektedir yani, birbirleri ile yüz yüze etkileşime girmeden de bu kültürleşme süreci küreselleşmenin etkisi ile hızlanır ve yayılır (Güvenç, 2019, s. 85-87). Bu bağlamda kültürleşme sürecini etkileyen stratejiler; Bütünleşme: bireyin hem kendi kimliğini sürdürme hem de baskın grupla iletişim kurma arasında denge kurmayı amaçlar. Bu stratejiyi benimseyen birey, yaşadığı ülkenin vatandaşlarıyla aktif olarak iletişim kurarken, aynı zamanda kendi etnik grubunun kültürel değerlerini korumaya ve yaşatmaya çalışır. Eritme Potası: Göçmenlerin kültürel farklılıklarının tamamen yok edilmesini hedeflemektedir. Asimilasyon/Özümseme: Toplum gruplarının etkileşimleri sonucunda oluşan sosyo-kültürel bir yapı, kültürel sistemlerin diğer kültürel sistemleri kendi benzerine dönüştürme veya etki altına alma sürecidir (Aslan, 2020). Kültürel kimliğin korunmasından ziyade baskın kültürün benimsenmesi durumu, “asimilasyon” olarak adlandırılmaktadır. Ayrımcılık/Tecrit: Ayrımcılık “Yabancı düşmanlığı” kimliğinde adından söz ettirmiştir. Örnek olarak Almanya’nın Türk politikası. Ayrılma: Bireyin kendi kültürel kimliğini korumayı tercih ederek baskın kültürle etkileşimden kaçınması durumunu ifade etmektedir. Dışlama/Reddetme: Sosyal dışlanma olarak ifade edilir ve konunun ana kahramanı göçmenlerdir. Marjinalleşme: Bireyin hem kendi kültürel kimliğini sürdürmekte hem de baskın kültürle etkileşimin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Çok Kültürlülük: Farklılıklar içinde kendine özgü özellikler ile var olabilmedir (Özgüler, 2018, s. 6).

Çok kültürlü toplumsal yapılarda genellikle ayrımcılık, göç ve uyum süreçlerinin olumsuz yönleri görülmektedir. Toplumsal uyum (göçerlerin bütünü) ve dizgeden (toplumsal bütün) bahseden Toplumbilimci David Lockwood 1964 yılında, göçerlerin

göç ettikleri yerde toplumsal uyum ve dizgeye katılım ile toplumda kültürleşme ve uyumun olduğunu ifade etmiştir. Toplumsal ve dizgisel uyum kendi içerisinde boyutlanmıştır. Toplumsal uyum; kültürleşme, konumlanma, etkileşim ve özdeşme faktörlerini içerirken dizgesel uyum da daha çok siyasal, güvenlik dizge ve toplumsal ortaklıktan bahsedilir (Tilbe, 2021, s. 21-22).

Kültürleşme ve gruplar arası ilişkilerin araştırılmaları sonucunda kendi içinde iki gruba ayrıldığı belirtilmiştir. Birincisi, Redfild ve arkadaşları (1936) grup özelliklerini benzer şekilde ele alınmasını ve devam ettirmesini belirtirken ikincisi; Flakerud tarafından ise “bir grubun başka bir gruba etkileşimi sonucu meydana gelen değişim” olarak belirtilmiştir. Kültürleşme sürecinde, hem ana akım toplum hem de göç eden toplum arasında çift taraflı dizgeler gerçekleşmektedir. Bu dizgeler, her iki grubun dilinde, değerlerinde ve davranışlarında değişikliklere yol açabilmektedir. Bu farklılıklara karşın, her iki grup da özlerinde kendi kültürel kimliklerini sürdürmeye devam etmektedir. Araştırma bulguları, göç eden bireylerin kültürleşme sürecinden daha çok etkilendiklerini belirtmektedir (Saygın ve Hasta, 2018, s. 313-315).

Kültürleşme Modelleri: Kültürleşme sürecini ele alan modeller “Tek Boyutlu Kültürleşme Modeli” (Unidimensional Model of Acculturation), ve “İki Boyutlu Kültürleşme Modeli” olarak iki temel yaklaşım olarak ele alınmıştır. Gordon’un 1964 yılında geliştirdiği Tek Boyutlu Kültürleşme Modeli’nde Gordon, tek ulus, tek dil, tek kültür ve tek din üzerinden sınırlandırmaya gitmiştir. Bireyler ya kültürel değerlerine, etnik kökenlerine ve davranışlarına yani özlerine sahip çıkacak ya da ana akımda benimsenen kültürü benimseyecek düşüncesini savunmuştur ve eleştirilere maruz kalmıştır çünkü böyle bir düşünceye sahip ülke bulmak neredeyse imkânsızdır. Bourhis ve arkadaşlarının Gordon’un bu görüşünü asimilasyon olarak değerlendirmiştir ve yetersiz bulmuştur. Berry, kültürleşmeyi etkileşim halinde ele alınmıştır ve “iki boyutlu kültürleşme modeli”ni geliştirilmiştir. Berry, Gordon’un savunduğu görüşün tam tersini savunmuştur. Berry, azınlık veya göçmen bireylerin ana akım toplumla etkileşim içinde olurken kendi kültürel kimliklerini koruyabildiğini ve sürdürebildiğini ifade etmiştir. Berry’nin çalışmaları, kültürel azınlık üyelerinin ve ana akım toplumunun kendi kültürel özelliklerini sürdürebilecekleri bir kültürleşme sürecini içermektedir. Bu sürecin değerlendirilmesinde ele alınan faktörler; birey, grup

ve toplumdur. Berry iki boyutlu kültürleşme modelini ilk geliştirdiğinde, sekiz kültürleşme sürecine değinmiştir. Günümüzde ise bu kültürleşme sürecinin kapsamı; bütünleşme, ayrılma, asimilasyon ve marjinalite gibi dört başlık altında incelendiği görülmektedir. İki boyutlu kültürleşme modeli, bireylerin kültürel kimlikleri iki ayrı boyutta ele alır ve farklı görüşleri sentezler. Bunlar her iki kültürün kimliğinde birleşen entegrasyon/bütünleşme ile hiçbir kültürün kimliğinde var olmayan marjinalite. Kang, iki boyutlu kültürleşme modeli, kültürler arası çalışmalarla ilgilenen araştırmacıların en önemli konusu olduğunu ileri sürmüştür (Saygın ve Hasta, 2018, s. 313-315).

Kültürleşme Yönelimleri: Berry, kültürler arası etkileşimi antropolog ve sosyologların iki başlık altında topladığını belirtmiştir. İlk başlık, Gruplar Arasındaki İlişkinin Derecesi veya Kaynaşması: Farklı kültürlerle sahip iki toplumun birbirleriyle belirli bir düzeyde kaynaşabileceklerini ifade eder. İkinci başlık ise Her Grubun Kendi Kültürünü Devam Ettirme Beyanı: Her bir toplumun kendi kültürel kimliğini ve özelliklerini koruma isteğine vurgu yapar. Berry'nin, farklı kültürel gruplar arasındaki etkileşim biçimlerinin farklılıklarını anlamak, kültürel ve psikolojik uyumun anlaşılması açısından büyük öneme sahip olduğunu ileri sürmüştür. Berry'ye göre, gruplar arasındaki karşılıklı etkileşimin güçlü olduğu durumlarda, kültürler birbirlerine dâhil olurken ve bu süreçte her iki toplumun kendine özgü özellikleri azalmakta veya değişmektedir. Sonuç olarak, yeni bir kültürel oluşum veya sentez ortaya çıkmaktadır (Saygın ve Hasta, 2018, s. 313-315).

Kültürleşme ve uyum sürecini etkileyen faktörler geçici olmamakla birlikte göç ile şekillenen ve nesilden nesile aktarılan bir değişim sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, göçmenlerin yeni bir topluma uyum sağlaması ve yeni kültürel unsurları benimsemesi veya kendi kültürel kimliklerini koruması arasındaki dinamik etkileşimi içerir. Bu faktörlerin başında eğitim düzeyi gelir. Eğitim Düzeyi; Göçmenlerin geldikleri topluma uyum sağlamaları eğitim düzeyinin yüksekliği ile paralel doğrultudadır. Aynı şekilde ev sahipliği yapan ülkenin toplumun bireyleri açısından da olumlu bir etki bırakmakta ve uyumu kolaylaştırmaktadır. Dil: Kültürlerarası etkileşimi sağlamanın bir diğer aracı dildir. Aynı dili konuşmak toplumları olumlu yönde etkileyerek uyum süreçlerini hızlandırmıştır. Cinsiyet: Evrensel cinsiyet rolleri ve sosyal çevrenin

göçmenlerin uyum süreci üzerinde büyük etkisi vardır. Özellikle bu durumun erkek cinsiyeti üzerinden olumlu etkisi vardır çünkü erkeklerin çalışıyor olması bu durumu güçlendirmiştir. Göçmen kadınlar açısından değerlendirilecek olursak kadının çalışmıyor olması ve destek alacağı ortamın bulunmaması psikolojik olarak kadınları etkileyebilmektedir. Ayrıca kadın mülteciliğin bütün evrelerinde fiziki ve cinsel eğilimlere de maruz kalması daha muhtemeldir. Göç edilen ülkede kalış süresi: Kültürleşme ve uyum sürecini etkileyen unsurlardır. Özellikle küçük yaşta göç eden ve uzun süre yerleşik olarak yaşayan bireylerin, kültürleşme sürecini daha başarılı bir şekilde tamamladıkları gözlemlenmektedir. Bu durumun birkaç nedeni vardır: Bunlar: uzun süreli ikamet, adaptasyon-uyum ve ikinci kuşak göçmenlerdir. Medeni Durum; Bekâr bireylerin kültürel uyum sürecini daha kolay sağlarken evli olan bireylerin bu uyumu sağlamada zorluk çektiklerini gözlemlemiştir. Din: Göçmen ve ev sahipliği yapan toplumun bireylerinin inandıkları din farklı olsa da, birbirlerini tanımaları, alışmaları ve kaynaşmaları zaman almaktadır. Sosyal Kimlik: Bireylerin kendi öz kültürleri ile kurdukları bağlar güçlendikçe kültürleşme eksenini daraltmaktadır. Göç ile şekillenen sosyo-psikolojik bütünleşme, göç eden bireylerin kendisi için taşıdığı anlamı bilmesine ve yeni topluma uyuma ve neticesinde de doğacak yeni bir 'ben',e yani bir kimliğe bağlıdır. Sosyal mesafe: Sosyal mesafede kültürleşmenin gerçekleşmesi için karşı tarafların birbirlerine gösterdikleri yakınlığı bağlıdır. Sosyal mesafenin en belirgin özelliği ise kendi ve karşıt grupların birbirlerini algılayış biçimidir. Algılanan ayrımcılık: Ayrımcılığı algılama biçimleri çoğunlukla bireylerin veya grupların tecrübe ettiği ayrımcılığın sıklığına ve şiddetine bağlı olarak değişebilmektedir. Algılanan ayrımcılık ikiye ayrılır. Bunlar: sosyal grup - kimlik ilişkilendirmesi ve hak edilmemesi - haksızlık algısıdır (Özgüler, 2018, s. 2-8).

Doğan'a göre, göç ile şekillenen kültürleşme, uyum ve entegrasyon sorunsalı göç alan toplumların profilini etkilemektedir ve sonucunda da göç alımına ve göçmenlere karşı bir tavır sergilemektedir. Bu tavrın sebepleri göçün açtığı değişim ve dönüşüm mekanizmalarının varlığı ile ilişkilidir çünkü göç alan toplumun yaşam kalitesini olumsuz etkileyen her türlü eylem dönüşüm gerçeğini egemen kılmaktadır. Bir bakıma göç hareketliliği kaynağını tarihten ve kültürden almaktadır. Tarihin her dönemine tanıklık eden Türkiye, göç alan ve göç veren konumunda daima var olmuştur. Bu sürecin getirisi olarak kaçınılmaz bir sosyolojik sorunlar yaşanmıştır. Bu durumun en

dikkat çekici örneği Türkiye’ye kitlesel göç ile gelen Suriye göçmenleridir. Coğrafya ve inanç sistemi olarak iki ülke arasında benzer noktalar bulunsa dahi eğitimsel yetersizlik, kültürel farklılık, aidiyet, entegrasyon sürecini zorlaştırmıştır (Doğan, 2018, s.132).

Stuart Hall, kimlik üzerine yaptığı önemli araştırmalara dayanarak, kültürel kimlik kavramını iki farklı yaklaşımla ele almaktadır. Birincisi, kimlik sabit olarak kabul edilir, ırk ya da etnik gruplar ile bağlı bireyler arasında ortaklaşa tarih olarak anlaşılırken İkincisi, kültürel kimlik değişken ve çelişkili olarak ele alınır. Stuart Hall’un ifadesiyle, kültürel kimlik hem bir “gelişim” hem de bir “varlık” meselesi olarak değerlendirilir. Kültürel kimliklerin kökeni ve tarihleri vardır, ancak tıpkı diğer tarihsel olgular gibi sürekli bir dönüşüm geçirirler. Geçmişe takılıp kalmak yerine, kültürel kimlikler, tarih, kültür ve güç dinamiklerinin sürekli değişen “oyunlarının” bir parçası haline gelmiştir. Yapılan araştırmalarda bu ikinci önermenin geçerli olduğunu desteklemektedir. Özellikle göçmenler üzerinde yapılan çalışmalar, farklı kültürlerin karşılaşması ve bir arada yaşamasının kültürel kimlik üzerindeki etkilerini göstermektedir (Erkayhan, 2008, s. 34-35).

Kültürel kimliğin oluşumunda pek çok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerden bazıları şunlardır: Dünya nüfusunun artışı: Dünya nüfusunun hızla artması, toplumların birbirleriyle etkileşim içinde olmasını ve ortak tarih ve kültür paylaşımı bilincinin gelişmesini teşvik etmektedir. Kültürel dayanışma ve direnç: Ortak tarih ve kültür paylaşımı bilincine sahip topluluklar, dış etkilere karşı direnç gösterebilmekte ve aynı zamanda dayanışma içinde olabilmektedir. Bu da kültürel kimliğin korunmasına ve güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Küreselleşme: Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesiyle birlikte küreselleşme, dünya genelinde toplumları etkilemektedir. Ekonomik, politik ve sosyal etkilerinin yanı sıra küreselleşme, kültürel kimlikler üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Küreselleşme süreci, kültürel kimliklerin değişmesine, yerleşmeye ve kültürel farklılıkların vurgulanmasına yol açabilir. Bu faktörlerin etkisiyle, kültürel kimlikler sürekli olarak şekillenmekte ve evrim geçirmektedir. Son dönemde, küreselleşme tartışmalarının odak noktasını kültürel kimlik, küresel kültür, yerleşme ve kültürel farklılıklar gibi konular oluşturmakta, bu da küreselleşmenin kültürel kimlikler üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte kültürel kimliklerin korunması ve evrensel değerlerin yayılması arasında bir gerilim ortaya çıkmaktadır. Tartışmalar genellikle küreselleşmenin kültürel görecelik ile evrenselcilik arasında bir denge kurma çabası olduğuna yöneliktir. Kültürel görecelik, her kültürün kendi içinde anlamlandırıldığı ve değerlendirildiği görüşünü savunur. Kültürel evrenselcilikte ise tüm insanların ortak değerlerine vurgu yapılmaktadır. Görecelik ve evrenselcilik arasındaki çelişkiler, kültürel kimlikler üzerinde nasıl bir etki yapacağı ve bu durumun ne şekilde açıklanabileceği konusunda önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Küreselleşmenin doğası gereği, farklılıklar ve benzerlikler bir arada var olurken ve hatta birbirlerini tamamlayabilirken ilerleyen dönemlerde ortak bir uzlaşma sağlanamazsa, kültürel kimliklerin zaten karışık olan durumu daha da sorunlu hale gelebileceği düşünülmektedir (Nar, 2019. S. 72-80).

Göç, kültür ve kültürel kimlik bağlamında adından söz ettirmeye devam eden bir sosyolojik bir olgudur. Günümüzde örneklerini görüyoruz ve duyuyoruz. En yakın tarihten bizi etkileyen olay ise Mesut Özil örneğidir çünkü Mesut Özil, “Alman gibi düşün, Türk gibi hisset. Kalbim Alman atıyor; ama aynı zamanda Türk atıyor. Alman gibi düşünüp Türk gibi hissediyorum” ifadeleri yer almaktadır (Sporx).

Göç, kültür ve kültürel kimlik bağlamında yer alan göçlerin sanatçılar özelinde farklı dönemlere ayrıldığı gözlenmektedir. Örneğin 19. yüzyılın sonlarından itibaren Türk sanatçılar, sanat eğitimi için Almanya’ya gitmiştir ve 1920 yılı itibari ile de bu rakam giderek artmıştır. Bugün Almanya’da yaşayan Türk sanatçılar ele alındığında iki başlıkta toplamak mümkündür: Birinci nesil, 1960’lardan itibaren Türkiye’den Almanya’ya sanat eğitimi almak için gidip yerleşenlerdir ikinci nesil ise Almanya’ya küçük yaşta giden veya orada doğup büyüyen sanatçılardır. Bu iki nesil arasında ortaya çıkan göç olgusu ve kültürel kimlikteki değişimler, tüm gerçekliği ile eserlerine yansımıştır. Birinci nesil sanatçıların eserlerinde yer alan konular form ve biçimsel olarak Türk kültürünü yansıtan, Anadolu’ya has özellikleri ön plana çıkaran ve 1960-1980 dönemine denk gelen Türk işçi politikasını eserlerine yansıtmıştır. Türk sanat geleneğine yakın olduğu görülmektedir. 1980 yılının ortalarında göçmenlerin Almanya’ya kalıcı olarak gitmeleri konunun seyrini değiştirmiştir. 1990 yılının sonlarına doğru iki farklı kültür ve ortaya çıkan çifte aidiyet kavramı ve sonucunda da

melez bir kimliğin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde, yeni nesil sanatçılar, Almanya’da büyümenin getirdiği çok kültürlülüğü ve çifte kimliklerini sanatlarına yansıtarak, iki toplum arasında bir köprü kurmuştur. Bu bağlamda, sanatçılar hem Türk hem de Alman kültürlerinden etkilenerek, sanat anlayışlarını harmanlamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle, Türk ve Alman kültürlerini sentezleyen sanatçılar, ulusaşırı kimlikleriyle eserlerini oluşturmuştur. Böylece, küreselleşmenin getirdiği etkileşim ve çeşitlilik, sanat eserlerinde hem kültürel çeşitlilik hem de melez kimliklerin ifadesi olarak yansımıştır (Erkayhan, 2008, s. 76).

Almanya’da doğup büyümüş ve Türk-Arap kültürü ile yetişmiş ressam Meral Alma’nın deneyimleri, kültürlerarası kimlik sorununu zenginlik olarak görmesini sağlamıştır. Meral Alma’ya göre kültürel kimlik, farklı kültürlerden gelen deneyimler ve tutumlar, birbirini tamamlayan bir bütün oluşturur ve kişinin yaşamına zenginlik katar. Bu deneyimleri, bir evin birçok odası gibi düşünerek açıklar; her bir oda farklı bir kültürü temsil eder ve bir araya geldiğinde bu farklılıkların uyumu ve zenginliği ortaya çıkar. Meral Alma, bu deneyimlerin, sınırların ötesine geçerek kendi görünümü ve kişisel yolunu bulmak için bir imkân olduğunu düşünmektedir. Kendi kimliğini şekillendirirken, farklı kültürlerden gelen etkileri ve öğretileri bir araya getirerek özgünlüğünü ve huzurunu bulmuştur. Bu yaklaşım, kültürlerarası kimlik karmaşıklığını bir güç kaynağı olarak görmeyi ve farklı kültürel kimlikler arasında denge kurmayı vurgulamaktadır (Karlsruhe, 2020).

Resim 2.1 Meral Alma, “Hayat Sirki” 8x3 m (iki parça), 2020 (URL-8, 2024)

Çağdaş Türk Sanatçılarından olan Halil Altındere 1971 yılında Mardin’de doğmuştur ve İstanbul’da yaşamını sürdürmektedir. Altındere, eserlerinde ele aldığı konular: kültür, kimlik, kültürel kimlik, kimlik çatışması ulus, devlet ve milliyetçilik kavramlarıdır ve bu konuları aktarım biçimi ironi bir anlayışı kapsamaktadır. Altındere’nin kimlik üzerine en bilindik enstalasyon çalışması Tabularla Dans eseridir. Bu enstalasyon/ yerleştirme çalışmasında Doğu-Batı ilişkisi sentezinde 6 adet büyütülmüş nüfus cüzdanı kopyasını yan yana sıralamış ve üzerlerindeki vesikalik fotoğrafları değiştirmiştir. Sanatçının iletmek istediği mesaj; toplumsal, kültürel ve siyasi normları oynayan, devletin resmi belgesini sorgulayan ve kimlik arayışı içinde olan ‘Kimim? Ne olmalıyım?’ sorularına cevap arayan bir sanatçı kimliğidir (Çeber, 2018, s. 106).

Resim 2.2 Halil Altındere, “Tabularla Dans II”, 1997, 6 kimlik, değişebilir boyut, Enstalasyon görüntüsü (5. İstanbul Bienali) (URL-9, 2024)

Tuğça Poyraz Tacoğlu’nun makalesinde Boşnak göçmenleri üzerinden göç ve kültürel kimlik ilişkisini ele almış ve kültürel kimliği iki kuşak üzerinden değerlendirmiştir. Birinci kuşakta: “Boşnak” veya “göçmen” kimliği hâkimken, ikinci kuşakta: kimlik arayışı içerisinde oldukları ve sonraki kuşaklar için “Boşnak kökenli Türk vatandaşı” veya sadece “Türk” kimliği daha baskın hale gelmiştir. Göçmenlerin zaman içerisinde kültürel kimliklerinin söylemlerinin değiştiğini ve dönüştüğünü görüyoruz. Giddens, kültürel kimlik üzerindeki görüşü; her kültürün kendi ait edimleri (davranış) vardır bu

edimler; inançları, değerleri, adetleri ve gelenekleri içermektedir. Bu edimler başka kültüre sahip bireyler için yabancı gelebilmektedir. Bu nedenlere bağlı olarak bir kültürün dışında olanlar tam olarak anlaşılamayabilir ve sonucunda da her kültürün kendine özgü bir kimliği olduğu ortaya çıkar. İnsanların kendilerini tanımlarken kültürel kimliklerine vurgu yapmaları anlamlıdır çünkü kültürel kimlik, bir bireyin aidiyet duygusu ve kimlik algısının önemli bir parçasıdır. Bireyin kendi “ben’i” bilmesinde ve insanlarla etkileşimde bulunabilmesinde kültürel kimliğin payı büyüktür (Taşcıoğlu vd., 2012, s. 1947-1958).

Özetle, göç ve göçün getirisi olarak gelişen, değişen ve dönüşen yapı kültürel kimlik olgusunun gelişimine etki etmiştir. Bu kültürel kimlik olgusu mekânsal olarak farklılıkları içermektedir. Kültürlerini bir köyde homojen bir şekilde yaşayan toplumun farklı bir kültür içerisinde etkileşime girmeden kendi değer ve kültürlerini anlaması mümkün değildir. Göçün, kültür ve kültürel kimlik üzerine etkisi bu açıdan çok önemlidir çünkü farklı kültürler arasındaki kendi kültürlerini tanımlamalarına fırsat vermektedir. Göç, kültürel karşılaşmanın mekânsal ve her türlü durum ve şartlara göre farklılıkları ve benzerlikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu farklılıklar gerilimi artırırken, benzerlikler de gerilimi azaltabilmektedir. Kültürel kimliğin oluşumunda sadece tarihsel ve kültürel birikimler etkili değildir çünkü devamlı değişen ve dönüşen bir yapısı vardır ve yeni kentleri, kültürleri tanımlamak ve anlamak gereklidir (Erder, 1999).

Türkiye’deki Demografik Yapı Değişimi: Demografik yapı, çeşitli unsurları içerisine alan karmaşık norm sergilemektedir. Çünkü ülkemizde ve dünyada yaşanan göç olgusu toplumsal yaşantıyı etkilemiştir. Ülkemizde yaşanan göç profilinin sonucunda ortaya çıkan toplumsal değişimler şekillenerek farklı bir boyut kazanmıştır ve aynı zamanda çeşitlenmiştir. Bu toplumsal değişimler belli başlı etmenleri ortaya çıkarmıştır. Bunlar; nüfus, yaş dağılımı, kentsel ve kırsal nüfus etnik gruplar, din, eğitim seviyesi ve mülteci nüfusedir. Göç olgusu tür bakımından, ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; iç göç ve dış göçtür. İç göç, emeğin ülke içi hareketi iken; dış göç, emeğin ülkeler arası dolaşımını ifade eder. İç göçler kır-kır, kır-kent, kent-kent- ve kent-kır yönünde ortaya çıkar. Dış göç ise, genellikle, geri kalmış ülkelere gelişmiş ülkelere yönelik bir akım şeklindedir (Çelik, 2006, s. 150). Bir ülke sınırları içerisinde meydana

gelen herhangi bir durum ya da olgu sonucu nüfusun yer değiştirmesi işlemine iç göç denilmektedir. Bölgeler, şehirler ve daha küçük yerleşim yerleri boyunca gerçekteşebilecek bu olay kısa dönemli olabileceği gibi daha uzun süreli olup kalıcılık gösterebilmektedir (Günay, 2017, s. 42).

İnsanların aynı ülke içerisinde yılın belirli dönemlerinde tarımsal çalışma, turizm, tatil gibi nedenlerle yaptıkları mevsimsel göçler, daha iyi hayat standartlarına sahip olabilmek ya da ekonomik kazanım elde edebilmek yaptıkları sürekli ya da geçici göçler önemli iç göç çeşitleridir. Bunların yanı sıra savaş gibi nedenlerle ülke içinde kişiler göçe zorlanabilmektedir. Zorunlu göçe karşıt olarak gönüllü olarak da insanlar göç etmektedirler. Gönüllü göçler sonucunda göç edilen yerde nüfus artışı ve bunun gibi etkiler oluşurken zorunlu göçler ile insanlar kültürel, sosyal ve ekonomik bakımdan büyük sıkıntılar yaşamaktadırlar.

2.2.1 İç Göçler

Türkiye'nin iç göç hareketliliğinin artması ve aynı zamanda görünürdeki toplumsal değişmeleri 1950'li yıllara denk gelmektedir. Bu dönemde sanayileşmenin gelişmesi iç göçteki mekânsal ve zamansal hızlılığı tetiklemiş ve kırdan kentte olan göçü arttırmıştır. Bununla birlikte iş gücü sorununu ortaya çıkarmıştır. Böylelikle Türkiye'deki iç göç hareketliliği bu ritmini 1960'lı yıllara kadar sürdürmüştür (Doğan, 2018, s.107).

İç göç, farklı nedenlerle ortaya çıkan ve çeşitli biçimlerde görülen bir olgudur. Bu çeşitlilik, mevsimlik göçlerden süreli ve geçici göçlere, emek göçlerinden zorunlu ve gönüllü göçlere kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. İnsanların yaşadıkları yerlerdeki koşulların etkisiyle gerçekteşen iç göç hareketleri, hem kısa vadeli hem de uzun vadeli sonuçlara yol açabilmektedir. Bu göç türleri, toplumların yapılarını ve kültürel dokularını da şekillendirebilmektedir.

Mevsimlik Göçler: Fertlerin ve toplulukların senenin belli zamanlarında başka bir mekânda çalışmaya, tatil yapmaya, gezmeye, dinlenmeye vb. gibi sebeplerle belli zaman zarfında gerçekteşirdiği iç göç çeşidine mevsimlik göç denilmektedir. Mevsimlik göçün zamansal sınırlamaları nedeniyle göç ettikleri yerin nüfus

hareketliliğini etkilememektedir çünkü zamansal kısıtlamanın olması sorun teşkil edebilecek herhangi bir ortamın oluşumunu engellemektedir. Mevsimlik göçün göç edilen ve göç alan mekânlara olumlu ve olumsuz yönleri mevcuttur. Göç alan yerlerin olumlu yönü; iş bulma imkânlarının sağlanması ve bunun ile beraber ekonomik getirinin fazlalaşması olmuştur ve sonuç olarak mevsimlik göçü pozitif anlamda kolaylaştırmıştır. Mevsimlik göçün, göç eden toplumun insanların gidilen yerlerdeki kapital kaynaklarını da kullanmalarına imkân sağlar; ancak bu sürecin belirli bir zaman aralığını kapsamaması ile göç veren bölgelerdeki nüfusun geri dönmesi, kaybettikleri sermayeyi uzun sürede kendi bölgelerine yeniden kazandırabilmektedir. Bu duruma bağlı olarak göç veren yerin uzun sürede temin edeceği pozitif bir yapıyı oluşturması mevsimlik göçün özelliklerindendir. Sürekli - Geçici Göçler: Kıtalararası hareketlilik, insanların zaman kısıtlaması olmaksızın yaşadıkları yerleri terk ederek başka bölgelere yerleşmeleri sürekli göçü ifade etmektedir. Bu göçler, bazen isteğe bağlı olup insanların daha iyi eğitim, yaşam koşulları ve ekonomik fırsatlar arayışında gerçekleşir. Öte yandan, doğal felaketler, savaşlar ve terör olayları gibi beklenmedik durumlar zorunlu göçe neden olur; insanlar yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalır ve güvenli bölgelere yönelirler. Geçici göçler, belirli bir süre için belirli bir amaca yönelik olarak gerçekleşen göç hareketlerini ifade eder. Sürekli ve geçici göçün etkileri, göç alan ve göç veren bölgelerin koşullarına göre değişkenlik gösterir. Emek Göçleri: Sosyal ve ekonomik unsurların etkisiyle insanların yer değiştirmesi olarak tanımlanır. Bu göçler özellikle daha iyi yaşam koşulları ve iş olanakları arayışıyla gerçekleşir, özellikle de gelişmiş ülkelerde iş olanaklarının daha fazla olduğu bölgelere doğru yoğunlaşır. Gelişmiş ülkelerdeki emek göçü çoğunlukla sanayileşen bölgelere yönelir ve bu hareketle kırdan kente göç eden ve ucuz işgücü olarak istihdam edilen genç kadınlar da dikkat çekmektedir. Emek göçü bazen gönüllü olarak gerçekleşirken, bazı durumlarda da zorunluluktan kaynaklanır. Özellikle köle ticareti gibi tarihsel örneklerde, insanlar zorla göç ettirilmiş ve ucuz işgücü olarak kullanılmıştır. Göçmenlerin gittikleri yerlerde kalmasıyla birlikte, o bölgelerin dini ve etnik yapısında değişiklikler meydana gelir. Özellikle Avrupa’da, emek göçünün genç nüfus azalmasını dengelemekte önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Köle ticareti, kapitalizmin gelişmesine katkı sağlamış ve işgücünün sadece mal ve sermayeden değil, aynı zamanda insan emeğinden de oluştuğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu süreç, İngiltere gibi ülkelerde küçük çiftçilerin kentlere göç etmesine ve işçileşmesine yol

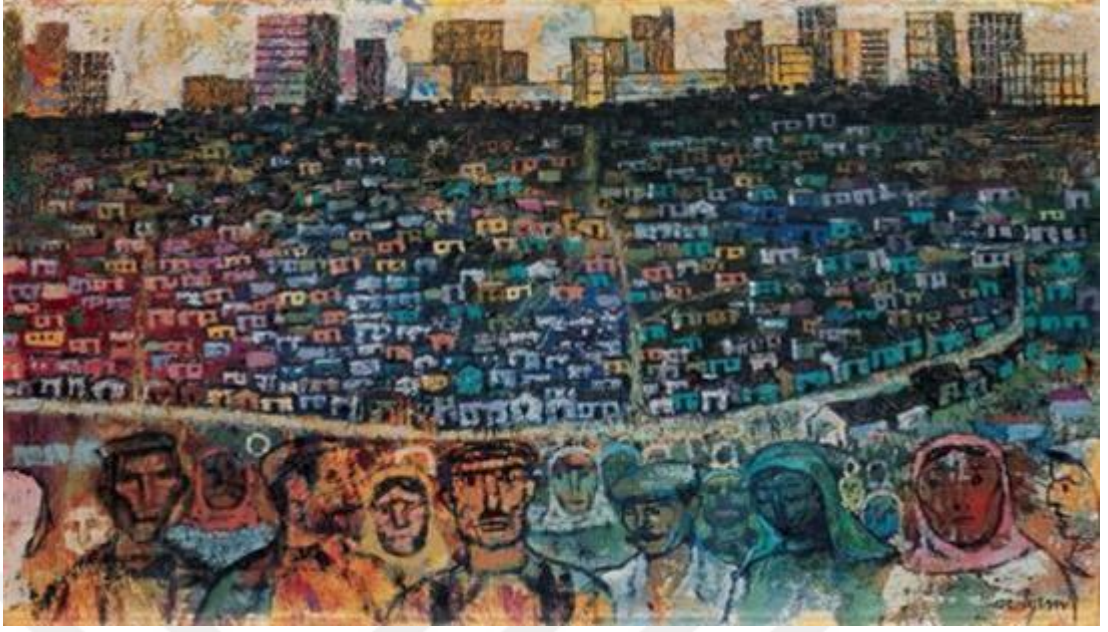
açmıştır. Emek göçü, işgücünün düşük maliyetle temin edilmesini sağlayarak kârlı bir durum oluşturmuş ve zorlu işlerde genellikle yabancı işçilere yer verilmiştir. Ancak günümüzde emek göçünün azalmasının temel nedeni, teknolojik ilerlemeler ve endüstrideki gelişmelerin insan emeğini daha az gerektirmesi ve yerine makinelerin kullanılmasının yaygınlaşmasıdır. Zorunlu- Gönüllü Göçler: Zorunlu göçler, savaş, doğal afet gibi acil durumlar sonucunda insanların isteklerine bakılmaksızın yapılan yer değiştirmelerdir. Bu tür göçler, ekonomik, toplumsal ve politik nedenlerle gerçekleşebilir ve etkileri genellikle ekonomi ve politik üzerinde belirgin değişikliklere yol açar. Örneğin, Suriye’den Türkiye’ye yönelik yapılan göçler, zorunlu göçün gerçekliğini yansıtmaktadır. Suriye gerçeği, Türkiye ekseninde ele alınırsa, Türkiye’nin geçmişten bugüne değin edindiği sahip çıkma politikası, göç eden insanların, Türkiye’ye zorunlu göçlerini gerçekleştirmelerine kaynaklık etmektedir. Zorunlu göçün yaşandığı ülkelerde hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak gelişen düzensiz kentleşme sorunu ortaya çıkmıştır. Düzensiz kentleşme sorununun getirileri, kayıtsız istihdam koşullarına çanak tutarken işsizlik faktörlerinin artışına da zemin hazırlamaktadır (Günay, 2017, s.42). İç göçün sonuçlarına bakıldığında özellikle 1950 ve sonrası döneme ait nedenlerin sonuçlar, Türkiye’de iç göçlerin oluşması ile bölgelerde ve illerde nüfus artış ve azalışını etkili olmuştur. Özellikle 1950 yılından itibaren köylerden kente doğru bir hareketlilik olmuş ve insanların yaşamlarını etkilemiştir. Bunun ile birlikte sadece köyden kente doğru bir göç değil aynı zamanda köyden köye ve kentten kente doğru da bir yönelim olmuştur. Bu durum beraberinde belli başlı sorunları ortaya çıkarmıştır. İç göçün ülke genelinde oluşturduğu sonuçlara bakacak olursak sırasıyla; kentleşmenin sanayileşmenin önüne geçmesi, hızlı kentleşme ve gecekondulaşma, çevre sorunları, kentlileşme ve bütünleşme sorunları, yatırımların yetersiz dağılımı, kırsal kesimin yatırımlarında verimsizlik, kentlerde konut sıkıntısının yaşanması, alt yapı hizmetlerinde yetersizlik ve kentlerde işsiz insan sayısında artışı etkili olmuştur. Bu sonuçlardan hareketle iç göçün sürekli ya da geçici oluşu zaman ve mekân unsurlarını etkilemiştir. İç göçler ile yaşanan sıkıntılar sadece tarımsal ekonomideki değişim ile değil insanların sosyo-kültürel alanlarını da etkilemiştir. Asıl nedenine inilecek olunursa Sanayi Devrimi etkili olmuştur ve iç göçler sonucunda işçi sınıfının doğuşunu ve toplumsal sınıfların oluşumunu tetiklemiştir. Günümüzde ise bu durum küreselleşme faktörü ileri teknolojilerin kullanımıyla birlikte sanayinin ötesinde bir dönüşümü teşvik etmektedir. Tarımda

makineleşme sayesinde insan gücüne olan gereksinim azalmıştır, bu da işsizlikle sonuçlanmış ve iş arayanlar genellikle sanayileşmeye odaklanan şehirlere doğru iç göç başlatmıştır. Bu durum, iç göçleri olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Şen, 2014, s. 244-252).

Genellikle 1950'lerden itibaren Türkiye'de kırsal alanlarda tarımda hızlanan makineleşme ve ardından kapitalizmin etkisiyle hız kazanan iç göç, devletin tarım sektöründen desteğini çekmesiyle, kamu hizmetlerinin ve sanayi yatırımlarının yoğunlaştığı büyük şehirlere yönelik olmuştur. Bu süreçte, toprak sahipliği ve kullanım hakkının bireylere verilmesi, kırsal alanlarda aşırı parçalanmaya ve kültürel sorunlara neden olmuştur. İç göç, ülkemize özgü kültürel sorunlarla birlikte terör, güvenlik ve kan davası gibi sonuçları da beraberinde getirmiştir. İç göçün sonuçlarını analiz ettiğimizde, itici ve çekici faktörlerin kökenlerine odaklanmak önemlidir. Bu sebeple meydana gelen iç göçler Türkiye'de kentsel yapıyı negatif yönde etkilemiş, ekonomik ve toplumsal planları sekteye uğratmıştır. Bu göçler sonucunda kentlerde gecekondu yoğunluğu artmış, altyapıya binen yüklerin artmasıyla içme suyu, kanalizasyon ve toplu taşıma gibi hizmetlerde yetersizlikler ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, hava ve gürültü kirliliği gibi çeşitli sorunlar da kentlerde daha belirgin hale gelmiştir. İç göçlerin bir sonucu olarak kente gelen bireylerin, önceden kentte yaşayanlarla tanışıklıklarının olmaması gibi faktörler, sosyo-kültürel uyum sürecini zorlaştırmıştır. Bu durum, insanların kendilerini aidiyet hissi içinde hissetmelerini zorlaştırmış ve sonuç olarak kentlerde bir tür köyleşme eğilimi ortaya çıkmıştır. İnsanlar, ait oldukları bir topluluğu oluşturma çabası içine girmiş ve bu da kentlerdeki sosyal dokuyu etkilemiştir (Özdemir, 2012, s. 2). Cumhuriyet'in etkisi ile ortaya çıkan modernleşme süreci iç göçün seyrini ve içeriğini değiştirmiştir. Modernleşme sürecinin etkisi toplum yapısını ve ülke ekonomisini şekillendiren temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Bu göçler, kırsal alanlardan şehirlere doğru olan hareketlilikleriyle, eğlence sektörü ve sinema gibi alanları da etkilemektedir. Göç edenlerin bu sektörleri etkilemesi, modernleşme sürecinin vazgeçilmez bir parçası olmalarından kaynaklanmaktadır. Sinema ve diğer sanat alanlarında göçmenlerin ve göç olgusunun işlenmesinin temel sebebi, onların sanayileşme sürecindeki önemli rolü ve yaşadıkları sorunlara dikkat çekmektir (Pişkin, 2010). Bu duruma bağlı olarak Türk sineması genellikle kırdan kente doğru akış sağlayan iç göç faktörü birçok filmin

konusu olarak ele alınmıştır ve izleyicilerle buluşturulmuştur. Bu çalışmada yararlanılan filmler Halit Refiğ'in yönetmenliğini yaptığı Gurbet Kuşları (1964), Duygu Sarioğlu'nun hem yönetmenliğini hem de senaristliğini yaptığı Bitmeyen Yol (1965) ve Lütfi Ö. Akad'ın yazıp yönettiği Gelin (1973), Düğün (1973) ve Diyet (1974) filmleri ön plana çıkmaktadır. Lütfi Ö. Akad'ın filmleri beraberinde “göç üçlemesi” adıyla adından söz ettirmektedir. İç göçlerin sinema tarafından ele alındığı filmlerde ortak bir tema, Anadolu'dan İstanbul'a yapılan göçlerin hikâyelerinin anlatılmasıdır. Bu filmlerde göçün temel sebebi, kırsal alandaki yaygın yoksulluk ve işsizlik gibi büyük sorunlardır. Özellikle 1950-1960 dönemini kapsayan iç göçler, büyük şehirlerdeki hızlı sanayileşme hareketi sonucu ortaya çıkan şehirleşme ve gelişme süreçlerini sinemada yansıtmaktadır. Kültürel, ekonomik, tarihsel ve coğrafi unsurların kullanımıyla, filmler bu dönemin toplumsal ve mekânsal değişimlerine odaklanılmıştır. Kırdan kente göçün şehir ve göçmenler üzerindeki etkileri, bu filmlerde detaylı bir şekilde incelenebilmesine imkân sağlamıştır. Göçlerin etkisiyle kentsel nüfus büyürken, kırsal nüfus azalmaya gitmiştir. Sanayileşme ve şehirleşme süreçleri, 1950'lilerden sonra kentsel nüfusun sürekli artışı beraberinde getirmiştir. Sinema aracılığıyla bu dönem incelendiğinde, toplumun sosyal, ekonomik ve siyasi olarak değiştiği; göçün ise şehir yapılarında birçok dönüşüme neden olduğu görülmektedir. Az gelişmiş bölgelerde, modernleşme çabaları aslında batılılaşma olarak algılanmıştır ve hayata geçirilmiştir. Sosyo-ekonomik etkenler, ilerlemek için değişime ihtiyaç duyan insanlar arasında sınıfsal ayrışmayı belirginleştirmiştir. Şehirler, plansız bir şekilde genişleyerek büyük şehirlere odaklanılmış, bu süreçte kırsal bölgeler ihmal edilmiş ve tarım sektöründe çalışanlar göç etmek zorunda kalmıştır. Göç edenler genellikle ekonomik zorluklarla karşılaşan, işsizlikle mücadele eden ve mülksüz kalan bireylerdir. Bu göçlerin oluşumu, daha iyi bir yaşam standardı arayışını gerçekleştirmektir. Bu göçlerin yaşanması temelinde gecekondulaşma gibi şehir yapılarına uyum sağlamayan sonuçlara, düzensiz işlerin artmasına, kırsal dayanışmanın azalmasına, altyapı eksikliklerine, siyasi yapıdaki çalkantılara ve sosyo-kültürel uyumsuzluklara neden olmaktadır (Merton, 2021, s. 766-774). Göç olgusu, Çağdaş Türk Resim Sanatı'nda çeşitli sanat dalları çerçevesinde ele alınmaktadır ve bu alanda öne çıkan örnekler bulunmaktadır. Türkiye'de göç olgusu sosyo-kültürel nedenleri yakından ilintilendirilmiştir. Bu bağlamdan hareketle insanın hayat tecrübelerini ve sanayileşmenin planlı yapılaşmaya müsaade etmemesi gerekçeleri

sağlamlaştırmıştır ve konut sorunlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu sorunlar genellikle hukuksal ve imar dışı yöntemlerle çözülmeye çalışılmış ve sonuç olarak gecekonduların yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. 1980’li yıllarda Türkiye’de yaşanan terör olayları faaliyetleri özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki sosyo-kültürel yapıyı derinden etkilemiştir ve zorunlu göç unsurunu tetiklemiştir. Toplumun değerlerini katmanlaştıran sosyo-kültürel öğeler sanat ile bağlantısını güçlendirmiştir çünkü sanat, toplumdan beslenen dilsel bir araçtır. Sanatın yegâne yapılaşmasını sağlayan insan faktörü, toplumu var eden değerlerin içeriğinde gelişmekte ve değişmektedir. Bu sonuçlardan etkilenen sanat ve göç unsuru aynı paydada birleşen öznelerdir. Her ikisi de toplumun birer öznesi birer bileşenidir. Toplumun kültürünü ve kültürel kimliğini şekillendiren göç faktörü, dolaylı ve doğrudan sanata ve sanat eserlerine yansıdığı görülmektedir. Göç sorunsalının insan merkezli yapılanması göç eden insanların anılarını ve ortak tarih bilincini ve aynı zamanda kimliğini görsel alanda sentezleyen sanat ve sanat tarihi ile yerini almaktadır. Göç, insan yaşantılarında derin izler bırakmaktadır ve belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Göç temelinde zorunlu bir ayrılıştır, madde olarak mekândan manevi olarak da sevdiklerinden ve kültüründen vazgeçmeyi gerektirmektedir. Göçün tanımlamaların sayısı arttıkça tek bir yargıya ulaştığını görmekteyiz çünkü bütün anlamlar keder ve zorluklar potasında erimektedir. Bu duruma sanatçı ve sanat betimlemesinde çözümleyecek olursak, en belirgin örnek olarak karşımıza Nuri İyem ve eserleri çıkmaktadır. Toplumun güncel yaşantılarına ışık tutan bir sanatçıdır. 1960 yılı ve sonrası Anadolu figürünü kendine has figüratif bir bakış açısı ile incelemiştir. Eserlerinde göçün getirisi olan sanayileşme faktörüne yer vermiştir. “Göç” adlı eserinde, klasik figüratif anlatım özellikleriyle desen, kompozisyon ve renk unsurlarını bir araya getirmiştir. Teknik yaklaşımı, boya katmanlarının belirginliği ve renklerin dengesiyle dikkat çekerken, kompozisyon içinde ölçülü bir akış sağlamıştır. Eser, devimsel bir yapıya sahip olup yaşamın sürekli değişen doğasını yansıtarak insanların göçle birlikte tecrübe ettiği güçlü duygusal durumları(nı) başarılı bir şekilde eserlerine yansıtmıştır.

Resim 2.3 Nuri İyem, “Gecekondular Önünde”, 58x38,5 cm, Duralit üzerine yağlı boya, 1970 (URL-10, 2024)

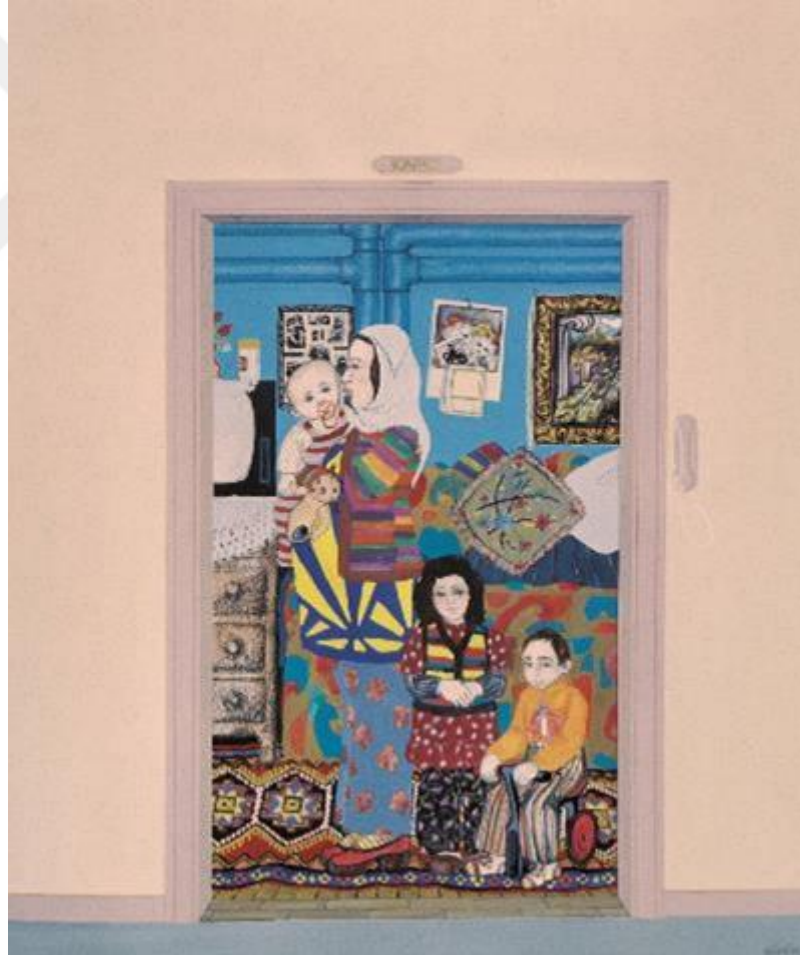
Sanat kariyeri boyunca farklı dönemlere ve konulara değinerek eserler bırakan bir diğer sanatçı İbrahim Balaban’dır. İbrahim Balaban (1921), eserlerinde yaratılış efsanesinden, köy yaşamının cazibesine, Anadolu insanının karakteristik özelliklerine ve göç gibi hayatın gerçeklerine odaklanmış ve insanın ve yaşamın çeşitli yönlerini ele almıştır. Estetik yapıları, kişisel deneyimleriyle birlikte toplumsal ve sınıfsal çatışmaları, Anadolu insanının doğaya karşı mücadelesini temel alarak şekillendirmiştir. Geleneksel kalıplardan sıyrılarak, şema resminin ötesinde bir resimsel dinamizm yakalama başarısı göstermiştir. Kendine özgü tarzında kullandığı canlı renkler ve oluşturduğu kompozisyonlar, izleyiciye hüznün yerine mutluluk hissiyatı aşılayarak etkilemiştir.

Resim 2.4 İbrahim Balaban, “Göç”, 100x70 cm, Duralit üzerine yağlı boya, 1978 (URL-11, 2024)

Cömert, Balaban’ın resimlerini şöyle yorumlamaktadır: Balaban’a göre, konu özü ifade eder. Her öz, kendine özgü tekniği ve biçimiyle kendini dışa vurur. Konuyu yaşamak ise onu derinlemesine kavramak, dünya görüşüne ve kişisel duyarlılığa göre ele almak demektir. ‘Göç 1’ ve ‘Göç 2’ eserleri, bizim insanlarımızı tam anlamıyla yansıtır; onların ezilmişlikleri, korkuları, yıkılmışlıkları, birbirlerine olan sıkı sıkıya sarılışları, arayışları, destek oluşları ve hatta kaçışlarıyla birlikte, bu dünyanın topraklarına sıkıca basmalarıyla. Bu insanlar, biçimlerini ve mekânda bulunuşlarını göçten alırlar gibi görünüyorlar. Sanki onlar değil, tüm evren göç ediyor gibi hissedilir; evren ve insan, duygularıyla birlikte yaşar gibi. Hepsi aynı kütleden oyulmuş gibi görünür; bu kütlenin içinde birlikte geleceklerini belirlemeye kararlı gibi (Tanilli, 2018, s. 547).

Çağdaş Türk Resim Sanatından Güncel Sanat profiline doğru bir akış sağlayan önemli isimlerinden olan Gülsün Karamustafa, göç olgusunu ele almıştır ve göçün beraberinde getirdiği yaşam biçimlerinin değişimini, köylülerin kentsel hayata uyum sürecini ve bu dönüşümün ortaya çıkardığı yeni kültürü incelemektedir. Bu çalışmalarıyla, belge niteliğinde bilgiler sunmaktadır ve o dönemin etkilendiği unsurları detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir. “Kapıcı Dairesi” isimli eseriyle, kapıcılık mesleğinin iç yüzünü gözler önüne sererek, bellek ve kültür arasındaki ilişkiyi izleyiciye aktarmayı amaçlamaktadır. Köyden kente göç edenler, alışkanlıklarını ve kültürlerini de beraberlerinde getirirler ve bu kültürel zenginliği, sınırlı bir alanda yaşamlarını sürdürmeye çalışırken sanatçı, bu yaşamın detaylarına odaklanmaktadır (Çalışkan, 2019, s. 105).

Resim 2.5 Gülsün Karamustafa, “Kapıcı Dairesi” 30x40 cm, kağıt üzerine karışık teknik, 1976 (Erol, 2019)

Sanatsal çalışmalar, göçün odak noktasını belirleyen insan faktörünü ele almakta ve toplumsal değişimleri tetiklemektedir. Bu değişimler siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarda olup form, biçim ve renk açısından şekillenmektedir.

2.2.2 Dış Göçler

Uluslararası düzeyde gerçekleşen dış göçler, ülkeler arasında insanların yer değiştirmesi anlamına gelir ve bu göçler kalıcı veya geçici nitelikte olabilmektedir. Bu göçlerin temel nedenleri arasında siyasi çatışmalar, savaşlar, dini baskılar, işsizlik gibi faktörler bulunmaktadır. Özellikle dikkate değer bir göç türü olan beyin göçü, bireylerin kendilerini geliştirmek ve uzmanlaşmak için daha uygun koşullara sahip olduğu yerlere yönelmelerini ifade eder. Dış göçler genellikle beyin göçü, işçi göçü, mübadele göçü ve siyasal veya sosyo-ekonomik nedenlerle gerçekleşen göçler olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Beyin Göçleri: Bireylerin kendilerini daha uygun bir çevrede ve şartlarda geliştirmek ve uzmanlaşmak amacıyla başka yerlere gitmeleri anlamına gelmektedir. Bu tip göç, genellikle bilim insanları ve mühendisler gibi nitelikli profesyoneller tarafından gerçekleştirilir ve genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere, endüstrisi daha gelişmiş olan ülkelere doğru yönelim göstermektedir. Bu göçlerin arkasında, yerel olarak istenilen ücret düzeyine ulaşma fırsatlarının kısıtlı olması veya mevcut imkânların yetersizliği gibi temel nedenler yatmaktadır. Bu durumda, gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerin önemi artmıştır. Bu ülkeler, yetiştirdiği ve geliştirdiği nitelikli bireylerle güçlenirken, az gelişmiş ülkeler ise kayıplarını telafi etmekte zorlanır ve kalkınma süreçleri yavaşlar. Beyin göçü, gelişmiş ülkelerin bu alandaki üstünlüğünü vurgular. Bu ülkeler, nitelikli işgücüyle diğerlerine göre daha ileri seviyede konumlanır ancak, beyin göçü veren ülkeler için büyük bir kayıp olarak kabul edilen bir göç türüdür. Beyin göçü, 1960'lardan itibaren doktorlar, ekonomistler, mühendisler, eczacılar, bilim insanları, sanatçılar gibi çeşitli alanlarda yetişmiş ve deneyimli bireylerin başka ülkelere gitmesiyle gerçekleşen bir göç hareketi olarak değerlendirilmiştir. Bu göç, gittikleri ülkelerde değişmeye ve gelişmeye katkıda bulunurken, az gelişmiş ülkeler için önemli bir mesele haline gelmiştir. Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin sunduğu yüksek ücretler, ileri teknolojilere ve bilime erişim imkânı, esnek çalışma koşulları gibi faktörler, beyin göçünün nedenlerinden bazıları olarak belirtilmektedir. Göç veren

lkelerde yetişmiş insanların iş bulma zorlukları ve kariyer olanaklarının yetersizliği, bu göçü teşvik eden diğer etmenler arasındadır. Beyin göçü, lkeler arasında farklı düzeylerde gerçekleşmektedir. Güney-Kuzey yönlü gç, genellikle teknolojik gelişme ile ilişkilendirilirken, Kuzey-Güney yönlü gç, daha çok toplumsal bilimler ve insan kaynakları alanında gerçekleşmektedir. Beyin göçü alan lkeler, teknolojik ilerlemelerle ekonomik büyümeyi desteklemiş ve buna paralel olarak ülkenin refah düzeyini artırmıştır. Teknolojik gelişim, istihdam düzeyini artırarak sosyal yaşamın gelişimine katkıda bulunabilir. Ancak güç veren lkeler açısından, yetenekli kişilerin ayrılmasıyla birlikte teknolojik olarak diğer lkelerin gerisinde kalma riski bulunmaktadır. Bu durum, ekonomik olarak zayıflayarak işsizlik sorunlarının artmasına nedenler arasında gösterilmektedir. İşçi Göçü: Bir ülkeden başka bir ülkeye, bireylerin veya grupların işgücünü satmak amacıyla gç etmeleri, yani işçi sınıfının gerektirdiği işleri yapmak için gç etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Bu işçi göçü, hem ülke içinde hem de ülke dışında gerçekleşmektedir. Gelişen lkeler, artık vasıfsız işçileri değil, kendini yetiştirmiş ve eğitim düzeyi yüksek bireyleri tercih etmektedir. Sanayileşmiş bölgeler, diğer bölgelere göre daha fazla işçi göçü almaktadır. İşçi göçü, diğer gç türleri gibi uzun veya kısa süreli, gönüllü veya zorunlu olabilmektedir. Göç eden işçiler genellikle belirli bir süre sonra kendi ülkelerine dönmektedir. II. Dünya Savaşı'na katılan lkeler, savaş sonrasında önemli bir işgücü açığıyla karşılaşmıştır. Bu durum, lkeler arasında işçi gücünün artmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, Fransa, Belçika ve Avustralya gibi lkeler yabancı işçi çalıştırmaya başlarken, Cezayir, Tunus, Fas, Türkiye ve Yugoslavya gibi lkeler de işçi göçü veren lkeler arasında yer almıştır. Türkiye'den Avrupa ülkelerine ilk işçi göçü 1958-1961 yıllarında başlamıştır. 1961'de Türkiye ile Almanya arasında işçi göçü antlaşması imzalanmıştır. İngiltere'nin nüfusunun %5'ini 1960'ların ortalarında işçi göçüyle gelen yabancılar oluştırmakta idi. Türkiye'den yurtdışına göç eden işçiler, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamışlardır. İşçi göçü, sonraki yıllarda da artmıştır ve bu durumun ortaya çıkmasında çeşitli faktörler etkili olmuştur. Hızlı nüfus artışı, kırsal kesimde yaşayanların taleplerinin çeşitlenmesi, gelir dağılımındaki dengesizlik, işverenlerin işgücü maliyetlerini düşürmek için yabancı iş gücüne yönelmeleri, işçi sendikalarının örgütlenmesini zorlaştırmak amacıyla yabancı işçilere başvurulması, işsizlik sorununun artması ve düşük ücretler, bu faktörler arasında ne çıkan nedenler olarak sıralanmaktadır. Mübadele Göçü: Mübadele, temelde değiş-

tokuş anlamına gelmekte ve göçlerde karşılıklı anlaşma çerçevesinde insanların yer değiştirmesini ifade etmektedir. Bu göçler, çoğunlukla zorunlu olarak gerçekleşir ve bireylerin isteğine dayanmaz. Mübadele göçlerinde yer değiştirenlere “mübadil” adı verilmiştir. Bu tür göçlerde insanlar, gittikleri yeni yerlerde çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir; örneğin, eğitim, kültür, sosyal yapı, dil ve din gibi konularda uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Siyasal ve Sosyo Ekonomik Göç: Siyasal ve sosyo-ekonomik göç, hükümetlerin büyük ekonomik kaynaklara ihtiyaç duyduğu en zorlu göç türlerinden biridir. Bu göçlerle karşılaşan ülkeler genellikle kamuoyunun sert tepkileriyle karşılaşır. Örneğin, Suriye’den Türkiye’ye yapılan göç, siyasal ve bozuk kentleşme sorunlarına neden olabilirken, suç oranlarında artış, topluma uyum sağlama zorlukları, sağlık sorunları gibi bir dizi sosyal problemi de beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla, siyasal ve sosyo-ekonomik göçün toplum ve hükümetler üzerindeki yükü göz ardı edilemez bir unsurdur. Üstelik göçmen kabulünde serbest politikalar izleyen ülkelerin bile siyasal ve sosyo-ekonomik göçle karşılaştıklarında himaye ve kısıtlayıcı bir tavır sergileyebildikleri gözlemlenmektedir (Günay vd. 2017, s. 42-46).

Ulus ötesi göçlerin gerçekleşme nedenleri belli başlı kriterlerde konumlanırsa bile sanat gerçeğinde benzersiz bir yapıda ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş Türk Sanatının önemli isimlerinden olan Kezban Arca Batıbeki, sanat kariyeri boyunca video, kolaj, fotoğraf ve enstalasyon gibi farklı sanat mecralarını kullanarak kadın temasına yoğunlaşmış bir sanatçıdır. Pilevneli Galeri’sinde “Vaad Edilmemiş Topraklar” sergisi adı altında mültecilik ve göç temalarını kolaj ve resimlerle plastik müdahaleler aracılığıyla tuvalin kalanıyla bütünleştirmiştir. Sanatçının kompozisyonlarında karşımıza çıkan bu hibrit kimlikler, hareketlilik, göç ve çok kültürlü bir dünyada ortaya çıkan derin değişimlerin göstergelerine dönüşmektedir (Özden, 2019). Günümüzde mültecilerin dışında, toplumun her kesiminden insanın kaçış ve arayış özlemlerinin göstergesi olan farklı coğrafyalardan, farklı kültürel, ekonomik ve toplumsal kimliklere ait oldukları gözlemlenen figürler, sadece hayatta kalabilmek, en temel insani yaşam şartlarına kavuşmak için değil, aynı zamanda kendi hayatlarını biçimlendiren politik olandan sıyrılma gayesiyle de yer değiştirmektedir (Pilevneli, 2019).

Resim 2.6 Kezban Arca Batıbeki, “Vaad Edilmemiş Topraklar “Ay Çocuğu-Kral Kızı”
70x90 cm, 2018 (URL-12, 2024)

Beyin göçü, birçok sanatçının eserlerinde önemli bir tema olarak işlenmiş ve bu göç türünün önemine ışık tutmuştur.

Beyin göçünü ele alan ve sentezleyen sanatçı Funda Alkan Cumbul’dur. Göztepe’deki Kadıköy Kaş Sanat Galerisi’nde “Göç” adını verdiği resim sergisinde ele aldığı konu başlıkları; savaşın getirisi sonucunda gerçekleşen zoraki göçün ve zoraki göç ile ülkelerini terk etmek zorunda kalan mültecilerin yaşadığı fiziksel göç bir de Alzheimer hastalarının zamanla geçmişlerini unutmalarıyla betimlenen beyin göçüdür (Uygun, 2018).

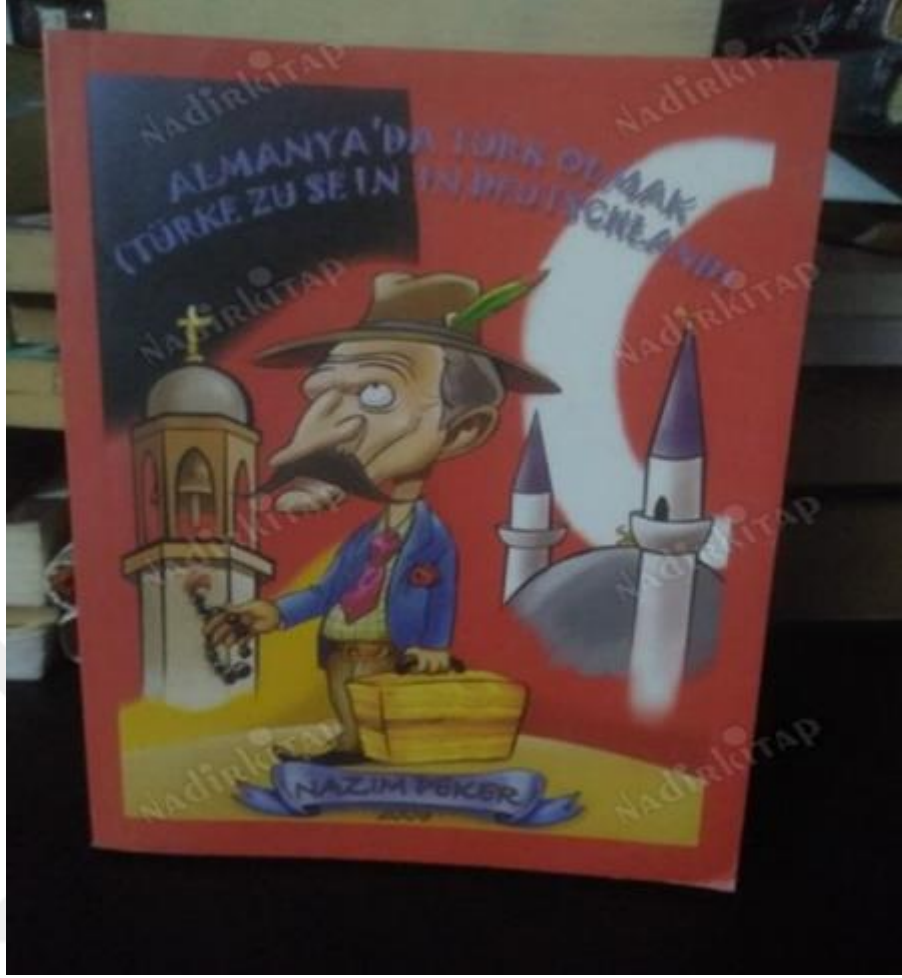
Resim 2.7 Funda Alkan Cumbul, “Göç” Beyin Göçü (URL-13, 2024)

Toplumun yaşantılarını gerçekçi bir perspektif ile sunan Neşet Günal, eserlerinde Anadolu insanını, yaşamını ve işçi göçünü temel almıştır. Neşet Günal, “Mola” adlı eserinde bir ailenin göç etme eylemindeki mola anı merkeze almıştır. Eserde, aile fertleri renk, şekil, biçim ve duygu olarak aynı olsa da farklı konumlandırılmıştır yani sol tarafta yer alan erkek figür ile sağ tarafta yer alan kadın ve çocuk figürünün yer alması kompozisyonu netleştirmiştir. Bu yerleşim, çocuğun annesiyle olan ilişkileneşine vurgu yapmaktadır. Eserde, kadın ve çocuk figürlerinin yorgunluklarının atışını, oturarak desenlemiştir ayakta duran erkek figürü ise kente varıldığında ilk çalışacak olan kişi olarak betimlenmiştir. Kadına, aksettirilen imgelem yoğun emek gerektirecek işler olarak betimlenirken arka plandaki tepeler, zorlu yaşam mücadelesini yansıtmaktadır.

Resim 2.8 Neşet Günel, “Mola”, 139x210 cm T.ü.y.b., 1962 (URL-14, 2024)

1950’lerde başlayan kırsaldan kentsel alanlara göç eğilimi, iç hareketliliği teşvik ederken, Avrupa’ya yönelik işçi göçü ve beyin göçü gibi faktörlerin etkisi de dışarıdaki hareketliliği artırmıştır. 1960’lı yıllardan itibaren Avrupa’ya işçi göçü hız kazanmış ve özellikle Almanya’ya yönelik dış göçler de artış gözlemlenmektedir. Bu kitlesel işçi göçü dalgası, sanatın bir araç olarak ifade edilmesine imkân sağlamıştır ve bu faktörler bugüne kadar etkisini sürdürmüştür. Almanya’ya ilk göçünü gerçekleştiren bireylerin karşılaştıkları sorunlar; dil sorunu, kültürel çatışmalar, iş yerindeki sıkıntılar ve ayrımcılık gibi konular bulunmaktaydı ancak sonraki dönemlerde göç edenlerin yaşadığı zorluklar, kimlik bunalımı, aidiyetsizlik hissi ve iki kültür arasında sıkışmışlık gibi daha derin sorunlar haline gelmesi etkili olmuştur (Çavuş, 2022, s. 293).

Resim 2.9 Nazım Peker, “Almanya'da Türk Olmak” (URL-15, 2024)

İki kültür arasındaki sıkışmışlığı örneklendirecek olursak karşımıza, Nazım Peker’in “Almanya’da Türk Olmak” adlı kitap ve içinde yer alan bu karikatür ile Türk göçmenlerin yaşadığı deneyimleri ve kimlik arayışlarını sanat aracılığıyla ele alarak bu yaşanan olayları görselleştirmiştir ve hafızalara kodlamıştır. Göçmenlerin yaşadıkları zorlukları, aidiyetsizlikleri ve kimlik karmaşası durumları, günümüze kadar taşıyan en güçlü araç sanattır. Ayrıca, Müslüman ve Hristiyan dinlerine ait mabetlerin bulunduğu arka planda, göçmenlerin dinî ve kültürel farklılıklarının da kurgulandığı görülmektedir (Demir ve Yurdagül, 2023, s. 29). Bu meselelerin kökenleri, yazın dünyasında özellikle destanlar gibi sözlü edebiyatın erken örneklerine dayanmaktadır. Edebiyat ile göç ilişkisi, halk edebiyatı türlerinde de açıkça görülebilmektedir. Modern Türk edebiyatında ise göç, romanlar ve hikâyeler gibi farklı türlerde çok yönlü bir şekilde ele alınmıştır ve bu konu anlatımın merkezine yerleştirilmiştir. Edebi anlamda ilk eserler, 1960’lı yıllarda verilmeye başlanmış olup konu ile yazılan romanların arasında öne çıkanlar şu şekilde olmuştur: Adalet

Ağaoğlu,” Fikrimin İnce Gülü, Nevzat Üstün, ‘Almanya Almanya; Yüksel Pazarkaya, “Oturma İzni, Ben Aranıyor” gibi eserler oluşmuştur. Bu meseleler sadece edebiyat dünyasında değil, sinema endüstrisinde de sıkça ele alınmıştır ve Türkiye’ye ve Almanya’ya, hatta bazen ortak yapım projeleriyle bu konular gündemde tutulmuştur. Türk vatandaşlarının Almanya’ya yönelik göçlerinin yanı sıra İsveç, Hollanda, Fransa gibi ülkelere yönelik göçlerinde karşılaştıkları sorunlar da sanat yoluyla dile getirilmeye çalışılmıştır (Çavuş, 2022, s. 293).

Bir sanat ürünü olan sinema filmi, işlediği konuda ve yönetmenin derin perspektif düşüncesi ile üretildiği toplumlarda insanlığa verdiği mesaj çok önemlidir. Bu bağlamda, yönetmenin içerisinde bulunduğu toplumdan beslenmesi çevresindeki dünyayı algılamasına ve yorumlamasına kaynaklık etmektedir. Göç, toplumların değişimlerini etkileyen bir olgudur. Değişim sosyal ortamda devamlılığını sürdüren bir durumdur. Bu bağlamda göç filmleri; toplumdaki değişimlerin analizlerini ve yeni kültürel öğelerin oluşumlarını tespit etmektedir. Sinema sanatı ve göç olgusunun etkileşimi, yönetmenin eserinin üzerindeki etkisine ve filmi izleyecek bireylerin alımlama süreçlerine olan etkisi önemlidir. Göç ve sinema çalışmaların disiplinleri; antropoloji, epistemoloji, toplumsal cinsiyet çatışmaları, sömürgecilik sonrası çalışmalar ve kültürel çatışmalar gibi kavramlarla çakışmaktadır. Oyuncuların göçmen oluşu, hikâyelerin göç konulu olması bu nedenlere bağlı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Demir, 2021, s. 129-131).

Küreselleşme, sinemanın önemini artırırken aynı zamanda farklı kültürlerin birbirine daha fazla entegre olmasına yol açmıştır. Bu durum, yerel kültürlerin ve kimliklerin bazılarının kaybolmasına sebep olurken, diğer yandan göç gibi olgular aracılığıyla bu yerel özelliklerin başka coğrafyalara taşınmasına da olanak sağlamıştır. Büyük şehirlere ekonomik ve sosyal sebeplerle göç eden insanlar, kendi gelenek ve göreneklerini de yanlarında taşımaktadır. Ferzan ÖZPETEK bu göçe en uygun örneklerinden biridir çünkü Türkiye’de doğmuş, eğitimi için İtalya’ya göç etmiş bir yönetmendir. Doğdukları yerden göç edip farklı kültürlerle etkileşime girdikten sonra sinemaya yansıttıkları eserlerinde bu kültürel çeşitliliği yansıtmaları odak noktasını netleştirmektedir. Özpetek’in filmlerindeki yerel öğeler, izleyiciyi çeken ve ilgi uyandıran unsurlardır. Örneğin, “Hamam” filminde Türk hamamları, “Kutsal Yürek”

filminde “Mevlana” ve “Harem Suare” filminde Osmanlı İmparatorluğu’nun ritüelleri, bu çeşitliliğin göze çarpan örneklerindendir. Özpetek, filmlerinde Akdeniz kültürünü Türk gelenekleriyle harmanlayarak benzersiz bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yaklaşım, birçokları tarafından “Akdeniz kucaklaşması” olarak nitelendirilmiştir. Kendine has üslubuyla izleyicilere tanıtılan filmlerinde, bireylerin hikâyelerini aile bağları üzerinden anlatmayı tercih etmiş ve geçmişle hesaplaşmaları öne çıkarmıştır. Abartıdan uzak, sade bir anlatım tarzıyla güldürü ve dramatik unsurları ustaca sentezlemiştir. Aşk temasını cinsiyetçi bakış açısından ziyade “aşkın kutsallığı” üzerinden işlemiştir. “Hamam” ve “Harem Suare” gibi ilk iki filmlerinde Türk hamamları ve Osmanlı geleneklerine yer veren Özpetek, bu sayede Avrupalı izleyicilere Türk kültürünü tanıtmıştır. Kültürler arası etkileşimin önemli bir örneği olan sinemanın, farklı kültürlerle ulaşma ve tanıtma rolü bu filmlerde belirgin bir şekilde görülmüştür. İtalya’da devam eden sinema kariyerinde, coğrafyasının etkisi altında kalarak insan ilişkilerini, günlük yaşamı ve kültürel değerleri anlatarak kendine özgü bir sinema diline imza atmıştır. Hem geleneksel hem Batı duruşu kültürlerarası etkileşimde bulunmasına katkı sağlamıştır. “Bir Ömür Yetmez” ve Serseri Mayınlar” gibi filmlerinde batılı bir bakış açısını yansıtan Özpetek, geleneksel ritüelleri modern yaşamla harmanlayarak izleyicilere farklı bir tecrübe sunmuştur. Cinsel kimlikleri ve duygusal ilişkileri yalın bir şekilde ele alan yönetmen, aşkın evrensel ve kutsal bir değer olduğunu vurgulamıştır (Öztürk, 2013).

Toplumundaki hareketliliği ve eğilimleri en çok yansıtan sanat dalı müziktir. Toplumun sosyal acılarını derinleştiren hüznendiren ve kendini bulmuşluğunu yansıtan müzik sanatı, iç ve dış göç ile temasında vuku bulmuştur. Müziğin evrilen, gelişen ve değişen yapısını sentezleyen müzik türü ise arabesk müzik kavramı olmuştur. Aslına bakılırsa arabesk kavramı göç ve mekân ilişkisi içerisinde anlam kaymasına uğraması, ülkemizde farklı tanımlamalarda kullanılmasına neden olmuştur. Arabesk kelimesinin temel anlamı; girişik olma ve iç içe geçmişlik biçiminde ele alınırken; kültürümüzde, toplumsal yaşam biçiminin eksikliklerini kargaşalığını ifade etmek için kullanır olmuştur. Bu müzik türünün Türkiye içinde ve dışında gelişmesinin nedeni, göçmenlerin kendilerini dışlanmış, ötekileşmiş hissetmeleri, kendi kimlikleri arasında var olamama gibi nedenlerin sonuçlarından etkilenmeleri etkili olmuştur (Vural, 2017, s. 1883-1889).

Dış göç ve sanat disiplinleri birbirini bütünleyen kavramlar olmakla birlikte açığa çıkan birçok faktörleri içerisinde barındırmaktadır.

Dış göç, bir ülkede yaşanan olumsuz koşulların etkisiyle zorunlu hale gelerek toplumun kitlesel olarak yer değiştirmesine yol açabilmektedir. Bu göçün temel nedenleri arasında savaş, ekonomik zorluklar, kültürel değişim politikaları, doğal afetler, dini, siyasi, sosyolojik ve kültürel sebepler, ülkedeki huzursuzluk ve dengesizlikler ile yetersiz imkânlar gösterilebilmektedir (Büro, 2021). Dış göçün nedenleri ekonomik koşullara bağlantılı olarak gelişme göstermiştir. Türkiye’den dışarıya ekonomik amaçlarla gerçekleşen ilk göç dalgası, 1958’de sınırlı sayıda işçinin Federal Almanya’ya gitmesiyle başlamıştır. Bu olayın ardından göçmen sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. İbrahim Yasa’ya göre, 1950’li yıllarda Türkiye’de başlayan kırsaldan kente göç, aslında dış göç için bir tür hazırlık aşaması olarak belirtilmektedir. Hazırlık aşaması olarak belirtilen bu durumdan da anlaşılacağı üzere 1950’li yıllarda önemli boyuta erişmiş olan iç göç olgusunun 1960’lı yıllarda “sınır ötesi göç” kavramı olarak Türkiye’nin gündemini oluşturması oldukça önemlidir. Ayrıca 1960’lı yıllar Türkiye’nin yakın geçmişinin en özgün yılı olarak belirtilmektedir, çünkü daha önceki yıllarda bu olayın bir benzerinin yaşanmaması dış göç olgusuna olan bakışı farklı kılmıştır. İbrahim Yasa, dış göç ile nedenleri şu şekilde ifade etmektedir: Türkiye’nin dış göçü, bireysel seviyede kalkınma döngüsünün kırılmasına katkıda bulunmuştur bu bir bakış açısıdır. Göç eden işçiler arasında, kentlere göç etmeyip doğrudan yurtdışına gidenlerin de olduğu göz önünde bulundurulduğu belirtilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanma ihtiyacı, işgücü taleplerini artırmıştır. Bu sebepten dolayı 1960’lardan sonra Türkiye’de yurt dışı seyahatlerine kolaylık sağlanmasının, göç sürecini hızlandığı belirtilmektedir. Federal Almanya, 1960’ların başlarında Türkiye’de kapsamlı bir büro ağı kurarak işçi toplamaya yönelmiş ve yaklaşık altı yüz büro açıldığı belirtilmiştir. Bu dönemde Almanya, işgücü potansiyeli oluşturmak için aktif bir rol oynamıştır. İşçi göçmenlerin geleceğe dair maceraları bu dönemde başlamıştır. Söz konusu dönemin Türkiye’nin ekonomik durumu ve işsizlik oranları bir belirtke şemasında ele alınacak olunursa yaşam kalitesinin yoksunluğu ön plana çıkmaktadır ve elbette ki bu durum, Avrupa ülkelerine yönelik işgücü göçünü teşvik etmeye iten önemli bir unsur haline gelmiştir. Ayrıca dış göç olgusunun bireyselliği,

Türk göçmen işçilerin, memleketlerine duydukları özlemler, ekonomik birikim yapma isteklerine dönüşmüştür ve hayatlarında pozitif anlamda önemli bir katkı sağlamıştır (Bulut, 2020, s. 266).

Almanya'ya yapılan göçler üç kuşak şeklinde kendini göstermektedir. 1.Kuşak:1961-1973, 2.Kuşak:1973-1984, 3.Kuşak da 1984 ve sonrasını oluşturmuştur. 1.Kuşak: Bu kuşak 30 Ekim 1961 tarihinde Türk-Alman Devletleri arasında gerçekleştirilen anlaşma, iş gücü alımı üzerine gerçekleşmiştir ve ülkemizden Almanya'ya işçi olarak giden birçok vatandaşımız olmuştur. 2. Kuşak: Bu zaman diliminde gerçekleşen göçler; eşler ve çocuklar, hatta 70'li yıllarda doğanlar büyüyenler bu kuşakta yer almaktadır. 2.kuşakta yer alan Türkler orada doğdukları ya da küçük yaşta aile birleşimi ile bir arada olan kısmıdır. 3. Kuşak: Bu kuşakta doğan büyüyen Türkler, Alman toplumuna daha iyi entegre olmuşlardır. Çift dilli ve iki kültürlü olarak Alman toplumuna kabul ettirmişlerdir (Ersan, 2017, s. 1771-1772).

Almanya'da yaşayan yurttaşlarımızın göç olgusuna bakış açılarının, bağlı oldukları kuşak, eğitim düzeyleri ve mesleki durumları gibi kavramların Türkiye ile olan ilişkilerinin yoğunluğu ve içinde bulundukları topluma entegrasyon seviyelerine göre değişiklik gösterdiği belirtilmektedir (Ünver, 2003, s. 203).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, ekonomisini toparlamak için büyük bir işgücüne ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak için Türkiye ile Almanya arasında 30 Ekim 1961'de "Türk Firmaları İşçilerinin İstisna Akdi Çerçevesinde İstihdamına İlişkin Anlaşma" imzalanmıştır. 1983 yılında yürürlüğe giren ve 1985 yılına kadar devam eden "Geri Dönüşü Teşvik Yasası" Buna göre 31 Ekim 1983 ile 30 Haziran 1984 tarihleri arasında Türkiye'ye dönen işçilere 10.500 DM ve çocuk başı 1.500 DM tutarında bir para yardımı yapılacaktır (URL-2, 2023). Almanya göçlerine açılan yelpazede bir tarihsel sürecin olduğunu görmekteyiz. Tarih boyunca Türklerin göç hikâyeleri incelendiğinde, Osmanlı'nın Balkan göçleri dışında en kapsamlı göçün Avrupa'ya işçi olarak giden Türk işçi göçü olduğu görülmektedir. Bu süreçte Türkler, uzun bir yerleşim alanından zamanla daha kısa yerleşim alanlarına doğru hareket etmişlerdir. Daha önce "fetih" amaçlı olan Türklerin yer değiştirme olgusu, 20. yüzyılda "maişet" yani iş arama amacıyla şekil değiştirmiştir. Euro Türkleri olarak

tabir edilen ve Almanya’da yaşayan Türk işçi göçmenler, 31 Ekim 1961 yılında Türkiye ile Federal Almanya arasında imzalanan Türk-Alman İş Gücü Anlaşması çerçevesinde Türk İş Göçü sorununun çözüme ulaştığı belirtilmiştir. 1960’lı yıllarda Türkiye’den Avrupa’ya özellikle Almanya’ya göç etme nedenleri bireysel ve sosyal anlamda değişiklik arz etse de temelde iş göçü arayışlarının Almanya’nın kalifiye iş gücüne sahip olması Avrupa ülkeleri arasında hedef ülke haline gelmesine neden olmuştur. Edinilen bilgiye göre, göç hareketlerinin %50 ila %75’inin 1960-66 döneminde Almanya odaklı olduğunu gösteren veriler mevcuttur. Bu noktada dikkate alınması gereken bir husus, Almanya’nın başlangıçta Türk işçilere mesafeli durduğu ancak Türkiye’nin NATO üyesi olması ve paktın güneydoğu kanadını koruma gerekliliği gibi faktörler nedeniyle bu iş gücü anlaşmasına yanaştığıdır. İlk trenlerin Sirkeci’den München Hauptbahnhof’a kalktığı 1961 yılında, vagonlarında birçok hikâye, gelecek, umut ve belirsizlik taşımıştır. Avrupa’ya düzenlenen iş göçünün ilk etabı, geri dönüş amaçlı yani misafir işçi “Gastarbeiter” olarak düşünülmüştür ve sonraki dönem şartlarının değişmesine bağlı olarak da yerini kalıcılığa yani kalıcı yaşam alanlarına bırakmıştır. Örneğin bu kalıcılık kimi zaman yaşanmış hikâyelere, kimin zaman şarkılara ve kimi zaman ise şiirlere konu olmuştur. Bu kalıcılık göçün sanatsal temasının şekillenmesine de zemin hazırlamıştır. Göçün konusu: gurbetlik, bekleyiş, hüznün, umut gibi duyguların yaşanması ile olmuştur ve elbette ki, bu süreç birçok sanatçıyı derinden etkilemiştir. Göçün sanat üzerindeki etkileri geniş yer tutmaktadır. Türk Rock müziğinin önde gelen isimlerinden biri olan Cem Karaca, göçün müzik alanında büyük ses getiren temsilcilerindendir. Cem Karaca’nın müzikal mirası ve etkisi üzerine değinmek mümkündür. Cem Karaca, uzun yıllar siyasi sebeplerden dolayı Almanya’da yaşamış bir sanatçımızdır. Cem Karaca, Alman bakış açısının Türklere karşı değişen tavrını, protest müzik ile yani var olan koşullara karşı duruşu, şu dizeler ile dile getirmiştir:

“Davulla zurnayla yola çıkmış

Bandoyla karşılanmıştık

İş gücümüzü sattığımız

Ter olup çarklara aktığımız

Servete servet kattığımız

Gurbet el şimdi bize dön geri diyor” (Genel, 2014, s. 303-310).

Göç olgusu, insanları bireysel ve toplumsal düzeyde etkileyen benzersiz niteliklere sahip olmasına rağmen, meydana gelmesi için birçok faktörün etkileşim içinde olması gereken karmaşık bir durumdur (Girgin, 2017, s. 55-70). Göçün ve göçün çeşidine bağlı olarak gerçekleşen dış göçler, ulusal ve uluslararası sınırlarda sanatla bağlantısını kurarak hayata nüfus etmektedir ve sanatçılar tarafından da izleyicilere ve dinleyicilere aktarılmaktadır.

2.2.3 Dış Ülkelerden Türkiye'ye Yapılan Göçler

Göç olgusu, hayatta kalma ihtiyacını karşılayan en önemli unsurlardan biridir. Anadolu, tarihsel süreç içerisinde birçok göçe maruz kalmış ve yurt edinmek için birçok devlet ile mücadele etmiştir. Geçmişten günümüze süregelen göç, anlam çeşitliliğini artırarak var olma sebeplerini çoğaltmaya devam etmektedir. Bu nedenle, küreselleşmenin etkisi ile uluslararası göç ve nedenleri, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha belirgin hale gelmiştir. Uluslararası göç sorunu özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren medyanın gündemini meşgul etmiştir ve her geçen gün de güncelliğini korumaktadır. Göçe neden olan faktörleri kitlesel ve bireysel olarak sınıflandırmak mümkündür. Kitlesel göçe neden olan problemlerin temelinde siyasi ve baskıcı rejimler, insan hakları ihlali, iç savaşlar, ekonomik sıkıntılar ve güvenlik sorunu gibi alt başlıkları sıralayabiliriz. Göç edilen yerlerin en önemli özelliği küreselleşmenin etkisiyle iletişim teknolojilerin ileride olması ve yaşam şartlarının insan yaşamına uygunluğu Batı ülkelerine olan göçü gerekli kılmıştır. Kitlesel göç hareketleri: İran Devrimi, İran-Irak Savaşı, Sovyetler Birliği (SSCB) ve Yugoslavya'nın dağılması, Afganistan Savaşı, Körfez Savaşı, Arap Uyanışı ve sonrasında yaşananlar, Suriye İç Savaşı sonucunda oluşan göçler Türkiye'nin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yapısını etkilemiştir (Deniz, 2014, s. 178).

Dış göç hareketleri; göçün sosyal, siyasi ve ekonomik yapıdaki hızlı değişimi göç hareketlerini ve göç tanımlarını değiştirmektedir. Yurt dışından ülkemize olan göçler dış göç hareketi olarak ifade edilmektedir. Bin yıllık bir zaman diliminde, Anadolu'dan Avrupa (Balkan) coğrafyasına ve Balkanlardan Anadolu'ya doğru büyük göç hareketleri yaşanmıştır. Bu kitlesel göç hareketleri iki göç dalgası olarak gerçekleşmiştir ve yayılmıştır. Birinci göç dalgasında Balkan coğrafyasında bir devlet

ve medeniyet kurma hedefi etkili olmuştur ve devletin etkisi hissedilmiştir. İkinci göç dalgasında ise sosyal, siyasal ve ekonomik faktörler belirleyici olurken insanların mal ve can güvenliği endişesi yaşanmıştır. Genellikle Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik krizleri, devletin parçalanmasına ve Balkanlarda yaşayan aynı kökten olan akraba topluluklarının kitleler halinde göç etmesine yol açmıştır. Özellikle 1800'lerin başından itibaren, Balkanlardan Anadolu'ya doğru göç ivme kazandırmıştır. Bu ivme, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında daha da artmıştır ve Balkan Harbi ile I. Dünya Savaşı dönemlerinde daha farklı bir uzanım kazandırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren, tek tip bir toplum oluşturma hedefiyle, Balkanlar'daki milli ve dini kökenlere sahip insanları kendi toplumuna hızla entegre etme politikası izlemiştir. Bu politikanın önemli bir unsuru da göç olmuştur, çünkü bu süreçte göç, toplumun yapısını ve bileşimini önemli ölçüde etkilemiştir (Hatipler, 2018, s. 427). Bu sebeple göç olgusunun Türkiye'deki toplumsal tarihle ilişkilendirilmesi, o dönemin yaşananlarını daha derinlemesine kavramamıza ve geçmişin izlerini daha net görmemize olanak tanır (Doğan, 2018, s. 57)

I. ve II. Balkan Savaşları ile Göçler: Türkiye'nin perspektifinden Balkanlar, sadece Avrupa'ya doğru yayılan bir bölge değil; ayrıca derin tarihi izleri, çeşitli doğal manzaraları ve zengin kültürel dokusuyla önemli bir bağlantı noktasıdır (Doğan, 2018, s. 57). 1912 sonbaharında Bulgaristan Krallığı, Sırbistan Krallığı, Yunanistan Krallığı ve Karadağ Krallığı'ndan oluşan Balkan Birliği, hesapta olmayan bir şekilde Osmanlı topraklarına saldırmıştır ve hazırlıksız yakalanan Osmanlı Ordusu ağır darbe alarak mağlup olmuştur. Osmanlı Birlikleri Bulgarlar ile Sırlara yenilerek Çatalca ve Kumova'ya kadar geri dönmek zorunda kalmıştır ve birkaç ay sonra da Yanya ve Selanik'i Yunanlara, Edirne'yi Bulgarlara, İşkodra'yı da Karadağlılara bırakarak göç etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin söz konusu topraklardan çekilmesi Arnavutluk ve Makedonya başta olmak üzere tüm Balkan devletleri harekete geçirmiş ve Osmanlı topraklarını paylaşma mücadelesine girmişlerdir. 1913 yılındaki 2. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti, kaybettiği Edirne ve Doğu Trakya'yı geri almıştır ancak, Balkan Savaşları ve sonrasındaki zulüm ve güçlüklerle karşılaşan Türk halkı, evlerini, tarlalarını ve maddi varlıklarını geride bırakarak göç etmek zorunda kalmıştır (Bursa Müze, 2020).

1.Dünya Savaşı ile Artan Göç Dalgası: I. Dünya Savaşı'yla birlikte Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi, Balkan Göçü'nün seyrini değiştirmiştir. Sırp birlikleri, Kosova Vilayeti'nde yaşayan Müslümanları Arnavutluk içlerine doğru zorunlu göçe maruz bırakmıştır. Bu zorla göç etme süreci sonucunda, Debre/Dibra, Kırçova ve Göriçe'den gelen yaklaşık 60.000 sığınmacı ortaya çıkmıştır. Savaşın sonunda, İşkodra'da 9.000 ve Elbasan'da 40.000 Müslüman, dağlık bölgelerde zorlu yaşam koşullarıyla mücadele etmekteydi. Aynı dönemde, Kosova'dan 20.000, Piriştine yakınlarından 5.000 ve Arnavutluk'tan da 100.000 kişi Anadolu topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır (Bursa Müze, 2020).

Yunanistan'dan Türkiye'ye Göçler: 1827 yılından itibaren, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında sürekli göç sorunu gündeme gelmiştir. İlk göç olayı 1827-1837 arasında yaşanmış olup Mora ve Eğriboz'dan gelen Müslümanların bir kısmı Tesalya ve Makedonya'ya, diğer bir kısmı ise Çeşme ve Seferihisar yakınlarına yerleştirilmiştir. Anadolu'da yaşayan Rumlar çoğunlukla Ege, Marmara ve Karadeniz Bölgesi'nin kıyılarında yoğunlaşmışlardı. Osmanlı resmi nüfus istatistiklerine göre, 1910 yılında Anadolu'da ikamet eden Rumların sayısı 177.146 olarak kaydedilmiştir. Tesalya'nın Osmanlı topraklarına katılmasının ardından, özellikle bu bölgenin merkezi olan Yenişehir'den binlerce Müslümanın Anadolu'ya göç ettiği görülmüştür. Bu insanların bir kısmı Batı Anadolu'daki sahil kasabalarına yönlendirilirken, diğerleri Antalya ve çevresine yerleştirilmiştir ancak, XIX. yüzyılın sonlarına doğru, Yunanistan'ın etkisiyle en büyük nüfus hareketi, 1897'deki Girit isyanları döneminde vuku bulmuştur. Girit isyanları sırasında, Rum asileri tarafından evleri yıkılan ve eşyaları talan edilen on binlerce Giritli Müslüman, kendi imkânları dâhilinde önce İzmir'e, daha sonra Çanakkale'den Adana'ya kadar olan sahil bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Bu bölgelerde yer kalmadığından, binlerce Giritli göçmen Suriye ve Trablusgarp'a yönlendirilmiştir. Kuşkusuz, Yunanistan'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin en büyük göç dalgası Balkan Savaşları sırasında yaşanmıştır. Yunanistan'a bırakılan topraklarda yaşayan Türkler, Atina Hükümeti'nin baskıcı uygulamalarıyla karşılaşınca sahip oldukları her şeyi geride bırakarak Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmışlardır (Yılmaz, 2001, s. 15-16).

Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçler: Osmanlı Devleti, 14. yüzyılda Balkanları fethetmeye başlayarak bu bölgede yaklaşık 500 yıl boyunca egemenliklerini sürdürmüştür ancak, 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ayrılma sürecinin etkisi ile Batı'dan Doğu'ya doğru göç hareketleri baş göstermiştir. Makedonya toprakları, Balkanlardan Anadolu'ya dönüş göçlerinin yaşandığı yerlerden biridir. Bu bölgede bulunan Üsküp şehri, Balkanlardaki Müslümanların önemli merkezlerinden biridir. 1689'da Avusturyalı General Piccolomini'nin Üsküp'ü yakıp dökmesiyle şehirde yaşayan büyük bir nüfus göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmenlerden bir kısmı İstanbul'a yönelmiştir. Avusturya'ya karşı yapılan ve yenilgiyle sonuçlanan savaşların ardından kaybedilen topraklar, Türk ve Müslümanları iç kesimlere doğru göç etmeye zorlamıştır. Üsküp, bu zorlu süreci yaşaması ve yeniden canlanması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından gerçekleşmiştir. Üsküp, iki yüzyıl süren bir durağanlığın ardından yeniden göçmen olarak Anadolu topraklarına doğru hareket etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de karşılaştığı en büyük yenilgi olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ardından işgal altına giren bölgelerden pek çok insan zorunlu göçe maruz bırakılmıştır. Bu göç dalgaları, 1912-1913 Balkan Savaşı'yla birlikte ağırlıklı olarak Anadolu topraklarına doğru devam etmiştir (Kapan, 2019, s. 435-436).

Bosna – Hersek'ten Türkiye'ye Göçler: Osmanlılar tarafından Bosna'nın fethi, 15. yüzyılın ikinci yarısında tamamlanmıştır. Bu fetihlerle birlikte Bosna'da Müslümanlık yaygın hale gelmeye başlamış ve Boşnaklar Osmanlı Türk kültürüyle etkileşime girerek Osmanlı coğrafyasını kendi toprakları olarak benimsemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Sırp isyanı, 1876'da Sırbistan ve Karadağ'ın anlaşması ile başlamıştır. Bu isyan sürecinde, Karadağ'ın dağlık bölgelerdeki direnişi Ekim 1876'da Sırbistan'ın yenilmesine karşın devam etmiştir. Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rus destekli Karadağ birlikleri, Boşnak kenti Nikşiç'i ele geçirerek 1878 Berlin Antlaşması'nın ardından Boşnakların Osmanlı topraklarına göç etmesine yol açtı. 1878'de başlayan Bosna'nın Türkiye'ye göçü, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya ve Avusturya arasındaki savaşlar ve iç çatışmaların artmasıyla devam etti. Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan nüfus mübadelesiyle Bosnalı Müslümanların Türkiye'ye yönelik göçü başlamış oldu. Osmanlı ile Rusya ve Avusturya savaşlar ve huzursuzlukların yaşanması bu göçün devamını getirmiştir. Cumhuriyet döneminde

Yugoslavya nüfus mübadelesi meselesinde Bosnalı Müslümanların Türkiye'ye göçü devam etmiştir lakin son Bosna Savaşı sırasında yaşanan göçün ardından göç eden Bosnalıların yurtlarına geri döndüğü ifade edilmiştir. Bosnalı Müslümanlar meslek gruplarına göre şehirlere yerleştirilmiştir bu şehirler arasında İstanbul, Edirne, İzmit, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Eskişehir, Manisa, İzmir, Ankara, Erzincan, Samsun, Trabzon, Adana gibi şehirler vardır ve Boşnak göçmenleri bu şehirlerde hayatlarını sürdürmeye devam etmiştir (Demirel, 2008, s. 285).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler: 1950-1951 yıllarında bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan, Bulgaristan'da yaşayan Türklere baskı uygulayarak göç etmelerine neden olmuşlardır. Göç etme nedenleri çok farklı boyutlarda ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerin başında eğitimde yaşanan sınırlılıklar, toprakların işletmeleri, yeni komünist rejimin varlığı ve baskıları ve aynı zamanda Sovyet Birliği'nin yaptığı baskılar göçü elzem kılmıştır. Bulgar Hükümeti, 10 Ağustos 1950'de verdiği notayla, 250 bin Bulgaristan Türkü'nün 3 ay içinde Türkiye'ye kabul edilmesini talep etti ve neticesinde göçler başlamış oldu. 1951 yılından sonra Türk Hükümeti Bulgaristan gelen göçmenlerin hukuksuz bir şekilde geçiş yaptıklarını tespit ederek Bulgaristan ile arasına bir set örmüştür ve artık geçişlerin yaşanması durdurulmuştur. Sonuç itibari ile 154.393 Bulgar göçmenleri Türkiye'ye göç etmiştir (Özgür, 2007, s. 5).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçleri en somut bir şekilde anlatan sanatçılardan biri Gülsün Karamustafa'dır. Sanatçı, "Kuryeler" (1991) isimli çalışmasında Balkan Savaşı, Kafkas Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nın sözlü tarihinden esinlenerek küçük kâğıtlar üzerine yazılmış hikâyeler vardır ve bu hikâyeleri şeffaf, sargı bezi benzeri kumaştan yapılmış çocuk yeleklerinin içine dikerek geçmiş tarihe bir atıfta bulunmuştur. Bu eser, 93 Harbi sırasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılan büyük annesinin ifadesinden esinlenerek hayata geçirilmiştir. Bu eserde betimlenen olaylar örüntüsü göçün izlerini, el işçiliği ile ortaya çıkarmak ve hayata dokunmaktır. Aynı zamanda, yelekler aracılığıyla sunulan kültürel çözümleme ve inceleme, izleyicilere geçmişin izlerini hissettirerek tarihi bir tanıklık sunmaktadır ve evrensel bir dil ile de, sınırları aşmayı hedeflemektedir (Demirci vd., 2022, s. 89).

Resim 2.10 Gülsün Karamustafa, “Kuryeler”, 1991 (URL- 16, 2024)

Romanya’dan Türkiye’ye Göçler: I. Dünya Savaşı sonrasında Romanya’da Alman, Macar, Rus ve Bulgar azınlıkların yanı sıra Türkler de azınlık olarak yer almıştı. Diğer devletler sürekli olarak kendi soyundan gelenleri tahrik etmişlerdir lâkin Türk azınlık grupları yani Hristiyan Gagavuzlar ve Müslüman Türkler, devlete herhangi bir sorun çıkarmamıştır. 1928 nüfus istatistiğine göre Dobruca bölgesinde yaşayan Türklerin sayısı 171.298 kişi idi. Türk halkının çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır ve köylerde yaşamayı tercih etmiştir. Kasaba ve şehirlerde yaşayan kişiler genellikle küçük sermayeli ve el işlerine dayalı mesleklerle uğraşmışlardır. Romanya, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından azınlıklara karşı asimilasyon politikasını benimseyerek, 1923-1933 arasında 33.852 kişinin Türkiye’ye göç etmesine yol açmıştır. Dobruca’daki Türk nüfusu ise 1930’da %21,2’ye ulaşarak etnik açıdan önemli bir grup oluşturmuştur. Romanya’nın azınlıklara yönelik asimilasyon çabaları, Türkleri kendi ülkelerini terk etmeye zorlamıştır. Bu zorunlu göçün ardından Türkiye’ye yerleşen Dobruca’daki Türklerin sayısı 33.852 kişiyi bulmuştur (Sağır ve Aktaş, 2019, s. 149).

2. Orta Doğu Göçleri: Kuzey Irak Göçleri: Irak’tan Türkiye’ye yönelik üç büyük kitlesel göç dalgası yaşanmıştır bu göç dalgaları 1988-1991 yılları arasında

gerçekleşmiştir. Bunlar; İran-Irak savaşı sırasında meydana gelen göçler, Körfez Savaşı sırasında Irak ve Kuveyt'ten geçici işçileri serbest bırakmaya ek olarak, 1991 yılı Nisan ayında meydana gelen büyük kitlesel göç hareketi olarak kaydedilmiştir. Bu dönemdeki Irak'tan Türkiye'ye göç dalgaları, bölgedeki siyasi ve askeri gelişmelerin etkisiyle artış göstermiştir. Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin isyanları ve bazı şehirlerde idareyi ele geçirmelerinin ardından Irak Ordusu, sivilleri de hedef alan kanlı bir harekâta girişmiştir. Bu olayların ardından, 2-11 Nisan 1991 tarihleri arasında Türkiye'ye büyük oranda bir göç dalgası yaşanmıştır. Nisan 1991'de, geneli Kürtlerin oluşturduğu, Arap, Keldani, Nasturi, Türkmen ve Süryani grupların da bulunduğu 467.489 Irak vatandaşı, Türkiye'ye dağlık alanlardan giriş yapmıştır. Türkiye, Cumhuriyet tarihinde ilk defa çoğu insan Türk ve Müslüman olmayan, farklı etnik ve dini kökenlere sahip grupların kitlesel göç akışını deneyimlediği gözlemlenmiştir (Uslu ve Ceylan, 2019, s. 209).

Suriye Göçleri: Arap Bahar'ının patlak verdiği 2011 yılından itibaren Suriye'deki çatışmalar sonucunda ortaya çıkan göç dalgası, dünya ve özellikle de Türkiye'nin gündemini büyük ölçüde etkilemiştir. Türkiye, Suriye krizinin başladığı günden beri "açık kapı politikası" izleyerek Suriyelilere Geçici Koruma Statüsü altında sığınma imkânı sunmuştur. Resmi verilere göre, geçici koruma altına alınan Suriyeli sığınmacıların sayısı hemen hemen 4 milyona ulaştığı söylenmektedir. 2011'den bu yana Suriyelilerin Türkiye'ye yönelik göç etme nedenlerinin arkasında, tarihsel bir süreçte yaşanan Türkiye ve Suriye göçleri vardır. Bu göçler akrabalık ilişkileri kenetlenmiş ve kültürel köprüler inşa edilmiştir. Aslına bakılırsa Türkiye ile Suriye arasındaki tarihi ilişkiler, Selçuklu dönemine uzanmaktadır sonrasında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile derinleşmiştir. Bugün Suriye'de yaşayan etnik grupların kökenlerine bakıldığında, Türkiye ile ilişkilerinin geçmişte önemli bir kesişim noktası oluşturduğu açıkça görülmektedir. Bu tarihi bağlar, Suriyelilerin Türkiye'yi göç etmek için tercih etmesinde belirleyici bir faktör olmuştur. Bu göçler kimi zaman zorunlu kimi zaman gönüllü kimi zaman ise siyasi sebeplerle gerçekleşmiştir. Bu göçlerin sebepleri ne olursa olsun, geçmişten günümüze kadar uzanan tarih boyunca, iki devletin demografik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır (Mollaalioğlu, 2020, s. 18-21).

Afganistan'dan Türkiye'ye Göçler: Afganistan, jeopolitik konumu, etnik çeşitliliği ve sürekli iç karışıklıklar sebebiyle uzun zamandır kararlı bir şekilde göçmen üreten bir ülke durumundadır. Araştırmalar, 1979 yılında etkili olan Sovyetler Birliği işgali ile Afganistan halkının komşu ülkelere yani Pakistan ve İran'a göç ettikleri gerçeğini ortaya koymuştur ve kitlesel göç hareketini başlatmıştır bununla beraber bu kitlesel göç hareketi 1990 yılına kadar sürmüştür. Komşu ülkelere göç eden Afgan göçmenlerin sayısının yaklaşık olarak altı milyona ulaştığı belirtilmiştir. Daha sonraki araştırmalarda ise 1990 ile 1995 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin işgalinin durması ile birçok göçmenin ülkelere geri döndüğü, ancak bu dönemde geri dönenlerin sayısının tam belirli olmadığı ifade edilmiştir (Şimşek, 2021).

Diğer Göçler: Ahıska Türkleri ve Sürgün; Sürgün, günümüzde gündemimizi oldukça etkileyen ve yoğun bir şekilde tartışılan bir göç türüdür. Göç kavramı genellikle mekân değiştirme, azınlık hakları, küresel hareketlilik ve sosyo-kültürel değişim gibi konuları içerirken, sürgün ise askeri çatışmalar, etnik temizlik ve kendi ülkesinin dışında zorla yaşamaya yönlendirilme gibi daha acil ve dramatik unsurları temsil etmektedir. Toplumsal barışın sağlanmaması, siyasi istikrarsızlık ve gelişmemişlik gibi faktörler, sürgünü tetikleyen ve devam ettiren bir dizi olayı beslemektedir. Bu tür olaylar zinciri, insanları ve toplulukları kendi vatanlarından uzaklaştırarak onları sürgün durumuna sokmaktadır. Bu bölgelerdeki toplumsal huzursuzluk, siyasi belirsizlik ve ekonomik sıkıntılar, sürgünü kaçınılmaz hale getiren temel faktörler arasında yer almaktadır. Ahıska, Mesketi veya Mesketi Cavaheti olarak anılan bölgeler, sürgünün yaşandığı ve hala tartışmalı olan yerlerdir. İngilizce ve Rusça kaynaklar genellikle “Mesketi” (Meskhetians, Месхетинцев) terimini kullanırken, Türkçe kaynaklar daha çok “Ahıska-Cavaheti” adını benimsemiştir. Mesketi’de yaşayan insanlar, tarihsel olarak Gürcü olmayan bir topluluk olarak kabul edilmiştir. Osmanlı topraklarında yaşayan Ahıska Türkleri 250 yıl Bu topluluk, bölgenin kültürel ve etnik yapısına özgüdür ve geçmişte farklı siyasi ve sosyal dinamiklere maruz kalmıştır. Ahıska, Osmanlı egemenliği altında geçen 250 yıl boyunca milli kimliğini, tarihini ve kültürünü muhafaza ederek Anadolu’nun önemli bir unsuru olmuştur. 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, bazı Ahıska Türkleri, Osmanlı ordusuna yardım etmelerinden dolayı maruz kaldıkları baskılar sonucunda Erzurum’a sığınmak zorunda kalmıştır ve bölgedeki karışıklıklar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Ahıska Türkleri

Stalin yönetimi tarafından sürgüne gönderilmiştir ve SSCB'nin çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. Ahıska Türkleri, kültürel kimliklerini koruma konusundaki kararlılıklarıyla bilinmektedir; dillerini iyi bir şekilde korumuşlardır. Türkçeyi, kimliklerinin temel bir parçası olarak görenler, dilin varoluşlarının bir aracı olarak görmektedirler. Ahıska Türklerinin deneyimi, dilin korunması ve yaşatılmasında, Sovyetler Birliği gibi baskıcı rejimlere karşı geliştirilen ve eleştirilen bilginin tutumlarını olumlu yönde etkilemiştir (Kolukırık, 2011, s. 168-184).

3. GÖÇÜN SANATSAL YARATIM SÜRECİNE ETKİSİ

Göç, sanatsal yaratım sürecini çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir ve sanat eserlerinin ortaya çıkışında önemli bir rol oynamaktadır. Göç, farklı kültürlerin buluşmasına ve etkileşimine neden olmaktadır. Bu etkileşim sanatçılara, farklı kültürlerin öğelerini birleştirme, yeni ve çeşitli eserler ortaya koyma fırsatı sunmaktadır. Sanat eserlerindeki kültürel çeşitlilik, izleyicilere geniş bir perspektif açısı sunmaktadır. Göç, bireylerin kimliklerini ve hafızalarını etkileyen bir olgudur ve sanatta yaratım sürecini etkilemektedir çünkü göçmen sanatçılar, kendi deneyimlerini, kökenlerini ile yeni yaşadıkları coğrafyanın etkilerini de içerebilen eserler üretebilmektedirler. Bu eserler, bireylerin göç süreçlerini yaşadıkları deneyimleri paylaşımlarına da olanak tanımaktadır. Zira ortaya konulan kimi eserlerde göçmen sanatçıların; yaşantılarını, toplumsal ve politik bakışlarını yansıtan temsillere rastlamak mümkün olmaktadır. Sanatçılar böylelikle, geçmişleri ve yaşanan anın etkileri arasında bağ kurabilmektedirler. Ortaya konulan bu bağ sanatçının yaratma eylemi ve yetisi çerçevesinde toplumsal bir zenginlik haline gelebildiği gibi, kültürlerarası diyalogların yansıması anlamında da önemli veriler içermektedir. Dolayısıyla düşünsel bir yetenek olan yaratıcılığın eylemsel hali olan yapıt durumu kültürel etkileşimler ve yaşanan coğrafya gibi çeşitli etmenlerin katkısıyla gelişebildiği görülmektedir.

3.1 Sanatta Yaratıcılık

İnsanlık tarihi içerisinde var olduğu günden bu yana adından söz ettiren sanat kavramı, toplumsal olguların bireysel yansıması bağlamında çeşitli formlar ve biçimler ile süregelen bir eylemdir. Sanatın kullanım amacı tarih boyunca felsefi, ekonomik, sosyolojik ve kültürel faktörlere bağlı olarak değişmiştir ve evrilmiştir (Ersoydan, 2012, s. 31-39). Sanat, insan etkinliğinin özel bir biçimidir ve insan eylemi ve etkinliklerinin bir yansımasıdır çünkü insanlar duygu ve düşüncelerini sanat aracılığı ile aktarmaktadır yani denilebilir ki, sanat, insan eyleminin bir yönüdür bir pusulasıdır. Bir sanatın özelliği birçok kavramı karşılamaktadır. Bu kavramlar; toplum, kültür, inanç ve geleneklere göre sanatın genel özelliklerini kapsamaktadır ve

şekillendirmektedir. Ayrıca soyutlama, özgünlük, insani bir oluşum, kültürel etkinlik, toplumsallık, öğrenme, işlev ve anlatım gibi sanatı var eden genel basamakları da vardır. Soyutlama: Sanat eserlerinin gözlemlenebilir olmalarının yanı sıra sembolik, betimleyici ve simgesel anlamlar taşıyan öze ulaşma kaygısıdır. Özgünlük: Sanatçının eserlerinde sergilediği tavır, üslup, anlatım biçimi ve biçimidir. Sanat: İnsani oluşumun bir parçası olup insanın hayal gücü ve yaratıcılığını kullanarak doğadan bağımsız estetik bir kaygı oluşturmaktır. Sanatın kültür ile bağlamı medeniyet ve tasavvur ortamında anlam bulması ile olmuştur (Alver, 2020b). Sanatın kültürel bir olgu olması, insanların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini, düşüncelerini, duygularını ve deneyimlerini ifade etme ve iletişim kurma biçimidir. Sanat, kültürün üretilmesi ve tüketilmesi arasındaki süreçlerde önemli bir rol oynar. Bir kültürün kimliğini oluşturan unsurlar olarak işlev görür ve bu kimliğin aktarılmasında önemli bir araç olarak kullanılır. Sanat, doğası gereği kültürel bir olgudur. Kültürün üretilmesi ve tüketilmesi arasındaki tüm gelişim süreçlerini aktif bir sistem içinde çeşitlendiren ve nitelendiren özelliğe sahiptir ve kendisi ile organik bağı olan birçok kültürel yapı ile etkileşimi vardır (Eker ve Aslan, 2010, s. 251-263). Sanatın öğrenilmesinde, kültürün yayılmasında bilgi, deneyim ve üretimlerin önemi büyüktür. Sanatın işlevi ise estetik yapının, tarzının, tanıtımını ve aktarımını sağlayan bir köprüdür. Aynı zamanda sanat bir anlatım dilidir çünkü toplumsallığı, dönemselliği ve insani bir oluşumu temsil eden biçemlerin bütünüdür. Sanatın ortaya çıkmasını sağlayan faktörlerin arasında sanatçı, sanat eseri ve sanat alıcısı vardır. Sanat yapıtı, hem yaratma sonucu ortaya çıkan bir nesnedir hem de estetik bir objedir. Sanat eseri (yapıtı), toplumsal ve kültürel bir olgudur. Sanat eserinin anlaşılmasında ve yaygınlaşmasında sanat alıcısının etkisi yadsınamaz derecede çoktur. Bu bağlamda, sanat olgusunu oluşturan tüm bileşenlerin temelinde bireysellik, toplumsallık ve diğer işlevler bulunur (Alver, 2020b).

Sanatçının eser yaratım sürecinde merkeze aldığı duygu bütünlemeleri vardır ve yaratıcılığı etkileyen en önemli faktördür. Bu durum Spinoza'nın görüşüne atıf yapılarak açıklanmıştır. "Duygu belirli bir güç derecesinin diferansiyelidir. Duygular değişmedir. Bu değişme zorunlu olarak bir dereceden başka bir dereceye geçiş halidir. Bu aralığın takip edilmesi kuantumdur" şeklinde açıklamıştır (Bender vd., 2016, s. 882).

Walter Benjamin'e göre *“sanat yapıtı biriciktir, yok olmaya ve yargılı ya da yok oluş yerlerin ve zamanların belleğidir. Ayları oluşturan sanat yapıtı ancak “burada ve şimdi” vardır ve yok olup gitmesi için, çok önemsiz neden yeterlidir”* ifadeleri yer almaktadır ve sanat yapıtının geçiciliğine ve kalıcılığına değinmiştir (Atalay, 2021, s. 81-82).

Ken Baynes sanat toplumda yaşayan bireylerin yaşamlarını etkiler ve toplum sanatın içeriğini ve işlevini belirler. Bu ağın birleştiği noktadır “Sanatçı” ve onun yaptığı şeyler. Dayanak noktası budur. Sanat nasıl ve niçin bir iktidar verir? Sanatın öznesine sorularla yanıt aramıştır (Baynes, 2002, s. 28).

Sanat, toplumun bir dili bir kültürel aracıdır. Çağımızda kültürün iletişim araçları olarak dijital teknoloji ve medya unsurları küreselleşmenin etkisi ile ön plana çıkmıştır ve çağdaş sanatın en etkin belirleyici haline gelmiştir (Güner, 2019, s. 245)

Küreselleşmenin sanat üzerindeki etkisi kitle iletişim araçların oluşumuyla zenginleşmiştir. Küreselleşmeye bağlı olarak gelişen kültür-sanat ideolojisinde sanat eserlerinin üzerindeki etkisi çok büyüktür çünkü gelişmiş ülkelerin sanat eserleri ile az gelişmiş ülkelerin sanat eserleri arasında fark vardır bu da küreselleşmenin kültür ve sanat üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (Bastaban, 2022, s. 18). Bu nedensellere bağlı olarak gelişen sanat kavramı 20. Yüzyıldan itibaren sergilenme konseptinde farklılıklar uyandırmıştır ve sanatı bir meta haline getirerek ekonomikleştirmiştir ve bunun ile beraber de sanatı kültürel bir araç olarak piyasaya sunmuştur (Güner, 2019, s. 269).

Küreselleşme, teknolojik gelişmelerle birlikte, estetik tercihlerden medya kullanımına, sanatçıların rolünden sanatın yer aldığı üretim süreçlerine kadar geniş bir alanda etkisini göstermektedir. Bu süreçte, sanat da giderek ekonomik bir faktör olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu ekonomik boyut, kaynak sahipleri, koleksiyoncular ve ilgili kurumlarla doğrudan bir ilişkiyi ve bağımlılığı beraberinde getirmiştir. Bu durum, sanat piyasasının dünya çapında önemli bir güç haline gelmesine yol açmış ve küreselleşme, görünürde sanatla zıtlaşan unsurlardan dahi fayda sağlamıştır (Arıkan, 2019, s.9).

Sanatın en önemli iletilerini mercek altına alan ögeler küreselleşmenin etkisinde vuku bulmuştur aynı zamanda da sanatı en derinden etkileyen bir diğer faktör de yaratıcılık unsuru olmuştur.

Sanatın var olmasında katkısı olan en büyük etkenlerden birisi yaratıcılıktır. Düşünsel ve eylemsel süreçlerin bir bileşkesi olan yaratıcılık, insanın varoluşundan itibaren hayata bağlanmasını, çevresini ve geleceğini şekillendirmesini sağlayan özel bir yetenektir. Kimilerine göre doğuştan gelen bir özellik, kimilerine göre ise sonradan geliştirilebilen bir yetenek olarak kabul edilmektedir. Yaratıcılığı tanımlamak zordur, ancak genel olarak bir şeyi gerçekleştirme aşamasında, yapma ve oluşturma süreci olarak ifade edilebilir. Yaratıcılık kavramının kökeni Latince “Creare” kelimesinden gelir ve “meydana getirmek, doğurmak, yaratmak” gibi anlamlara gelir. “Yaratma” kelimesi, yoktan bir şey meydana getirme, var olan bilgileri kullanarak özgün bir sentez oluşturma, sorunlara etkili çözümler bulma sürecini temsil etmektedir. Zihnimizin önceki tecrübelerinden yola çıkarak farklı olanları sentezleyerek yeni ilişkiler kurmasına ve yeni düşüncelerin, eserlerin veya çözümlerin ortaya çıkmasına imkân sağlayan bir süreçtir. Bu süreç, zihnimizin daha önce kuramadığı ilişkileri kurarak, yeni deneyimlere kapı aralar ve yeni ürünler ortaya koyarak bu aşamayı tamamlar. Yaratıcılık, kişinin çevresindeki değişimi etkileyerek, yeni yöntemlerin bulunması veya mevcut problemlerin çözülmesi gibi eylemleri içerir. Yaratıcılık, her bir sonucun özgün olmasını hedefler ve bu süreçte verilen tepkilerin yenilik içermesini sağlar. Amerikalı varoluşçu bir psikolog olan Rollo May, ilhamın yaratıcılığın temel aşamalarından biri olduğunu dile getirmektedir. İlham, yaratıcılığın birinci aşamasını oluşturur ve bireyin bu süreçte yeni fikirler üretmesini sağlamaktadır. Ona göre, ilham, bilinçli bir yoğun çalışma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Birey, bir konu üzerinde derinlemesine düşünme ve yoğun bir çaba harcama aşamasını tamamladığında, zihinsel aktivitenin bir tür rahatlama ve dinlenme dönemine geçmesi gerektiğini vurgulamaktadır. May’a göre, bu dinlenme döneminde bilinçaltı, özgürce ifade edilen düşünceleri ve fikirleri ortaya çıkarmaktadır. Bu nedensellere bağlı olarak gelişen ilham, bu bilinçaltı ifadelerin yüzeye çıkması ve bireyin yaratıcı potansiyelini harekete geçirmesi anlamına gelmektedir. Bu süreç, yeni ve özgün fikirlerin, çözümlerin veya eserlerin doğmasına olanak tanımaktadır (Dinçeli, 2020, s. 44). Aynı zamanda yaratıcılık, eylemin özel bir biçimi olarak işlemektedir. Yaratıcılık, eski

zamanlarda hayatı kolaylaştırmak için kullanılırken zamanla anlam genişliğine uğrayarak sanatsal olgu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yaratıcılık ve yetenek kavramları aynı anlamı karşılıyor gibi gözükse de, birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Şöyle ki, yetenek çeşitli anlam yelpazesine sahiptir. Kişinin yeteneğe dair herhangi bir şeyi öğrenip yapması ve tamamlaması doğuştan gelen bir güçtür. Bu güç kullanılsa da, kullanılsa da, insanda var olan kalıtsal bir çerçevedir. Yaratıcılık ise ancak bir eylemde görülebilen kendiliğinden var olmayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bir eylemin yapma ve oluş süreçlerini tamamlamaktadır. Yaratıcılık kavramına yapılan bir diğer tanımlama ise doğuştan gelen sonradan kazanılan geliştirilen öğrenilebilen ve hayata geçirilen boyutların olduğudur (Ağluç, 2013, s. 4).

İngiliz psikiyatrist ve yazar Anthony Storr, sanatçının yaratıcılığını tetikleyen duygular, öznel ve nesnel bir bağdır ve yabancı bulduğu dünya ile ilişkilidir. Bu bağ, geçmişten günümüze değin insanlığın sahip olduğu ve koruduğu yaratıcılık faktörü ile mümkündür. Yaratıcılık kavramı ilkin, nedenselliğe ve hayatta kalma becerilere dayalı iken, daha sonrasında bu kavram değişerek anlam zenginleşmesine uğramıştır ve insanları sanata yönelten bir olgu haline gelmesine olanak tanımıştır (Dinçeli, 2020, s. 46).

Harris'e göre (1959), yaratıcı evre altı aşamadan oluşur ve bu aşamalar birbirini takip eden süreçler şeklinde sıralanmaktadır. Bu süreçler birçok problemin çözümünde kullanılan adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gereksinimin belirlenmesi, bilgi toplama, konu üzerinde düşünme, çözümlerin hayal edilmesi, doğruluğun tespiti ve düşüncelerin uygulamaya geçirilmesi gibi birbirini takip eden aşamalardır. Nedenselliğin başlıklarında sıralanan süreçler birbirini tamamlayan ifadeleri içermektedir. Bu nedenle, zihnin yaratma güdüsü, imgeler arasındaki ilişkileri yorumlayarak imgeleme dayalı bir nesneyi canlandırması ile ortaya çıkmaktadır. Duyular aracılığıyla algılanan nesneler, bireyin bilinç dünyasına aktarıldıktan sonra, belirli bir anlama dönüşür ve kişinin öznel bilgisi ve yorumlama yeteneği tarafından şekillenir. Hayal etme süreci; bireyin gerçekliği değiştirebilme, sınırlı olanı dönüştürebilme ve gelecekteki durumları önceden tahmin edebilme yeteneğidir. Bu süreç, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal aşamaları içermektedir (Dinçeli, 2020, s. 45).

Yaratıcılığı etkileyen ve bileşenlerini ortaya çıkaran faktörler Amerikan Psikolog J.P. Guilford'un geliştirdiği yaratıcı düşünme kuramı ile hayat bulmuştur. J.P. Guilford yaratıcı düşünme biçimini iki boyutta incelemiştir. İraksak düşünme ve yakınsak düşünmedir. Bu düşünme biçimlerine bağlı olarak da lateral /yanal düşünme etkili olmuştur. Kısaca açıklamak gerekirse sanatçıların hayal gücü ile bağ kurduğu ıraksak düşünme, olgu ve cevaplarla kendisine yön bulmaya ve eleştiri yapmaya olanak sağlayan yakınsak düşünme ile birleşir, yanal düşünme sonucunda da kalıpların dışına çıkarak özgünleşir ve zenginleşir (Yağcı, 2018).

Düşünme, yaratıcılık sürecinde temel bir ihtiyaçtır. Yaratıcı düşünce, sadece sanat eserleri yaratma süreciyle sınırlı değildir; aynı zamanda bir bireyin hayatına anlam katma, geleceği şekillendirme ve kaçırılan fırsatları değerlendirme yeteneğiyle de ilgilidir. Yaratıcı düşünen bir zihin, sadece içsel bir dünya yaratmakla kalmaz, aynı zamanda çevresini de etkiler ve biçimlendirir. Bu süreçte düşünce, duygu ve tasarımları bir araya getirerek çağrışımlar oluşturur ve zengin bir kişilik yapısına sahip olmayı gerektirir. Düşünce, hayal gücüne ve çevresel etkilere duyarlılığı içerir, bu da yaratıcılığın önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Farklı bakış açısı ile yaratıcılık konusunu irdeleyen İngiliz psikolog Graham Wallas'ın yaratıcılığı evreler ile tanımlamıştır. Bu evreleri oluştururken de, problem çözme sürecini kapsayan ifadelerle açıklamıştır. “Hazırlık, kuluçka, fikrin aydınlanması ve neticelerin kanıtlanması” adını taşıyan basamaklardır. Bu evreler, bireyin bir problemle karşılaşmasından çözümü bulup uygulamasına kadar geçen süreci içermektedir. Hazırlık aşamasında problem analizi yapılırken, kuluçka döneminde şuur hâkimiyeti azaldığı için daha orijinal ve köklü düşünce ortaya çıkar. Aydınlanma döneminde ise problemin çözümüne yönelen berrak düşünce belirir ve daha sonra birey, şuuru ve mantığı kullanarak çözümü değerlendirir. Wallas'a göre, yaratıcılık süreci her zaman belirli bir sırayla işlemez, ancak bu evrelerin izleri insanların ürettikleri çalışmalarda gözlemlenebilir. Yaratıcılık, insanlık tarihinde önemli bir yer tutar, çünkü çevreyi şekillendirme ve yaşama anlam katma gibi temel özellikleri kapsayan benzersiz bir eylemdir (Dinçeli, 2020, s. 45). Bu bağlamda, sanatta yaratıcılık, akışkan bir düşünme ve sorun çözme yeteneği olarak görülmektedir. Yaratıcı süreç içerisinde oluşan ya da oluşabilecek sorunlara çözüm önerileri, bu sorunların çelişen çatışan yönlerini uzlaştırmak ve onarmak yaratıcılığın amaçlarındandır (Gökçe, 2015, s. 71). Yaratıcı

düşünce ile tükenmeyecek olan sonsuz üretkenlik kaynağı, insan var oldukça devam edecektir; çünkü insan, sanat ve yaratıcılık eksenini arasında sıkı bir bağ vardır. Bu bağlamda sanat ve yaratıcılığın sentezinden doğan sanatsal yaratıcılık kavramı, farklı görüşleri içerisinde barındırarak var olan bir olgudur. Erich Fromm, sanatsal yaratıcılığı, yaratıcılık çizgisinde inceleyerek ifade eder ve iki temel gruba ayırır. Birinci grup; resim yapma, müzik besteleme, roman şiir yazma vb. yeteneğe bağlı gelişebilen, öğrenebilen ve sonunda da ortaya bir ürün konulabilen etkinlikler bütünüdür, yetenek ve ürün odaklıdır. İkinci grup ise; her yaratıcılığın temelinde var olan görme, algılama ve tepki verme becerilerini geliştiren yaratıcı tutum ve davranış odaklıdır (Ağluç, 2013, s. 5-13).

Sanatsal yaratıcılığın temeli ve eylemsel künyesi bir nevi algıdır. Çünkü algının oluşumu yaratıcılık faktörüne dayanmaktadır. Yaratıcılık nesnel ve öznel kavramların algıya yaptığı baskıdan var olmuştur. Böylelikle sanatsal yaratıcılığa geçişi sağlamıştır. Bu geçişin gerçekleşebilmesi için öznenin algıyı etkileyebilmesi gerekmektedir. Etki faktörü olarak da bir güce ihtiyacı vardır. Bu güç sanatsal yaratım olarak görülen ve algılanan öz'dür. Sanatsal yaratım sürecinin tarihseli ve sanatın özü eski çağlardan günümüze değin uzanmaktadır. Sanatın özü, öncelerinde doğaüstü güçler karşısında taklit edilerek var olmuşken günümüzde kavram anlayışına gidilerek sanatçının doğa ile bağlantısının kopmasına neden olmuştur ardından da sanatçının yaratma ve yaratıcılık sürecinde özgürleşmesine, hayatla bütünleşmesine ve hayata yön verebilme çizgisine kaynaklık etmiştir (Dinçeli, 2020, s. 46).

Güzel sanatlarda sanatsal yaratıcılık; içsel bir yapıyla değiştirilmek istenilen dışavurumu olarak aktarılmıştır. Bu dışavurumda, özgün bir bakış açısı hâkimdir çünkü özünde eskiyi dönüştürme yeniden var etme ve yenilik vardır. Bir sanatçı, eserini üretirken çevresel faktörlerden etkilenir. Sanatçı, algılamış olduğu deneyimleri, günümüz ve geçmiş zaman dilimi çerçevesinde harmanlayarak yeniden yorumlamıştır. Bir eserin oluşumu duygu ve düşüncelerinin etkisinde iç ve dış uyaranlar eşliğinde ortaya çıkmaktadır. Sanat, estetik bir ilişki olarak insan ve gerçeklik arasında bir köprü vazifesi görür ve sonucunda da sanatsal yaratım sürecini etkiler. Böylelikle, sanatsal yaratım süreci, maddi, sosyal, hazzal ihtiyaçlarının ötesinde şekillenir. Bunu yaparken de, algı, ses ve işaret gibi öğeler, insanın yaşamını idame ettirebilmesi için gerekli olan

koşullardan daha üstün özelliklere sahip olan bir yapı irdeler. Bu sebeple sanatçı geçmiş ve gelecek arasındaki bağlantıyı estetik ve sosyal faktörler ile birleştirerek sanatsal yaratım sürecini başlatır ve sonrasında izleyenlerle buluşturur (Dinçeli, 2020, s. 46).

3.2 Göç - Sanat İlişkisi Bağlamında Göçün Sanatsal Yaratım Sürecine Etkisi

Göç eden bireyler bulunduğu mekândan başka bir mekâna intikal etmesi durumunda farklı kültür ortamı ve konuşma diliyle karşı karşıya kalmaktadır. Yeni mekânda farkına vardırılan hissiyat çok önemlidir çünkü zamanında fark etmedikleri kimlikleri, yaşam biçimleri ve değerleri kısacası kişinin “ben” olmasının ne kadar değerli olduğunu hatırlatır niteliktedir. Bu durum aslında günümüzü meşgul eden sorunlardan biridir. Bu sorunun çözümüne yönelik en etkin cevap, göç eden bireylerin göç ettikleri mekânda uyum sağlayabilmek için kendi kültürlerini yaşatmanın gerekliliğini anlayıp gelecek kuşaklara aktarmanın ve kendi “ben” kimliklerini yaşatmanın mücadelesinin verilmesidir. Göç eden bireylerin bu durumdan edindikleri yeni tecrübeler neticesinde eski ve yeni tecrübeyi süzen ve özümseyen bir kimlik kazanırlar. Bu durum sadece bireyleri değil göçmen sanatçıları da etkilemiştir ve sanatsal süreçlerine yansımıştır. 1990’lılardan sonra ortaya çıkan sanatsal süreçler; göç, sanat, bellek, zaman, yersiz yurtsuzlaştırma, ötekileşme ve kimlik aidiyetleridir (Karaçalı, 2016, s. 225-226). Bu bağlamda sanat eserlerinde değindikleri konular: kimlik, etnik sorunlar, barınma, ekinsel bozulmalar ve dışlanma gibi nedenlerdir. Sanatçıların göç ve sanat unsurunu ele almalarındaki amaç şu şekilde sıralanmıştır; çağımızın önemli bir sorunu olan küreselleşme faktörünün yaşanması, göçmenlerin yaşadığı zorluklar, zoraki göç, savaş, ekonomik buhranlar, usulsüzlükler vb. yani yaşamın içinde var olan gerçekleri, farklı bir bakış açısıyla sanata yansıtmak gibi kavramlar yer almaktadır (Demir, 2023, s. 26). Göç olgusunun merceğinde göçmenlerin yaşadığı zorlukları sanata yansıtan kavramlardan biri de kitsch olgusudur. Kente yeni gelen göçmenlerin gecekondulu mahallelerinde uyum sağlama çabaları ve bu süreçte yaşadıkları karşısında ne yapacağını bilememe hali arabesk kültürünün doğmasına neden olmuştur. Özellikle 1970 yılında bu kültürel dönüşümle birlikte ortaya çıkan kitsch olgusu, Türkiye çağdaş sanatında önemli bir yer edinmiştir. Bu duruma en güzel örnek Gülsün

Karamustafa'nın göçmen bir ailenin üyesi olarak, kişisel tarihini sıklıkla çalışmalarına yansıtmıştır (Erol, 2020, s. 402).

Farklı bakış açıların yaygınlaşması 1990 yılından sonraki sürece tekâmül etmektedir çünkü 1990 yılı ve öncesinde göçün nedenlerini artıran siyasal çözümlemeler, 20.yüzyılın sonralarına doğru bu gelişmeler yerini internet teknolojilerine bırakmıştır. Bu duruma bağlı olarak gelişen bilginin hızla yaygınlaşması beraberinde bilgisayar uygulamalarına ait tasarımların yapılmasına imkân sağlamıştır. Böylelikle 21.yüzyılda gerçekleşen göçlerin seyrini değiştiren olaylar bütünü ise görsel iletişime bağlı olarak gelişen grafik tasarım ürünleri olmuştur. Bu grafik tasarım ürünlerin ortaya çıkışı yeni görsel sergileme kültürünün oluşumlarına kaynaklık etmiştir. Göçün genel geçerliliği sanatın farklı dallara ayrılması, bir bütünsellik evrenselinde kendine farklı kapılar aralamıştır. Bunlar; fotoğraflar, karikatürler, dergi kapakları grafiğin kullanım alanını genişletmiştir. Göç- grafik tasarım sürecinin en önemli örneği Mısır'dan Beyrut'a göç eden Helmi el-Touni adlı tasarımcıya aittir (Bozhüyük, 2021, s. 49-51).

Resim 3.1 Helmi el Touni, “Göç” (URL-17, 2024)

Göç, sanat tarihinde ve sanatsal yaratıcı süreçlerinde derin etkilere sahiptir. Göç, bir sanatçının yaşadığı deneyimlerin ve iç dünyasının önemli bir yansıması olabilmektedir. Göç ve göçe neden olan olaylar (politik düşünce, hareketlilik ve din) bireylerin yaşamlarını ve psikolojisini etkileyen en önemli unsurdur. Göçmen sanatçılar da bu durumdan etkilenen kişilerdir ve sanatsal yaratım süreçleri bu durumdan hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilenmektedir (Karaçalı, 2016, s. 225-226).

Modern sanatın yaratım gücüne olan etkisinde ise göç ve göçün edimsel ve fıkırsel yönü sanatla olan bağının sınırlandırmıştır nedeni olarak da, 2011 yılında Suriye’de gerçekleşen iç savaş ve sonucunda oluşan göç hareketi ve buna bağlı olarak gerçekleşen göç dalgaları etkili olmuştur. Bu durumun etkisinde gelişen politik kültür ve estetik kaygı kavramları uluslararası sanat fuarlarında sanatın konusunu oluşturmuştur çünkü sanat, toplumun problemlerini ele alır bunu yaparken de sanat, göçü nasıl temsil edebilir, yaşanan trajik olaylar nasıl yansıtılabilir, konunun içeriği değişkenlik gösterdiğinde hangi sanat pratiklerinden yararlanır gibi sorular sorularak göçün sanat üzerindeki ve yaratım sürecindeki etkileri sanatçılar tarafından değerlendirilir ve eserlere yansıtılır (Demir, 2023, s. 26). Sanatçı göçünün gerçekleşmesinde ise birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenler arasında baskın devlet anlayışı ve ekonomik koşullar vardır. Göçmen sanatçıların yeni topluma entegre olabilmesi için yeni kimlik inşaları içerisinde bulunurlar bu durum, sanatçıların hem yeni topluma olan uyum sürecini kolaylaştırır hem de göç ettikleri ülkenin bir parçası konumunda olurlar. Bu süreci en iyi örnekleyen Pablo Picasso’dur. Pablo Picasso, Fransa’ya göç ettiğinde gelir seviyesi düşük bireylerin yaşamlarına tanık olmuştur ve onların yaşamlarını resmetmiştir. Bu durum, sanatçının iki kültür arasındaki etkileşimi artırarak hem bireysel gelişimine katkıda bulunmuştur hem de yeni sanat eserlerinin üretim dilini zenginleştirmiştir (Karaçalı, 2016, s. 225).

Afro-Amerikan sanatçı Jacob Lawrence (1917-2000) siyahi bir sanatçıdır. Göç olgusunu 1941 yılında yaptığı “Büyük Göç” serisi ile anlatmıştır. Eserinde vurgulamak istediği nokta siyahilerin yaşam zorlukları ve ötekileştirilme boyutudur. Panel 18 adlı eserinde yer verdiği konu kölelik ve kölelikten kurtulmaktır bu durumun getirisi ise daha iyi hayat sürme gayretinin olmasıdır. “Büyük Göç” serisinin bir parçası olan

“Panel 18” adlı eser, göçün eylemi olarak kendisini temsil etmektedir. Lawrence, figürlerin taşıdığı eşyalar ve beden hareketleri aracılığıyla göçün fiziksel ve duygusal yönlerini aktarmaktadır. Lekeler aracılığıyla oluşturulan kompozisyon, hareket halindeki insanların kalabalıklarını ve hareketliliğini yansıtırken, üst bölümdeki uçangöç kuşları ise bu hareketi sembolik olarak vurgulamaktadır (Çalışkan, 2018, s. 41).

Resim 3.2 Jacob Lawrence, “Panel 18” (URL-18, 2024)

İnsanlık tarihi boyunca değişim, gelişim ve dönüşüm sürecini etkileyen birçok faktörü harekete geçiren göç olgusu, toplumsal yapılar üzerinde hem gidilen alanın, coğrafyanın ya da kültürün etkisinde kalmak, hem de kendi kültürel birikimlerini gidilen yere aktarmak gibi önemli bir görev üstlenmektedir. Her ne kadar gidilen veya götürülen kültürel birikimler çoğunlukla dış müdahale olarak görülmesinden kaynaklı olarak, bu yeni buluşulan kültüre hemen her zaman temkinli yaklaşılmaktadır. Türk modern resim tarihine bakıldığında da göç olgusunun işlenişi 1960’lı yıllara dayanmaktadır. Dönemin ressamı olarak 1940 yılında kurulan “Yeniler Grubu”na ait ressamlardır. Bunlar; Mehmet Pesen, Nuri Abaç, Neşet Günel gibi sanatçılardır. Sanatçılar, kentleşme sorununun sonuçlarını emekçilerin hayatları üzerinden anlatmıştır ve bu olayları anlatırken de toplumsal ve bireysel deneyimlerin çeşitli yönleri ele almıştır. Çağdaş sanat anlayışının ele aldığı konu ise postkolonyalizm

anlayışıdır. Postkolonyalizm anlayışı sömürgeciliği betimleyen bir kavram olmasına karşın artık günümüzde bu kavrama yer yoktur ama göçün oluşumunu tetikleyen bir unsur olma eyleminden de kaçamamıştır ve tartışmalara neden olmuştur. Bu araştırmaların sonucunda göçün üç aşamasını aktaran sanatçılara yer verilmiştir. Bu aşamaların içeriğini oluşturan başlıklar; göçün planlanması, eylem anı ve göç ettikten sonraki yaşamlarıdır. Sanatçıların bu aşamalarda değindikleri sanatsal süreçleri; göç eden bireylerin sorunları olduğu kadar yaşanılan acıklı yaşam koşullarıdır (Çalışkan, 2018, s. 41-44). Birinci evre, göçün planlanma aşamasıdır Leila Alaoui'nin eserleri ön plana çıkmaktadır. Alaoui'nin belgesel nitelikli fotoğrafları, kimlik ve göçmenler üzerine kurgulanmıştır. Bu belgeselde verilmek istenen mesaj direkt göçün etkisi değil göçe neden faktörlerin birleşimidir.

Resim 3.3 Leila Alaoui, “No Pasara Serisi”, Fotobaskı, 2008 (URL-18, 2024)

Guy Wouete Kamerun kökenli bir sanatçıdır. Göçün üç aşamasında yer alan ikinci aşama olan eylem anını ele almıştır. Eserinin adı: Guy Wouete'nin “Sur le Chemin de l'immigration” (Göç Yolunda) adlı eseridir. Değindiği konu bütünlüğü göçmenlerin yaşadıkları zorluklara ve kayıplara odaklanarak göç yolculuğunun insanlık hallerini ve acılarını ele almaktır. Sanatçı aynı zamanda bu eserinde, yasadışı yollarla sınırı aşan

göçmenlerin tecrübelerine ve kayıp göçmenlere değinmiştir bunun ile birlikte, göçmenlerin en elzem gereksinimlerinden biri olan suya ulaşamamanın de yer vermektedir. Sanatçının Ocak 2015'te verdiği bir röportajda değindiği konu küreselleşme faktörüdür bu küreselleşme faktörünü de bir örneklem üzerinden açıklamıştır. İnsanların bir ağaç gibi durağan olmadığını küreselleşme faktörü olduğu sürece sürekli yer değiştirme, hareket ve diğerleriyle buluşma eyleminin gerçekleşebileceğine vurgu yapmıştır ve bunu da enstalasyon (ürün yerleştirme) sanatıyla yapmıştır. Bu eserde yer alan rengârenk eskimiş ayakkabılar ve dikenli tellerle ayrılmış bölümdeki plastik su şişeleri, göçmenlerin yaşadığı zorlu yolculuğu sembolize etmektedir. Su, sadece fiziksel bir ihtiyaç olmanın ötesinde, insanların umutları, hayalleri ve daha iyi bir yaşam arayışlarını temsil etmektedir ancak, suya ulaşamamanın ve sınırların aşılammamanın yarattığı engeller, göçmenlerin yaşadığı acı gerçeği vurgular niteliktedir.

Resim 3.4 Guy Wouete, “Göç Yolunda”, Enstalasyon, 2015 (URL-18, 2024)

Göçün üçüncü aşamasına değinen sanatçı Claudia Casarino'dur. Göçün üçüncü aşamasında yer alan göç ettikten sonraki yaşamı “Üniforma” adlı enstalasyonu, ile ele almıştır, sanatçı bu eserini 2015 yılında Arjantin’de açtığı “Migroclones (en el) Arte Contemporaneo” (Çağdaş Sanatta Göç) sergisinde sergilenmiştir. Eserinde vurgulamak istediği konular; göçmenlik ve kimlik sorunlarıdır. Eserde, dikkat çekici nokta asılı üniformaların mekânı doldursa dahi tülden oluşu bir kimlik boşluğunu anımsatmaktadır. Bu boşlukların içlerini dolduracak sorular; “Bu kıyafetler kimin? Nasıl bir yaşamı vardı? Neden kaçtı?” gibi ifadeler ile irdelenmiştir. Sanatçının eserinde vermek istediği mesaj önemsenmemiş insanların kimlikleridir. Bunu da bir ağıt bir mezar taşına benzetmiştir ve tülden kuşatan nesnelere büründürmüştür. Asıl amaç göçmenlerin halinden ve duygularından anlamamızı sağlamaktır (Çalışkan, 2018, s. 44).

Resim 3.5 Claudia Casarino, “Üniforma”, Entalasyon, 2008 (URL-19, 2024)

Göç olgusu, hayattaki eklemeleri ve çıkarmaları ile toplumun nabzına dokunan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçün nedenlerini ve sonuçlarını sağlamlaştıran yaşantılar ve faktörler sanat ile birleşerek farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Böylelikle sanatın farklı dallarına kök salmıştır ve sanat ile bağlarını güçlendirmiştir. Bunun en güzel örneklerinden biri de, tekstil sanatçısı Adrienne Sloane ve eserleridir.

Adrienne Sloane, göç olgusunu küresel bir bağ olarak gören ve bu bağları eserlerine ipliklerle donatan bir sanatçı profilidir. “Exodus” adlı eseri, göç ve küresel ikilemden doğan bir sanat yapıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sloane’nin bu çalışmasında, sanatsal yaratımda kullandığı materyaller farklılık arz etse de, göçün aynı amaçlarını içeren bir düşünce nesnesi ile eserini icra etmiştir. “Exodus” adlı eserinde göç olgusunun çeşitlerinden olan zoraki göçe atıfta bulunmuştur. Bu eserinde zoraki göç ve getirisi olan savaş faktörünü ele almıştır ve eserine yansıtmıştır. Pamuk ve metal ipliğin örme tekniği, farklı malzemelerden türeyen, anlamlaşan ve zenginleşen bu eserde, sanatın farklı bir boyutu öne çıkmış ve kimlikleşen bir nesne haline gelmiştir. Eserinde siyah metal iplikler kullanılmıştır. Kullanılmış bu materyal, göçün geçerli sebeplerinden doğan savaşın izlerini taşımaktadır. Eserin izdüşümlerini biraz daha derinlere indirgeyecek olursak şu ayrıntılar karşımıza çıkmaktadır; siyah metal iplik kullanılarak örülen dünya ve üzerine yerleştirilen örme kandamlaları, göç sonucunda ortaya çıkan ve yaşatılan acının bir kimliğini gözler önüne sermektedir. Beyaz zemin üzerinde duvara yerleştirilen ayaklar ise bu dünyadan göçmenlerin gidişlerini ve buna bağlı olarak gelişen ve değişen bir hareketliliği temsil etmektedir. Sanatçının bu eserinde iletmek istediği mesaj çok açıktır. Dünya gündemini saran mülteci krizini bu anlatımla gerçekleştirerek: “*Günümüzde dünya genelinde devam eden çok sayıda uluslararası mülteci krizi üzerinde bir anlatım gerçekleştirdim*” yönünde olmuştur (Oskay, 2021, s. 159-160).

Resim 3.6 Adrienne Sloane, “Exodus”, 72x17.5x36cm, pamuk iplik, metal iplik, örme, 2013 (URL-20, 2024)

Sanat eserleri, çeşitli disiplinlerin birleşimiyle ortaya çıkarılarak yaşamın farklı yönlerini yansıtmaktadır. Göç olgusu da bu geniş sanat yelpazesinde kendine yer bulmuş ve sanat eserlerini zenginleştirmiştir. Bir sanat disiplini olan heykeller, göç temasını anlatmada önemli bir anlatım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sanatın dilini ve insanın içselliğini üç boyutlu olarak ele alan heykeltıraş Bruno Catalano, Fas asıllı bir heykeltıraştır. Bruno Catalano, postkolonyalist/sömürgeci bir toplumda melez kimliği ile var olmaya çalışan bir sanatçıdır. Ailesinin Fransa’ya gitme kararı ile doğduğu topraklara veda eden sanatçı, içindeki boşluğu, sanat ile sarmalamıştır. “Yolcular ve Gezginler” adlı eserlerinde gözlenen yarım figürleri, kendi

hayat hikâyesinde bıraktığı izlerle betimlemiştir. Bruno Catalano'nun eserleri 2013 yılında Marsilya açık havada sergilenmiştir (Bozkurt, 2016).

Resim 3.7 Bruno Catalano, “Yolcular ve Gezginler” 2013 (URL-21, 2024)

Çağdaş Sanat dönem sanatçılarından olan Çinli sanatçı Ai Weiwei, 2017 yılında Avustralya düzenlenen Sydney Bienali’nde sergilediği “The Law of Journey” yani “Yolculuk Kanunu” enstalasyon çalışması ile gündeme gelmiştir. Plastik malzemeden

yapılan çalışma 60 metre uzunluğundaki şişme botun içine yerleştirilmiş yüzü olmayan 300 mülteci yer almaktadır. Aynı zamanda Weiwei, mülteci kamplarında gözlemlediği kıyafet detaylarını da kendine özgü yorumuyla tasarlamıştır. Ai Weiwei: “Yolculuk Kanunu” enstalasyonu çalışmasında değinmek istediği konuyu şu ifadelerle özetlemiştir. “Sığınmacı sorunu yok insanlık sorunu var. Maalesef sığınmacı sorunu, günümüzde insanların yaşam şartlarını yansıtıyor. Ülkeler günümüz şartlarında insanlık ve insan hakları için ne yapılmalı sorusuna artık yeni cevaplar bulmalı” (Uslu, 2019, s. 148).

Resim 3.8 Ai Weiwei, “Seyahat Hakkı”, Prag, 2017 (URL-22, 2024)

Başat kültür olarak yerleşen ve sürekli gündemin nabzını tutan göç olgusunu, yabancı sanatçılar kadar Türk sanatçılarımız da değinmiştir. Her sanatçının değindiği konu bireyselliğini korurken edindiği üslup da farklıdır. Geçmişten günümüze değin süregelen göç olgusu her dönemin sanatçısı tarafından şekillenmiştir lakin günümüze ışık tutan sanatçılarımızdan bahsetmek gerekirse karşımıza Temur Köran ve Kezban Arca Batıbeki çalışmaları çıkmaktadır. Temur Köran, göç olgusu çalışmalarında figürlerle bağlantı kurarak göç olgusunu küresel bir problem olarak anlatmıştır. Temur Köran, insanlar üzerindeki acı faktörünü sanatsal açıdan ele alarak yorumlamıştır.

Kompozisyonda yer alan figürlerin renk açıdan ele alınış biçimi göç konusunun psikolojik nedenselliğine atıf yaptığını vurgular niteliktedir (Çay, 2022, s. 46).

Resim 3.9 Temur Köran, “Göç”, 2015, TÜYB, 150x410 cm (URL- 23, 2024)

Kezban Arca Batıbeki, sanatın birçok dalına değinerek, sanatçı kimliğini güçlendiren önemli isimlerden biridir. Eserlerinde ele aldığı bütünsel konu, nesnel dünyada olan gerçeklikleri öznel dünyasına entegre ederek biçimlendirmektir. Bunu da gezdiği gördüğü topladığı nesneler arasında bağ kurarak yapmaktadır. Bu açıdan diğer sanatçılar gibi Batıneki’nin de “Vaad Edilmemiş Topraklar” serisinde yer alan çalışmaları, göç problemlerini ve yaşanan sorunlarını vurgulamayı amaçlamıştır. Çalışmanın kolaj tekniğiyle yapıldığı gözlenmektedir. Aynı zamanda fotoğrafın merkez noktasında yer alan resmin, göçmenlerin hayaline ve umutlarına açılan bir yorum olduğu belirtilmektedir. Çadırlarda yaşanan farklı insan hikâyeleri gri renk olarak yansıtılmıştır ve beraberinde yaşam belirsizliğini getirmiştir (Çay, 2022, s. 47).

Resim 3.10 Kezban Arca Batıbeki, “Gece”, t.ü.k.t., 2019 (Çay, 2022)

Kamuran Özlem Sarnıç, seramik sanatı sanatçısıdır. Sanatçı, geleneksel üretim dilinin özelliklerini, çağdaş teknik ve uygulamaları kullanarak eserlerine yansıtmıştır. Sarnıç’ın göç olgusuna değinmesinin nedeni Balkanlardan ve Kafkaslardan göç eden bir ailenin ferdi olmasıdır. “İçimde Saklı” adlı sergisinde yer alan “Umudum Yolda Kaldı” eseri Aylan bebeğin görüntüsüne atıfta bulunmuştur. Eser iki katmandan oluşmaktadır. Eserin alt katmanında fotoğraftaki görüntü renkli astarlar kullanılarak sgraffito tekniği ile çalışılan kısım bulunmaktadır üst katmanda ise umut, deniz ve göçü anlatan semboller bulunmaktadır (Mutlu, 2021, s. 156-157).

Resim 3.11 Kamuran Özlem Sarnıç, “Umudum Yolda Kaldı” ,2016, Döküm, Astar ve Ajur Tekniği, 45*22 cm (URL-24, 2024)

Göç ve göçün getirisi olan insan yaşamlarını çağımızın en hazin örnekleri ile birer birer görüntülenmektedir. İnsanlık dramını gözler önüne süren Aylan bebek fotoğrafı birçok sanatçıyı harekete geçirmiştir. Burada göçün, sanat yoluyla somut bir anlatımla aktarıldığını ve farklı disiplinler ile ele alındığını görmekteyiz (Kanat, 2021, s.185).

Banksy; gerçek kimliği belirtmeyen “Banksy” imzasıyla serbest grafiti sanatçısı olarak bilinen ve Birleşik Kral Emirliklerinde, Filistin ve Amerika gibi ülkelerde yaptığı duvar resimleriyle gündeme gelen önemli isimlerden biri olmuştur. Eserlerinde vermek istediği mesajları bir özne üzerinde nesnelleştirmiştir. Bu eserin aktörleri; çocuklar, yaşlılar, polis, mülteciler ve balondur. Banksy, 2016 yılında İngiltere’nin eski spor merkezini geçici bir çalışma alanına çevirmiştir. “Dismaland Sergisi”ni açmıştır ve “Mülteci Teknesi” adlı entelasyon çalışmasını sanatseverlerle buluşturmuştur. Bu entelasyon çalışmasında yer alan kalabalık mülteci botlarının yüzdüğü ve içerisinde ceset dolu göleti yerleştirme olarak kullanmıştır ve sanatseverler tarafından eleştirilmiştir. Banksy, bu mülteci botunu internet üzerinden satışa çıkarmış ve elde edilen gelir ile mültecilere bağışlayacağını duyumuştur (Mutlu, 2021, s. 145).

Resim 3.12 Banksy, “Mülteci Teknesi”, Yerleştirme, 2016

Sanatçılar, farklı sanatsal projeler vasıtasıyla mültecilerin yaşadığı tecrübelerle odaklanarak insan hakları, hareket özgürlüğü ve sosyal adalet konularına dikkat çekmektedir. Bu projeler, sanatın gücüyle empati oluşturarak ve toplumsal hareketliliği teşvik ederek önemli mesajlar iletmeyi hedeflemektedir. Göçün ve göçün getirisi olan mülteci gerçekliğine odaklanan ve eserlerine yansıtan sanatçı Ummanlı sanatçı İman Al Khattari, bu projenin en güzel örneklerinden biridir. Al Khattari, üniversite mezuniyet projesi olarak ortaya koyduğu “Mülteciler” adlı eserinde, Suriyeli bir mültecinin çocuğunu ‘dar çerçeve’lerden çıkarmak için verdiği mücadeleyi canlandırıyor. Sosyal medyada sıkça karşılaştığı dramatik mülteci hikayelerinden esinlenen Al Khattari, bu çalışmasında mültecilerin güvenli ve istikrarlı bir yaşam arayışında karşılaştıkları zorluklara dikkat çekmektedir. Eser, gerçekte iki boyutlu olmasına rağmen Trompe l’oeil tekniğiyle üç boyutlu bir yanılsama yaratıyor, böylece izleyiciyi, sanki çocuğu kollarına alabilecekmiş gibi bir hisse kapılarak sanatın içinde bir yaşam mücadelesini izleyecilere aktarmıştır (Yıldırım, 2021).

Resim 3.13 The Refugees by İman Al Khattari, "Mülteciler" 2016, Oman (URL-25, 2024)

Göçün sosyal hareketlilik olarak tanımlanması, bu anlamda sabit düşünceleri değiştirmiştir, aynı zamanda günlük hayatın ürettiği, beslediği duygulara da sanatın farklı bakış açılarıyla anlam kazandırmıştır. Sanat, kendi gerçeğinin bir koşuludur; çünkü toplum ve sanat birbirine bağlı nedenselliklerdir. Bu bağın birleşmesine katkı sağlayan özne ise sanatçıdır ve onun yaptığı eserlerdir. Sanatın toplum içinde var oluşunun temel kaynağı ise iletişimdir. İletişim ve sanat, birbirini tamamlayan nitel duyulardır. Ken BAYNES'e göre, toplumun bir parçasını oluşturan sanat, sadece insan ilişkilerin temellendiği iletişimlere değil onu etkileyen ilişkilerin de birer parçasıdır. Toplum yapısının biçimlenmesinde ve zenginleşmesinde farklı kültürlerin etkileri olmuştur. Bu etkiler doğrudan ya da dolaylı olarak sanatı etkilemiş, toplumun ve

bireyin isteklerine göre şekillenmiştir. Göç ve sanat ikilisi iç göç ile can bulmuş sosyal bir gerçekliktir. Göç, sanatın toplumsal görevini belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Göç ile değişen gelişen ve yenilenen her türlü yaşantı, sanatın öz yapısını oluştururken görüngülük bir olguya da dikkat çekmektedir çünkü öz görüngünün içinde derinsel anlamlar vardır ve bilinç, onu sezgiyle kavrayabilmektedir. Göçün sanattaki durumu iki şekilde betimlenmektedir. Birincisi, göçün konu olarak sanata yansımaları, ikincisi ise sanatçıların kendi öz geçmişindeki değerleri ve atalarının kimliklerini yeniden şekillendirerek yapıtlarında bir sentez oluşturmalarıdır (Girgin, 2017, s. 56).

Göçün konu olarak sanatın içerisindeki devamlılığı ve dinamikliği maddi kültür olarak bir ihtiyaçtan doğduğu söylemek mümkündür. İhtiyaçlar kültürlerin ve sanatların daha kolay yayılabilmesi ve sonuçlarından etkilenebilmesi küreselleşme ile olmaktadır. Küreselleşme, homojenleşme, uyum ve çatışma gibi kültürel etkiler sanata yeni kültürel kimlik kazandırmaktadır. Bu bağlamda sanat, toplumun görsel imge ihtiyaçlarını düzenleyen bir araçtır. Görsel imgelerin çeşitliliği küreselleşme sonucunda toplumlarda çok kültürlülüğü oluşturmuştur ve sanatın toplumdan topluma yayılmasında ivme kazandırmıştır. Bu durum toplumsal bütünleşmeyi ve kültürlerarası yaşam biçimini, göç ve sanat ile hazır hale getirmiştir.

Sanatçının, sanatını yaratırken kullandığı araç ya da aracın unsurları üzerinde, yarattığı gerçekliğin kendisi üzerinde ve onun şekillendirme sürecinde onunla kurduğu ilişkide ve nihâyetinde de aslında özne olarak kendisi, aklı ve duyguları üzerine kurgulanmıştır. Sanatçının akıcı düşünme yetisi, sanatsal yaratım sürecinin birçok gereksinimini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sanatçının yeteneği ve erkliği, sanatını icra ederken kullandığı araç ve unsurların üzerinden yarattığı gerçeklik, kendi duygu ve düşünceleri ile bütünleşmektedir (Sütlaş, 2015).

Sanatsal yaratma süreci, sanatçının sorgulama yapması yani, algı ve imgelem üzerinden düşüncelerinin bir yerden bir yere göç ettirmesi sürecin yaratım sürecinin en yoğun olduğu dönemdir. Bu dönemde yaratım sürecini etkin duruma getiren dürtüler, duygular ve kavramlar sanatçıyı bir eser üretmeye iten en büyük güçtür. Sanatsal yaratım sürecini etkileyen faktörleri ele alacak olursak; sanatçı, sanatçı

kişiliği, sanat eseri, sanat eserinde biçim ve içerik, sanatçı ve estetik, sanat eseri ve sanatçı ilişkisi ve sanatsal iletişim vardır. Sanatçı kişiliğini oluşturan etmenler beş öğeye ayrılır. Bunlar; bilgi kuramsal potansiyeli, aksiyoloji (estetik ve etik değer) potansiyeli, yaratıcılık potansiyeli, iletişim potansiyeli ve sanatsal potansiyele sahip kişilerdir. Sanat eseri sanatçının yaratma dürtüsüyle doğadan aldığı hazları estetik olarak verdiği tepkileri içermektedir. Sanat eserlerin oluşumuna etkisi olan ve birbirinden ayrı düşünülmeyen biçim ve içerik olgusudur. Sanatçılar anlatmak ve aktarmak istediği düşünceleri biçim ve teknikle ifade eder. Sanatçının sanatsal amacını ve estetik sorgulamasını taşıyan içerik, biçimin doğru ve anlaşılır yorumlanmasıyla en iyi şekilde ifade edilebilir. Sanatta estetik kaygısı, özde güzele ulaşmaktır. Kavramın biçim bulması estetik kaygı ile mümkündür. Sanatçı bu amaç doğrultusunda yaratım sürecini olumlu etkilemektedir. Ayrıca sanat alanında kendisini sorgulamasının en etkin yoludur. Estetik kaygı, sanatçının yapmak istediği daha iyiye nasıl ulaşırım kaygısıdır (Gökçe, 2015, s. 69-84).

Sanat eseri ve sanatçı ilişkisine bakıldığında sanatçının duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini eserlerinde görebiliriz. Sanatçı, eserlerinde duygu aktarımlarını materyallerle kullanmaktadır. Böylece yapıta geçen duygular sanatçıdan bağımsızlaşır. Sanatsal iletişim olarak bahsettiğimiz olgu dolaylı olarak aktarılan bir sanat eseridir. Küreselleşmenin sonucu sanat eserlerin dünyaya hızlı yayılması, paylaşılan sanat eserlerin alıcıya, daha hızlı ulaşmasına neden olmaktadır. Bu durumda karşılıklı etkileşim, sanatçı, eser ve izleyici arasında sıkı bir ilişkinin kurulmasına olanak sağlamaktadır. Böylece birbirini takip eden etkileşim bir döngüye dönüşmektedir ve bu döngünün sonucunda da süreklilik kazanmaktadır. İkinci kısım olarak belirttiğimiz, sanatçının yaratıcılığına ve yaratım sürecine katkı sağlayan bölümdür. Biçim, içerik, renk, doku, akıcılık, esneklik, özgünlük, zenginleşme ve kullanılan malzemeler, konulara göre farklılık gösterse de, merkezde insan hayatı, çevre ve yaşadıkları vardır. Bu bağlamda insan merkezli döngünün mihenk taşı bireyleri oluşturan toplumların hiyerarşik yapısıdır. Bu yapı; bedensel, mekânsal ve zamansal olarak yer değiştirmektedir. Bu yer değiştirmenin temelinde sosyo-ekonomik olgular olsa da insanı insan yapan kültürel değerlerdir. Dönemler arası oluşan göçün mekânsal farklılığı olsa da sanatın sezgisel biçeminde öz aynı kalmıştır. Göçün farklı getirileri sonucunda yurtdışına çıkan sanatçılar çoğunlukla değişik

malzeme ve teknik ile karşılaşarak sanatsal gelişim, değişim sürecine pozitif ivme kazandırmıştır. Aslına bakılırsa toplumsal ve kültürel üretim olarak sanatın, yaratım sürecine geçişte ve uygulanışında birçok hayat hikâyesi vardır. Bu hayat hikâyelerin 1990’lı yılın ardından ortaya çıkan “bellek, zaman, ötekileştirme, kimlik” vb. kavramların göçmen sanatçıların eserlerinde konu olması tabii bir sonuç olmuştur (Karaçalı, 2016, s. 226).

Sanatın yaratım sürecine etkisi toplumda kalıcı ve derin bir etkiye sahiptir ve zamanın akışı içinde değişen bir süreklilik ve sonsuzluk isteğiyle tutturmaya çalışmaktır. Sanatçı, toplumsal konuları tarihsel süreçten geçirir ve yaratım sürecinde inşa ettiği kendi birikimli ve örtük geleneğine başvurmaktadır (Çağan, 2006, s. 13). Sanatçının geleneksel ve modern sanat yapısının gelişim sürecini, eserlerinde konu alması ve daha farklı yansıtması, değerlendirmesi ve aynı zamanda edindiği farklı kimlikleri bünyesinde barındırması ve bunun ile birlikte yeni kültür kimlik inşa etmesi ve geliştirmesi göçmen sanatçılar tarafından olmuştur. Bu durumda sanatçının sanat kimliğini belirleyen en önemli faktörlerin; etnik kimlik, cinsiyet, din, ideoloji ve toplumsal statüsünün onun sanatında etkili olmuştur diyebiliriz. Sanatçının toplum üzerinden yaratım oluşturmaları ve eserlerini üretebilmesinin en önemli kaynağı ise toplumun sanata olan ilgisi ve etkisi olmuştur. Bu kabullenişin en temel sebebi ise her insan gibi sanatçının da toplumsal bir varlık olmasıdır (Çağan, 2006, s. 14-17). Bu bağlamdan hareketle denilene bilinir ki, göçün ve göç eden ressamın göç - sanat ilişkisi bağlamında göçün sanatsal yaratım sürecine olan etkisinde sanatçı ayna görevini görmektedir çünkü toplumdan beslenir ve yine topluma verir, bu nedenle bu sanatsal yaratım sürecindeki ilişkiyi güçlendirir ve eserlerine yansıtır çünkü sanatçılar göç sırasında hangi aşamalardan geçildiğini en somut bir şekilde eserlerine yansıtan ve yaşatan bir kimliğe sahiptir. Bu anlamda göç olgusunun evrenselliği sanat ile bütünleşmiştir. Sanatçılar bu eserlerinin gerçekliğini dikkat çekici bir estetikle göstermesi de, sanatçının göç- sanat ilişkisini güçlendirmiştir (Atalay, 2021, s. 73).

Türkiye’de Yaşayan Göçmen Sanatçılar ve Yurt Dışında Yaşayan / Yaşamış Türk Sanatçıların Eserleri: Göç, kültür ve sanatın etkileşimi açısından önemli bir alanı içine almaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar, göçmen sanatçıların eserlerinde kültürel kimlik, aidiyet ve geçmişle bağlantı kurma çabalarını ele almaktadır. Sanat eserleri, bu

çatışmayı ve dengeyi yansıtmaktadır. Göçmenler, genellikle farklı kültürler arasındaki etkileşimi ve çeşitliliği sanat eserlerine yansıtarak kendilerini ifade etmektedir. Sanat, kültürel birikimleri paylaşma aracı olarak kullanılmaktadır. Göçmen sanatçılar, toplumlarına ve göç ettikleri toplumlara kültürel zenginlik katma potansiyeline sahip oldukları bilinmektedir. Bu sanat eserleri, farklı kültürler arasında diyalog kurma ve anlayışı artırma rolünü üstlenmektedir. Göçmen sanatının Türkiye’deki yeri ve konumu üzerine değinecek olursak Türkiye, tarih boyunca çeşitli kültürleri bünyesinde barındırmış bir coğrafyadır. Türkiye’de yaşayan göçmen sanatçılar, hem kendi kültürlerini hem de Türk kültürünü kapsayan eserler ürettiği belirtilmektedir. Bu sebeple göçmen sanatçılar kimliklerini ve eserlerini, dil ve anlatım aracılığı ile ifade etmektedir. Dil, kültürel kimliği güçlendiren önemli bir unsurdur ve eserlerde farklı dillerin bir araya gelmesi çeşitliliği artırabilmekte aynı zamanda zenginleştirebilmektedir. Bu durumdan hareketle Türkiye’de göçmen sanatçılar ve eserlerinde kültürel kimlik arayışına değinilecektir.

3.3 Türkiye’de Göçmen Sanatçılar ve Eserlerinde Kültürel Kimlik Arayışı

20. yüzyılın başlarından itibaren gözlemlenen yoğun göç hareketleri, toplum yapılarını homojenlikten uzaklaştırmış ve farklı kültürlerin bir arada yaşamasına sebep olmuştur. Bu durum, kimlik tartışmalarını tetikleyerek bilhassa göçler ile meydana gelen değişikliklerin “ben” ve “öteki” ayrıştırmasını güçlendirmiştir. Modern düşünce yapısının ve kentleşmenin artmasıyla birlikte, göçlerle ortaya çıkan bu farklılıkların, kimlik kavramının önemini artırması gözlemlenmiştir. Günümüzde ise toplumsal kimliklerin yerini, birey merkezli kimlik anlayışları almaktadır. Bu durumun en esas sebebi, bilhassa 20. yüzyılın ikinci yarısında etkili olan post-modern anlayışıdır. Post-modernizm, modernizmin bir tür anlayışını eleştirerek değişiklikleri vurgular. Bu söylemler, kimlik inşa sürecini etkileyen faktörlerin çeşitlenmesine ve önem kazanmasına yol açar. Kimlik, bir bireyin kendisini tanımlama ve toplum içindeki yerini bulma sürecini kapsar. Kimlik, genellikle toplumsal, psikolojik ve politik faktörlerin etkileşimi sonucunda oluşan karmaşık bir yapıdır. Bireyin bireysel kimliği kadar, sosyal gruplarla olan etkileşimi de, edimleri, söylem biçimi ve hatta kıyafetleri üzerinden diğer insanlarda, evvel tecrübelenmiş ve tanıklık edilmiş bir izlenim oluşturur. Bu, bireyin kimlik oluşturma sürecindeki etkileşimlerin ve çeşitlenen

faktörlerin rolünü vurgulamaktadır. Toplumlaşma ve bu süreç içinde yer alınan toplumsal grup, bireyin kimlik oluşumunda kritik bir role sahiptir. Bu gruplar, bireylere deneyim kazandırarak, içinde bulundukları sosyal çevreyle etkileşim sonucunda belirli özellikleri kazanmalarını sağlar. Bireysel kimlik, bireyin kendini tanımlama sürecini vurgularken, toplumsal kimlik, herhangi bir toplumsal gruba üyeliği ve grup içi ve dışındaki etkileşimlere bağlı olarak birliktelik, bizlik ve aidiyet kavramlarını içermektedir. Toplumsal kimliğin topluluk düzeyindeki ifadesi ise kolektif kimliktir. Kolektif kimlik, belirtilmiş bir yerde belirtilmiş bir kültürel toplum türünden taşınan sınırlı veya etnisite, milli ve dinsel kimlikler olarak genişletilebilen özelliklerdir. Günümüzde küreselleşme, fertler arasındaki iletişimi artırarak uluslararası dolaşımı kolaylaştırmıştır. Bu küresel etkileşim, teknolojik gelişmelerin, ulaşım imkânlarının ve iletişim kolaylıklarının ortaya çıkmasına bağlıdır. Fertler, küreselleşme sayesinde farklı kültürlerle daha yakın ilişkiler kurmakta ve bu etkileşimler sonucunda farklı kimlik alanlarını oluşturabilmektedir. Bireysel kimlikte olduğu gibi, göç gibi nüfus hareketlerinde, bireyin toplumsal ve kolektif kimliği farklılaşmakta ve yeniden biçimlenmektedir. Küreselleşme, fertlerin dünya çapında çeşitli bağlantılar kurmasını ve çok kültürlü bir kimlik geliştirmesini kolaylaştırmaktadır. Günümüz küresel dünyasında, çeşitli nedenlerle göç eden bireyler, köken ülkeleri ile ikamet ettikleri ülkeler arasında gidip gelmekte ve bu süreçte göçün birey ve kültürel değerlere kazandırdığı akışkanlıkla bağlarını sürdürmektedir. Bu göçmen bireylerin kimlik inşası, özgün bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu fertler, iki farklı toplum arasında kurdukları ilişkilerle kendi kültürlerini taşıırken aynı zamanda bu kültürleri dönüştürmektedir. Ancak, göç ettikleri toplumda kurdukları bağlar, tercihleri ve doğrulukları, göç eden fertlerin aidiyet ilişkisine göre biçimlenmektedir. Aidiyet ilişkisi, yani bir yere ait olma hissi, fertleri bir arada kalmışlık duygusundan kurtarmakta ve fertlerin dinsel, dilsel ve kültürel pratiklerini uygulayabilecekleri toplumsal ve kültürel ortamların oluşumunu kolaylaştırmaktadır. Göç eden fertler, bulundukları toplumsal ve kültürel ortam içinde kurdukları bağlar ve etkileşimler neticesinde kendi kimliklerini oluşturur ve yeniden üretir. Bu bağlamda, kimlik inşası sürecinde toplum ve fert arasındaki ilişki, kurulan bu ilişkilerin neticesinde göç eden bireyin toplum içinde kişisel yer bulmasında önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, göç ve özellikle zorunlu göçün fert ve toplum üzerindeki etkilerini değerlendirdiğimizde, bu süreci gözleyip sanatlarına

yansıtarak ortaya koydukları eserler ile hem kişisel kimliklerine hem de içinde bulunduğu topluma etkisi etmesi tartışılır bir konu halini almıştır. Sanat, sadece üretme sürecinde değil, aynı zamanda ileride de kişisel kimlikleri ve toplumsal kimliklerin aksetmesini içermekte ve ayrı ayrı hepsinin oluşumunu etkilemektedir. Bu süreçte kültürel kimlik kavramı, göç ve uyum başlığı ile olan bağlantısı ile dikkat çekmektedir. Uyum sürecindeki ilk basamak, kültürlenme; bireyin yeni çevresine alışmasını, anlamasını ve bu çevrede etkileşimde bulunmasını içermektedir. Bu süreç, göçmen bireyin yeni toplumunun kültürel dinamiklerini anlama, içselleştirme ve bu kültürle etkileşimde bulunma çabasını kapsar. Kültürlenme sürecinde, göçmen birey, kendi kültürünü devam ettirmeye de karar verebilir ya da kendi kültürünü terk ederek karşılaştığı yeni toplumun kültürünü de benimseyebilir. Aynı zamanda, göç edilen toplumdaki gruplarla etkileşimden kaçınarak, kendi kültürel değerlerine sahip bireylere yaklaşma eğiliminde olmaktadır. Bu bağlamda, bireyin kültürel kimliği, farklı kültürlerle karşılaşmanın etkisiyle farklılaşan, yeniden oluşturulan ve anlamı olmayan sonuç olarak değerlendirilebilir sadece, kültürel kimliğin değişimine karşı dirençli bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir çünkü bireylerin kökenleri, tarihi ve yaşanmış deneyimleri genellikle onların kimliklerinin temelini oluşturmaktadır. Bu temel unsurlar, bireyin kimlik algısını ve aidiyet duygusunu güçlendirmektedir ve değişime karşı bir bağlılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bireyin kültürel kimliği genellikle hem değişime açık hem de değişime karşı dirençli bir yapıya sahip olabilmesi muhtemeldir. İki farklı kültürün etkileşimde bulunması, bireyin kültürel kimliğinin yeniden biçimlenmesi kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu süreç, çeşitli faktörlerin etkisi altında gerçekleşmekte ve bireyin kimliğinde çeşitli değişikliklere neden olabilmektedir. İki farklı kültür arasındaki etkileşim neticesinde meydana gelen kültürel değişimler, bireyin kimliğinde yeniden oluşum sürecine yol açabilmektedir. Örneğin, benlik saygısı, kültürel kimlik şoku, yabancılaşıma ve kültür şoku gibi zorluklarla karşılaşılabilir. Sorunların üstesinden gelmek için kültürel uyumun hayati önemi vardır. Birey, göç ettiği toplumun kültürel dinamiklerini daha iyi kavradıkça, kendini o topluma ait hissetme duygusu güçlenmektedir. Bu süreç, dil ve sosyal etkileşimdeki aktif katılımıyla kültürel uyumu sağlamaktadır. Kültürel değerler arasında köprüler kurarak ve yeni toplumun normlarına uyum sağlayarak, birey kendi kimliğini yeniden inşa etmektedir ve topluma daha iyi entegre olmaktadır. Bireyin kendi kültürüyle göç ettiği toplumdaki kültürel değerler arasındaki değişiklik, kültürel

uyum sürecinde önemli bir zorluk olarak ortaya çıkmaktadır. Göç eden bireyler genellikle kendi kökenlerinden gelen farklı kültürel geçmişlere sahiptirler ve bu da onların yeni topluma adapte olma sürecini etkilemektedir. Göç sürecinde ve sonrasında, yeni toplumun kültürel etkileriyle karşılaşarak kendi kültürel kimliklerinde farklılıklar yaşamaktadırlar. Bu sebeple, iki kültür arasındaki değişikliklerin oranı, bireyin yeni topluma uyum sağlama ve kültürel uyumunu belirlemede kritik bir rol oynamaktadır. Bu sebepten doğan göç ve uyum kültürün ana maddesini etken kılan en önemli öge ise sanattır. Sanat, bireylerin çevreleri ve bulundukları toplumla olan etkileşimini arttırarak farkındalığı güçlendirmektedir. Sanatçı, yaşadıkları çevrenin ve hayatın etkisi altında kalarak, bu deneyimleri estetik bir yaklaşımla topluma aktarmaktadır. Sanatçılar, içinde bulundukları toplumun değerleri, normları, tarihsel olayları ve sosyal yapıyı etkileşim içinde deneyimlerler. Bu etkileşim, sanat eserlerine yansıyan toplumsal kimliği şekillendirir yani, sanatçının bireysel kimliği onun sanatçı olmasına imkân tanırken, toplumsal kimliği ise eserlerinin konularını, konuları işleyiş şeklini ve eserlerinin estetiğini şekillendirmektedir. Bu yüzden bir sanat eserinin farklı dönemlerde farklı biçimlerde yorumlanmasının nedeni toplumsal kimliğin değişmesidir. Genel bir ifade ile değinildiğinde sanat, bir bakıma toplumun aynası olarak düşünülebilir; çünkü sanat eserleri, sanatçının algıları ve toplumsal çerçevesinin bir ürünüdür (Öztürk, 2019, s. 7-16).

Sanatçı, içinde bulunduğu toplumun normlarına, değerlerine ve olaylarına duyarlı bir şekilde eserlerini oluşturur. Dolayısıyla, sanat ve kimlik arasındaki ilişki, bireyin ve toplumun kimliğini anlama, ifade etme ve sorgulama sürecine katkıda bulunur. Bu nedenle, sanat eserleri hem sanatçının hem de toplumun kimlik oluşumunu etkileyen önemli unsurlardır. Sanatçının bireysel kimliği ile eserlerinin estetiği arasındaki ilişkiyi ve toplumsal kimliğin sanatın oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Sanatçının bireysel özellikleri, duyguları, düşünceleri ve deneyimleri, eserlerini biçimlendirirken önemli bir etken oluşturmaktadır. Aynı zamanda, sanatçının toplumsal kimliği de, eserlerin konularını ve ifade biçimlerini etkileyerek bir toplumsal bağlam içinde şekillenmelerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, sanat eserlerinin yorumlanma süreci, görsel ve duygusal algıların yanı sıra kültürel ve toplumsal etkenlerin de karmaşık bir etkileşimini içermektedir. Bu süreç, insanların farklı arka planlara, kültürlere ve toplumsal bağlamlara sahip olmaları nedeniyle

farklılıklar göstermektedir. Bu çok katmanlı etkileşim, bir sanat eserinin zaman içinde veya farklı toplumlarda nasıl farklı şekillerde anlaşılacağını belirlemektedir. Bu nedenle, toplumsal kimliklerdeki değişimler, bir sanat eserinin yorumlanmasını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Zamanla ve toplumda yaşanan değişimlerle birlikte, bir eserin anlamı ve değeri de değişebilir nitelikte olmasıdır (Papila, 2017, s. 177-187).

Sanatçı, göç edilen toplumlarda kültürel bir etkileşim alanı yaratır ve bu sayede farklı kimlikler arasında bir anlayış ve paylaşım ortamı oluşturmaktadır. Sanatçılar, topluma mesajlarını iletmek ve farkındalık yaratmak için başvurdukları temel araç olarak sanatı kullanırlar. Bu sebeple, sanat eserleri, taşıdığı anlamlarla dilin sunduğu iletişim işlevini yerine getirir ve insanların duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini ifade etmek için güçlü bir araç haline gelmektedir. Sanat, göç edilen toplumlarla göçmenler arasında anlamın aktarılmasında ve kültürel etkileşimde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü sanat, göç edilen toplumun değerlerini taşıyarak, kültürel uyumu desteklemeye ve farklı kültürler arasındaki anlayışı artırmaya katkıda bulunan dilsel bir araçtır (Öztürk, 2019, s. 3).

Göç, kimlik ve aidiyet kavramları, birçok sanatçının eserlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Göçle birlikte ortaya çıkan bu olguların yanı sıra, kimlik ve aidiyet gibi konular da sanat eserlerinde bağımsız olarak işlenmektedir (Oğuz, 2020, s. 1505). Bu konuya ilişkin olarak kültürel kimlik bağlamında yerel anlatım dilini kullanan sanatçılarımız bulunmaktadır. Erol Akyavaş, Abidin Dino, Ergin İnan gibi isimler yer almaktadır. Örneklerle açıklayacak olursak Erol Akyavaş mimarlık eğitimini aldıktan sonra Amerika’da resim alanında adından söz ettirmiştir. Abidin Dino, uzun süre Fransa’da yaşamıştır ve eserlerinde Batı esintisini reddetmiştir esas aldığı nokta geleneksel halk sanatını kendi kendine ait bir teknikle ve illüstrasyon anlayışı ile yansıtmak olmuştur keza Ergin İnan da çocukluğundaki simgeleri nesnelleştirerek kültürel kodlarını korumuştur ve aynı zamanda da üç boyutlu olarak da eski yazıya yani Osmanlıca ‘ya göndermeler yapmıştır (Ersen, 2008, s.44).

Sonuç olarak, göçün sonucunu şekillendiren küreselleşme faktörü kültürel boyutunda kimlik sorunu ile önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde, dünyanın her köşesinde

insanlar ve etnik, dini ve ulusal kimliklerinin farkına daha fazla varmakta kimliklerine daha fazla sahip çıkmakta ve korumacı bir yaklaşımla bu kimlikleri sürdürmeye çalışmaktadır (Akdemir,2004, s.44).

3.4 Türkiye’de Yaşayan Göçmen Sanatçılar

Gündemimizin konusunu daima en üst seviyede tutan göç olgusu, farklı nedenler ve sonuçlar ikileminde, ortak bir paydada bir olmaya devam etmektedir. Bu nedenler ve sonuçlar milyonlarca insan hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. İnsan hayatının bu yönü, adeta bir bavulun içine sığdırılmaya çalışılan umutlar ve hayaller, istenilmeyen yolculuklar, bir göç dünyasında var olmaya çalışmaktadır. Bu dünyanın yolculuğunu üstlenen ana kahraman göçmenlerdir, göçmenler bu dünyanın yükünü üzerlerinden atabilmek için daima anlaşılmayı ve anlatılmayı beklemektedir. Göçmenlerin iç yolculukları, varış noktaları, yeniden başlama durumu, kurulan veya kurulmaya çalışılan hayatların öznesi bir bende var olma hali yani kimlikleri ve aidiyet duygularıdır. Bu duyguların beslenmesine vesile olan yaşantılar vardır ve bu yaşantıların içinde de birçok hikâye barınmaktadır (Culture, 2018). Bu hikâyeler göç kavramıyla ilgili düşünüldüğünde, bu terimin sadece fiziksel bir yer değişimi anlamına gelmediği, aynı zamanda simgeler, güzel bir benzetmeler veya değişmece olarak da anlaşılması gerektiği önemlidir. İnsanlık, doğumdan ölüme kadar devam eden bir göç sürecinde yer alır ve bunu yaşayan bir varlık olarak kabul edilir. Bu nedenle, göç kavramını en iyi şekilde ifade edenler genellikle sanatçılardır. Göçmen ressamların eserlerinde çoğunlukla eski ve yeni kimlik arasında yaşanan mücadeleler vardır ve bunları çekinmeden ortaya koydukları bilinmektedir (Mardani ve Rahmani, 2021, s. 140-141).

3.4.1 Belal Khaled

Ülkemizde İstanbul’da yaşayan göçmen sanatçılardan olan Filistinli Grafiti ve Hat sanatçısıdır. Kökenleri Gazze’nin güneyindeki Khan Younis mülteci kampına dayanırken, daha sonra İstanbul’a göç etmiştir. Sanatının zirvesi olarak kabul edilen eseri, 2015 yılında bombalanan Al Zafer Kulesi’nin duvarına yaptığı “Çocukluk Kuşatması” adlı devasa duvar resmidir. Bu eser, 20 metre yüksekliğinde olup

Filistin'in en büyük duvar resmi olarak bilinmektedir. Eserde, parmaklıklar arkasında resmedilmiş bir Filistinli çocuk, uluslararası alanda büyük yankı uyandırmıştır.

Resim 3.14 Belal Khaled, “Çocukluk Kuşatması”, 2015 (URL-27, 2024)

Sanatçının 2021 yılında Gazze’de yaptığı The soul that fights in us, isimli duvar çalışması 50 m x 7 m boyutlarındadır. Khaled, dünyaca ünlü aktivist sanatçı Ai Wiewie ile birlikte çalışarak, “İnsan Akışı” adlı son filmde dünya genelindeki mültecilerin hikâyelerini anlatmıştır ve Gazze’deki resimlerine de yer verilmiştir (Gönüllü, 2021).

Resim 3.15 Belal Khaled, “The soul that fights in us”, 50 m x 7 m, Al-Thalathi Street, Gaza, July 2021 (URL-28, 2024)

Khaled, sanattaki yolculuğu için; *“Arapça hat sanatını hayatın tüm gerekliliklerine, arabalara, mağazalara, duvarlara ve kıyafetlere yerleştirerek kendi kimliğini yarattım”* ifadesini kullanmaktadır. Dünya’yı dolaşarak birçok dijital portre çizdiğini ve birçok sergiye katıldığını ifade etmektedir. Fırçasının her darbesinin bir anlamı ve sebebi olduğunu dile getirmektedir (Abusidu, 2021).

Khaled’in “Çocukluk Kuşatması” resminde hem portrenin hem de kaligrafinin izlerini görmekteyiz. İstanbul’daki 2017 yılında “Fateh Camii” duvar çalışmalarında ise sadece kaligrafinin etkileri görülmektedir.

Resim 3.16 Belal Khaled, “Fateh Camii”, Kaligrafi, 2017 (URL-29, 2024)

3.4.2 Rafiye Karaca

Balkan kökenli Gebzeli sanatçı 1962 Bulgaristan doğumludur. 1989’da zorunlu göç ile Gebze’ye yerleşmiştir. 1981 yılında Meslek Lisesi Tekstil Bölümü’nden mezun olmuştur. 6 yıl çeşitli kurslarda (devlet ve özel) sanat eğitimi almıştır. 2006 yılında, figüratif ve peyzaj olmak üzere, ışığı ve estetik olguları dikkate alarak, sanat çalışmalarını profesyonel anlamda yoğunlaştırmıştır.

Resim 3.17 Rafiye Karaca, “Anjelina Jolie”, 2012, 70x50 T.Ü.Y.B (URL-30, 2024)

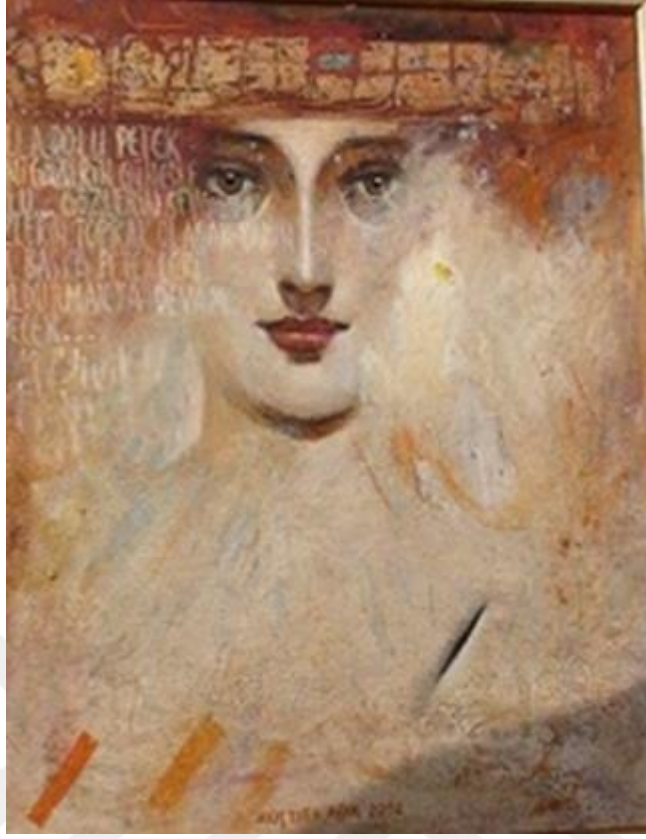
Bu dönemde, bireysel biçem araştırmalarına yönelmiştir. Son çalışmalarında; evrene olan sevgisinden beslenen enerji yansıması, yer yer somut Absract çağdaş sanat içinde birçok sembollerin yer aldığı ve o anki duyguların dışavurumu ile eserlerini oluşturduğunu ifade etmektedir. Soyut lekelerin önünde güçlü bir etkiyle öne çıkan figürler de görülmekte ve kozmik çağrışımlı, farklı teknik zenginlik içinde doğaçlama görsellik yaratılmaktadır. Sanatçının geçmişinden günümüze “Umut Yolculuğu” eserlerinde görülmektedir ve insanları kendilerini yeniden keşfetmeye teşvik ettiği de eserlerinde gözlemlenmektedir (Uzun, 2022).

Resim 3.18 Rafiye Karaca, “Kırılma Noktası” 2014, Tuval Üzerine Akrilik Boya 80x60 cm (URL-31, 2024)

3.4.3 Mustafa Asım

Sanatçı, 1952 yılında Üsküp’te doğmuş olup, 1977’de Akademi Resim Bölümü’nden Prof. Dimitar Kondovski’nin atölyesinden mezun olmuştur. Sanat alanında çeşitli işlerde çalıştıktan sonra, 1993 yılında Türkiye’ye yerleşerek kendi atölyesinde resim çalışmalarına devam etmiştir. Mustafa Asım’ın eserlerinde, konuya bağlı olarak farklı resim tekniklerine başvurduğunu görmekteyiz; bu teknikler arasında farklı fırça darbeleri, derin spatül izleri ve kazıntılar yer almaktadır. Sanatçı, eserlerinde zaman kavramını sık sık ele alarak, özellikle portrelerinde bireyin iç dünyasını, duygularını ve acılarını yansıtmaya odaklanmıştır. Bu anlayış, eserlerinde derin bir duygusal derinlik ve insanın ruhsal yolculuğunu anlatma arzusuyla birleşmektedir.

Resim 3.19 Mustafa Asım, Tuval Üzerine Yağlıboya 50x40 cm (URL-32, 2024)

Realist bir yaklaşımla soyut sanata bir tepkinin sonucu olarak insan ve nesneleri betimlemiştir. Sentez ve mekân kavramı aynı öge içerisinde kullanılmıştır. Tarihsel betimlemelerin olduğu çalışmalarında rakamların ve harflerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Sanatçı İstanbul'a geldikten sonra ele aldığı konular üçlemeler içerisinde: tekneler, inci taneleri, aynalar, elma şekerleri, dilek çeşmesine bırakılan paralar, palyoçalar ve hayvan resimleri yer almaktadır (Tuna, 1999).

Resim 3.20 Mustafa Asım, “Dilek Çeşmesi”, 1999, 60*70 cm, Yağlı Boya (URL-33, 2024)

3.4.4 İlham Enveroğlu

Azerbaycan Ağcabedi’de 1970 yılında doğmuştur, 1989’da Azim Azim-zade Azerbaycan Devlet Ressamlık Mektebi’ni bitirmiştir. Doç. Dr. Hudu Memedov’un, 1987- 1988 yıllarında Türk Sanatının Temel Prensiplerini araştıran seminerlerine katılan sanatçı, 1995’te Azerbaycan Mimarlık ve İnşaat Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden mezun olmuştur. Konya Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü’nde 1998 yılında Öğretim Elemanı olarak göreve başlayan sanatçı, 2000’de Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisansını tamamlamıştır ve Güzel Sanatlar Fakültesine Öğretim Görevlisi olarak atanmıştır. 2007-2015 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölüm Başkanlığı’nda Profesör Doktor olarak görev yapmaktadır (URL-6, 2018).

Anadolu coğrafyasında biçimlenen kültürel mirasları resimlerinde çağdaş bir dille yorumlamaya çalışan sanatçılardan İlham Enveroğlu’nun “Konya Görünümü” adlı eserinde, 1900’lerin başlarında çekildiği düşünülen ve 1908’in sonlarında kartpostala dönüştürülen Konya’nın kuzeyinden panoramik bir görünümü gösteren siyah-beyaz

fotoğrafın üzerinde çeşitli düzenleme ve ayıklamalar yaparak, fotoğrafı yağlı boya resme dönüştürmüştür. Arka planda yer alan gökyüzü ova ve resmin en alt kısmında betimlenen ağaçlarla aynı zamanda resim üzerindeki boşluk dengeleri sağlanmış, yan yana, üst üste konumlanan evler çatılarda ve duvarlarda kullanılan pastel krom sarısı, pembe ve kırmızı tonlar, gözü resmin bütününde gezdirerek ritmik bir denge kurmuş, fotoğrafın orijinalliği gereği bütünde bir ahenk oluşturarak Konya'nın eski bir fotoğrafının renkli bir yorumu ortaya çıkarılmıştır (Çoban ve Işık, 2019, s.1879).

Resim 3.21 İlham Enveroğlu, “Konya Görünümü”, 1996, T.Ü.Y.B, 90x180 cm. (Selçuk Üniversitesi Resim Koleksiyonu) (URL- 34, 2024)

İlham Enveroğlu, 1990'lı yıllarda bir seri olarak ele aldığı “Proto Türkler” ve “Hunlar” Sanat eserlerinde Türk kültürüne dayanan mitolojik unsurları ele almıştır. Kutsal hayvanları ve kuşları sıkça kullanmıştır. Enveroğlu'nun 2015 ve 2017 yılları arasındaki son dönem çalışmaları arasında otuza yakın deve güreşi tasvirinin farklı açılardan yorumlanarak kompoze edildiği görülmüştür. “Proto-Türkler” ve “Hunlar” serilerinde hissedilen sembolik anlatımın yerini daha realist bir anlatımın aldığı anlaşılmaktadır (Dalkıran, 2018, s. 26). Enveroğlu, eserlerinde Azerbaycan müziğinin, (muğam) âşık havalarının, halı ve minyatürlerimizin, hatta masal ve efsanelerimizin tadını veren bir sanat yaratmak istemesine değinmiştir. Eserlerinde mavi renge ağırlık vermesini şu ifadelerle açıklamaktadır: “*Derin mistisizm, kozmik ve huzur verici bir renk. Aynı zamanda çinilerimizdeki Türk Mavisi-Turkuaz ve tuğla renginin etkileşimi Selçuklu ve Türkistan mimarisinde en temel renk armonisidir*” (Batı, 2024).

Çalışmalarında değindiği tasavvuf anlamı olan nar simgesi, çoklukta birliği ifade etmektedir. Nar, Azerbaycan’da meyvelerin şahı olarak kullanılmaktadır ve çalışmalarında sıkça yer vermektedir (Konus, 2023, s. 47). Resimlerinde şamanist kökenli figüratif süslemeleriyle de, dikkat çekmektedir. Sanatçı, eserlerinde şamanların insanlar üzerinde yarattığı iyileştirici etkileri yansıtmayı amaçlamaktadır. Mistik unsurlarla harmanlanan bu niyet, sanatını büyüleyici ve etkileyici kılmaktadır. Bu harmanlanma, sanatının neredeyse gerçek ve ihtişamlı bir ritüele dönüşmesini sağlamaktadır. Resimlerinde zaman zaman lekesel lirik soyutlamaları andıran detaylar mevcuttur. Eserlerinde, önceden planlanmışlık ve rastlantısallığın organik bütünlüğü dikkat çekmektedir. Aynı zamanda eserlerinde ritmik öğeler de ön plana çıkmaktadır.

Resim 3.22 İlham Enveroğlu, Şaman Duası’ndan”Pençe-i Âli Abâ”,tual üzerine karışık teknik,80x120 cm. 2009 (URL- 35, 2024)

3.4.5 Ali Omar

İstanbul'a 2014 yılında Suriye'nin Tabke köyünden göç eden genç sanatçı Ali Omar. Ali Omar, Şam Üniversitesi Resim Bölümü'nden mezun olmuştur. Suriyeli bir sanatçıdır. Savaş öncesinde, hem Şam'da hem de İsveç'te sergiler açmıştır. İstanbul'da da birçok sergiye katılan Omar, burada şimdiye kadar 10'dan fazla sergi düzenlemiştir. Son üç yıldır eserlerinde mülteciliği resmetmektedir (Gül, 2018).

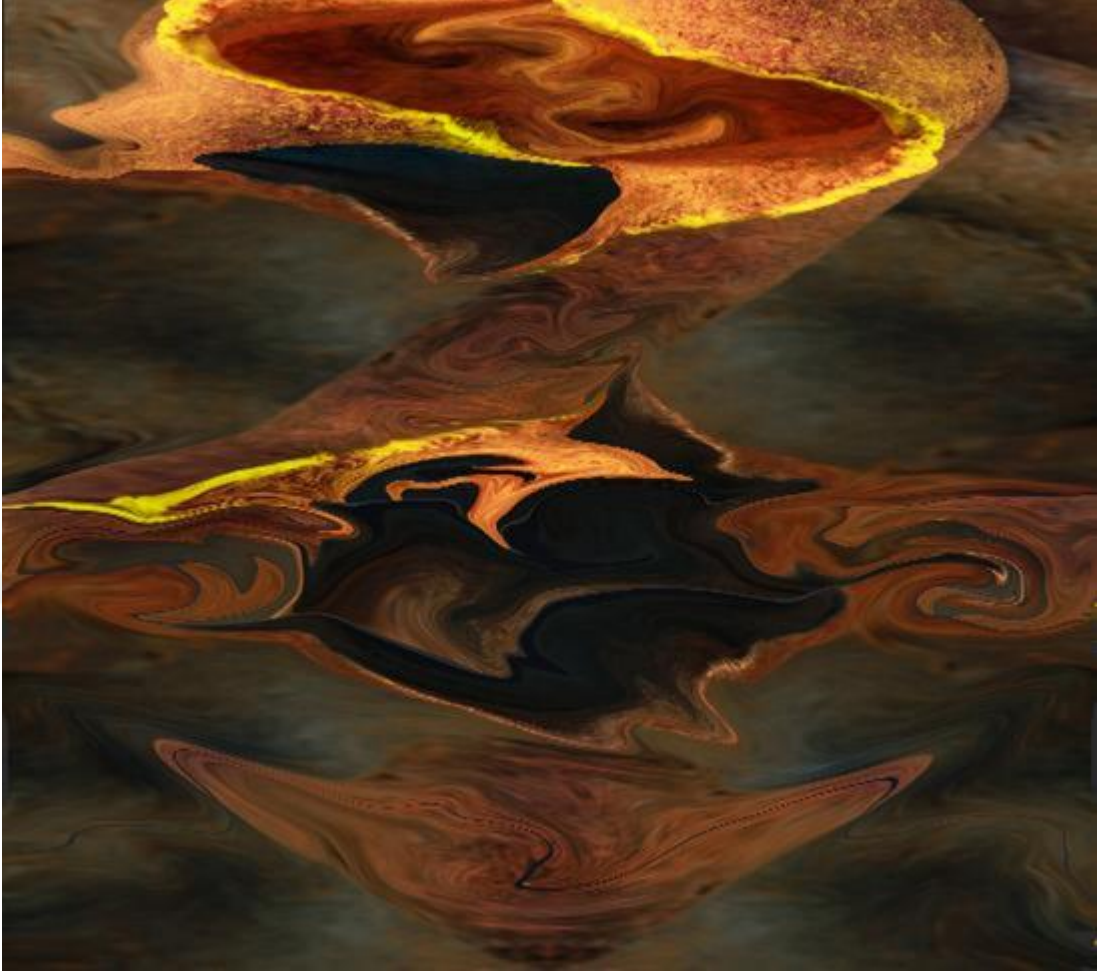
Omar, gerçekçi portreler oluşturma peşinde olmadığını belirtmektedir. Resmettiği yüzlerin zamana ait olmadığı ve öznelerin yaşlarının belirsiz olduğu, cinsiyetlerinin ise her zaman net olmadığına dikkat çekmektedir. Onun eserleri, İstanbul'un Batılı ve Doğulu özelliklerini bir arada barındırdığı gibi, farklı kimliklerden unsurlar taşımaktadır. Omar, portrelerine isim bile vermediğini vurgulayarak, izleyicilerin işlerle isim arasında bağ kurmaya ve düşünmeye başlamalarını istemektedir, çünkü ona göre, isimsiz eserlerde izleyicilerin kendi yorumlarını özgürce yapabilecekleri bir alan bulunmaktadır. Omar, bu çok kimlikli portreleri oluştururken tesadüflerden ve kazalardan kaçınmadığını belirtmektedir. İnsanların yüzyıllar önce, kendilerine ait bir fotoğraf görmeden yaşadıklarında, kimlikleriyle ilgili daha dürüst olup olmadıklarını sorgulamaktadır. Farklı gözlerden, farklı kameraların objektiflerinden baktığınızda gördüğünüz ile içeriden baktığınızda gördüğünüz arasında bir fark olup olmadığını merak etmektedir (Esen, 2016). Omar, çalışmalarının konusunun değişmediğini, yalnız daha fazla renk kullandığını ifade etmiştir. Eskiden çalışmalarında daha çok harmoni, bir kontrastlık hâkimken şimdilerde ise şekil ve zemin daha çok belli olduğunu ifade etmiştir (Kayayerli, 2016).

Resim 3.23 Ali Omar, “Öz Arayışım” (URL- 36, 2024)

3.4.6 Zeynep Bozoğlu

Bulgaristan’dan yıllar önce ailesiyle Türkiye’ye göç eden bir sanatçıdır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nden Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü ile Temel Tasarım Bölümü’nden mezun olmuştur (Hakyemez, 2020). “Datça Ruhu” sergisinde “Nereye?” sorusuna yanıt aranmak istenmiştir “Çevremizin üzerimizde bıraktığı etkiler ve etkilerin içselleştirilmesinin önemi bağlamında, ‘nereye?’ sorusunu, aldığımız her nefesle kendimize daha iyi olanı katarak dönüştüğümüz bu değişimin araştırması olarak ele alıyorum” ifadelerini kullanmıştır (Hakyemez, 2019).

Resim 3.24 Zeynep Bozoğlu, 40x50 cm, Datça Ruhu Sergisi (URL-36, 2024)

Sanatının temelini genellikle varoluşsal sorgulamalar oluşturmakta; eserlerinde yönetme ve yöneltme ilişkisi üzerinde derinlemesine durmaktadır. Sanatçının önemli eserlerinden biri olan “OMR” adlı çalışması, Araf Sergisi’nde sergilenmiştir. Bu eser, bizimle sunulanlar ile içimizdeki hisler arasında bir geçiş noktası olarak yorumlanmaktadır; bu noktada hiçbir yere ait olmadan her yere ait olma duygusu renkler ve biçimler aracılığıyla ifade edilmektedir.

Resim 3.25 Zeynep Bozoğlu, “OMR” (URL- 37, 2024)

Seramik resimler; Seramik zemin, yine kendi geliştirdiğim, örtücü ve canlı renklere sahip seramik boyası ile renklendirilip 860 C’de fırınlanmıştır. Serbest şekillendirilen seramik figürler, fırınlama sonrasında zeminle birleştirilmiştir. Heykellerim ise elle serbest şekillendirilmiş ve sırlanmıştır (Hakyemez, 2020).

3.4.7 Karl Talip Kara

Karl Talip Kara 1978 yılında Belçika’nın başkenti Brüksel’de doğan Türk asıllı bir ailenin çocuğudur. Ailesi, Karl’ı bir Batılı olarak yetiştirmiştir. Kara, gençlik yıllarında ekonomiye ilgi göstermesine rağmen, asıl tutkusu güzel sanatlarla şekillenmiştir. Saint-Luc Enstitüsü’nde güzel sanatlar ve uygulamalı sanatlar üzerine aldığı eğitimin ardından, sanat dünyasını keşfetmek için 38 ülkeyi gezmiştir ve edindiği bilgi ve tanıştığı kültürleri kendi sanat dünyasına aktarmıştır. Fransa ve Çin’de sanat eğitimi almıştır. Çinli bir hat sanatçısı ile tanışması sufizm felsefesini

tanımasına olanak tanımıştır devamında ise Osmanlı hat sanatını ve çini sanatını tanıması eserlerine büyük katkı sağlamıştır. Çin’de yaşarken ilk çalışmaların soyut, koyu renkli ve geometrik formlarda iken Çin hat sanatçısının yönlendirmesiyle renklerinde tasavvufun eski ve yeni izlenimleri canlı tonlarla görebilmek mümkündür.

Resim 3.26 Karl Talip Kara, “Soyut” (URL- 38, 2024)

Eserlerinde sentezlediği kültürler: İspanya’ya, Kuzey Afrika’ya, Uzak Doğu kadar uzanan sanatın heterojenliğidir. Türkiye’ye 10 yıl önce yerleşen sanatçının gelme nedenleri arasında Osmanlı hat ve çini sanatına olan hayranlığını Türk motifleri ile birleştirerek göçmen kimliğini sentezlemek ve ailesinin bahsettiği Türkiye topraklarını okuyarak ya da duyarak değil de yaşayarak öğrenmek aynı zamanda kültürünü zenginleştirmek olduğunu ifade etmiştir. Eserlerindeki amacını da Batılı ülkelerin evlerine hat sanatını taşıyabilmek olduğunu ifade etmektedir. Karl, eserlerinde kattığı uluslararası bakış açısını farklı kültürlerin etnik yapısının inşasında kullanarak kendine özgü bir tarzı oluşturmuştur (Bulovalı, 2020; Çakmar, 2023).

Resim 3.27 Karl Talip Kara, “Üsküdar” Tuval üzerine yağlıboya, 130x97cm (URL-39, 2024)

3.4.8 Silvia Bener

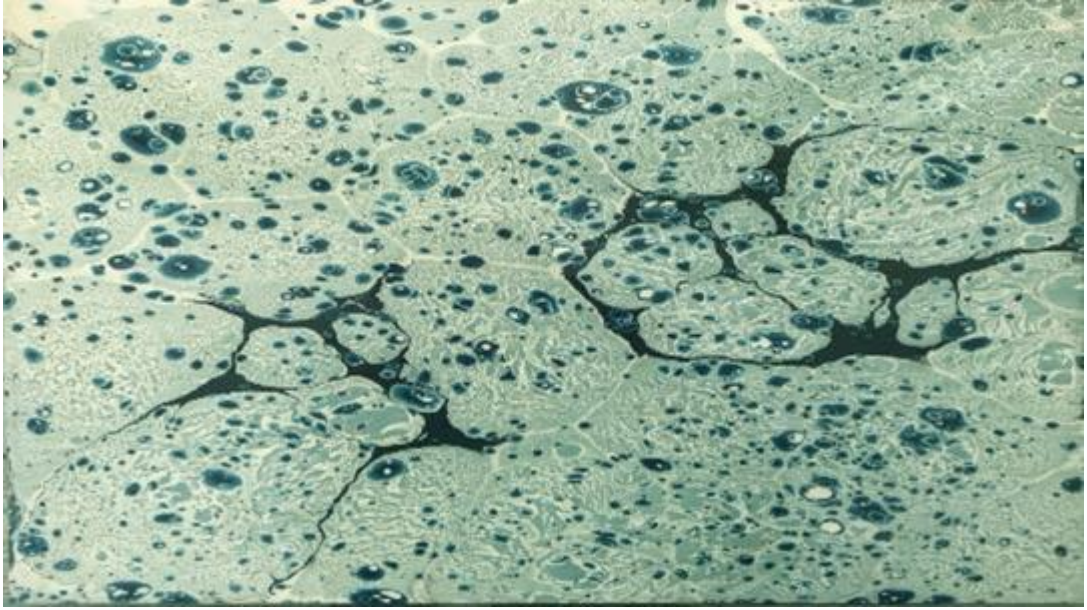
Almanya’da doğmuş olan bu sanatçı, Berlin’deki Universitat der Künste’de görsel sanatlar eğitimi almıştır (Sürdürülebilir Üretim, 2022). Silvia Bener’in üretimleri bilgi, deneyim ve gözlem ışığında evrende yeni ilişkiselliklerin izini sürmektedir. Sanatçının 1999-2001 yılları arasında Berlin’de Universität der Künste (UdK)’de yüksek lisans öğrencisiyken Prof. Rebecca Horn’un danışmanlığında gerçekleştirdiği “İçine Girilebilen Resimler” ve “Sema” adlı eserlerinin dokümantasyonu yer almaktadır (Kelleci, 2022).

Resim 3.28 Silvia Bener, “İçine Girilebilen Resimler”, Almanya, 1999 (URL-40, 2024)

Resim yapmaya strüktürleri (nesnelerin içyapısal dokusu) çizerek başladığını belirten Bener, ilk başta doğayı anlamak için ağaç gövdeleri ve yapraklarını incelediğini ve çizimlerini yaptığını daha sonra Türkiye’ye geldiğinde bu strüktürlerin suyun yüzeyinde de gördüğünü ve suyla ilgilenmeye başladığını ifade etmiştir (Madanoğlu, 2023). Resim ve video yerleştirmeleri gibi farklı mecralarla çalışan sanatçının eserlerinde su, merkezi bir konumda bulunduğunu belirtmektedir. Sürdürülebilir bir sanat anlayışından beslenen “Su, saygı bekler” eserinde iklim krizinin şiddetinden ve iklim göçünden bahsetmektedir. Değindiği konular: doğanın düzeni ve kaos teorilerinden dünyanın oluşumuna ve insanın kökenine kadar uzanan temel konular yer alırken zamanla bu süreç suyu yüzeyine doğru akmaya başlamıştır çünkü doğadaki ağaçların ve bitkilerdeki dokunun hareketliliği suyun kimyasında da var olduğunu

görünce sanatın gelişim noktasını genişletmiştir. Kuantum fiziği ve Sufizm gibi konuları eserlerine entegre ederek, görünür dünyanın ötesindeki boyutları keşfetmektedir. ‘Aqua Materia Sanat’ adını verdiği tekniğiyle su üzerine boyalarla çalışmaktadır. Bu noktada esinlendiği sanat türü ebru sanatı olmuştur ve yurt dışında ebru sanatı dersleri vermeye başlamıştır. Eserleri Almanya, Çin ve İzlanda’da sergilenen sanatçı, 2003’ten beri İstanbul’da yaşamını sürdürmekte ve sanatını icra etmektedir (Sürdürülebilir Üretim, 2022).

Resim 3.29 Silvia Bener, “Su Bilgisi 22” Türkiye 2020 Kâğıt Üzeri Guaj, 35x35cm (URL-41, 2024)

3.5 Yurt Dışında Yaşayan Göçmen Türk Sanatçılar

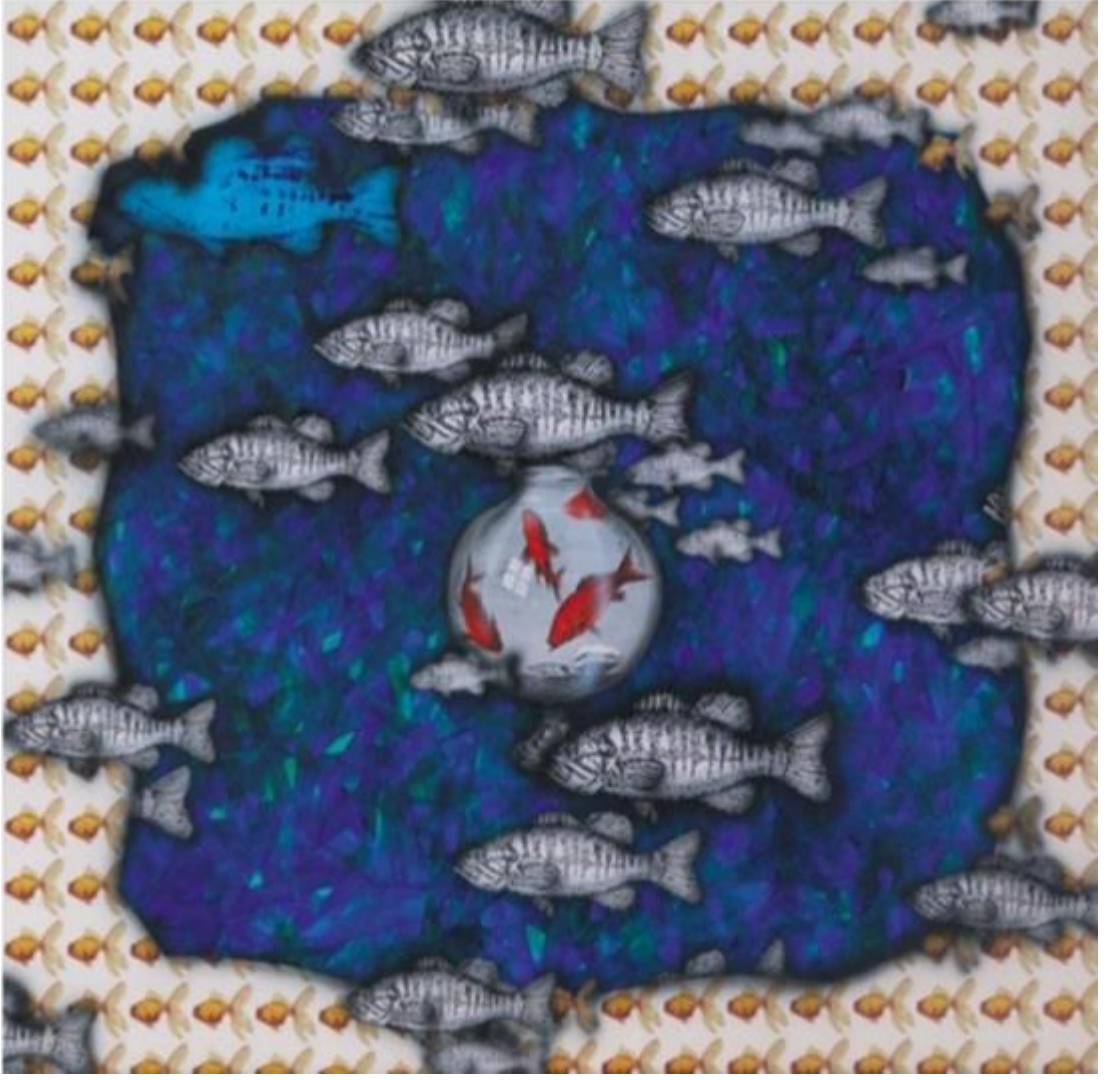
3.5.1 Kezban Arca Batıbeki

Kezban Arca Batıbeki, 1956 İstanbul doğumlu olan sanatçı, 1980 yılında İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Grafik Sanatlar Bölümü’nden mezun olmuştur. 1983 yılında gittiği ve uzun süre kaldığı Oxford ve Londra’da resim üzerine yoğunlaşmıştır. Sanat kariyerine kitap ve dergi illüstrasyonları, sanat yönetmenliği (Düş Gezginleri) ve afişler (Selvi Boylum Al Yazmalım) yaparak başlayan sanatçı 1984 yılından bu yana resim, fotoğraf, yerleştirme, kısa filmler üretti caz ve seyahat üzerine seri yazılar yazmıştır (URL-7, 2019).

Resim 3.30 Kezban Arca Batıbeki, “Düş Gezginleri”, İstanbul, 1992 (URL-42, 2024)

1990’lardan günümüze sanatçı, farklı dönem ve hareketleri birbirine bağlamak için balık, barkot ve saç formları gibi biçimsel formları eserlerinde çok sık kullanmıştır (Yalçın, 2021, s. 58). Batıbeki bir röportajında; barkodları, sanatın da satılık bir meta haline geldiğini vurgulamak için kullandığını dile getirmiştir (Danacı, 2017).

Resim 3.31 Kezban Arca Batıbeki, Tuval Üzerine Yağlı Boya-Kolaj, 70x90 cm, “Deep Blue” (URL- 43, 2024)

Kezban Arca Batıbeki, sanatın birçok dalına değinerek, sanatçı kimliğini güçlendiren önemli isimlerden biridir. Eserlerinde ele aldığı bütünsel konu, nesnel dünyada olan gerçeklikleri öznel dünyasına entegre ederek biçimlendirmektir. Bunu da gezdiği gördüğü topladığı nesneler arasında bağ kurarak yapmaktadır. Bu açıdan diğer sanatçılar gibi Batıbeki’nin de “Vaad Edilmemiş Topraklar” serisinde yer alan çalışmaları, göç problemlerini ve yaşanan sorunlarını vurgulamayı amaçlamıştır. Çalışmanın kolaj tekniğiyle yapıldığı gözlenmektedir. Aynı zamanda fotoğrafın merkez noktasında yer alan resmin, göçmenlerin hayaline ve umutlarına açılan bir yorum olduğu belirtilmektedir. Çadırlarda yaşanan farklı insan hikâyeleri gri renk olarak yansıtılmıştır ve beraberinde yaşam belirsizliğini getirmiştir (Çay, 2022, s. 47).

Resim 3.32 Kezban Arca Batıbeki “Vaad Edilmemiş Topraklar”, İngiltere, “Ay Çocuğu-Kral Kızıl” 70x90 cm, 2018 (URL-44, 2024)

3.5.2 Mehmet Alagöz

Sanatçı Mehmet Alagöz, 1949 yılında Bolu-Seben’de doğmuştur. İstanbul Öğretmen Okulu Resim Semineri’nde 1966-1969 yılları arasında eğitim aldıktan sonra, 1970-1975 yılları arasında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde öğrenim görmüştür. Alagöz, 1975-1982 yılları arasında Braunschweig Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Serbest Resim Bölümü Prof. Roland Dörfler Atölyesi’nde asistan öğrenci olarak çalışmıştır. Bu dönemde Alman Görsel Sanatçılar Birliği üyeliği yapmıştır ve 1980 yılında Braunschweig şehri Rudolf Wilke Sanat Ödülü’nü almıştır. Sanatçı, 2009 yılında Türkiye’ye dönerek Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü’nde akademik kariyerine başlamıştır. 2011 yılına kadar Yardımcı Doçentlik yaparken, 2011-2015 yılları arasında Doçentlik görevini üstlenmiştir ve aynı zamanda Bölüm Başkanlığı yapmıştır. Ağustos 2016’dan itibaren Profesör ve Bölüm Başkanı olarak çalışmalarını sürdürmektedir (Haber, 2016). Mehmet Alagöz’ün çalışmaları, 1974’ten bu yana iki grupta incelenebilir. Birincisi, doğrudan modelden çalışılan portreler, giyinik figür ve çıplaklar. İkincisi, göç ve göçmenliği konu alan figüratif resimler. Bolu’ya geldikten sonra geldikten sonra, canlı modelin

yanı sıra, doğrudan doğaya çıkıp Bolu Dağları'nda yapılan çalışmalar eklenmeye başlanmıştır (URL-3, 2019).

Resim 3.33 Mehmet Alagöz, “Duvar Dibi -3”, Almanya, 120x180 cm –TÜYB-2009 (URL-45, 2024)

Mehmet Alagöz, kendi ve Türk vatandaşlarının benzer deneyimlerini paylaşarak göç ve göçmenlik konularında birçok eser üretmiş ve Almanya ile Türkiye’de ‘yabancı işçiler’ başlığı altında birçok sergi düzenlemiştir. Almanya’dan Türkiye’ye kesin dönüş yaptıktan sonra, eserlerinde portre özelliğinden uzaklaşarak figürleri daha anonim hale getirmiştir. Bu değişim, son çalışmalarında bakılan objeye daha mesafeli bir yaklaşımı yansıtan, soyutlamaya, çizgisel değerlere ve motifin öne çıktığı eserlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sanat, 2019). Alagöz, Almanya’ya göçü ve sanatsal yaratım sürecini şöyle özetlemektedir: *“1975 yılında Almanya’ya göçmen olarak gidişim sonrasında bu dönemde yapılan yağlı boya resimlerimin siyah beyaz fotoğrafları ve birkaç kâğıt eskiz dışında orijinallerinin hepsi kayboldu. Almanya’da göçmen bir Türk ressamı olarak yaşadığım yıllarda şartların elvermemesi yüzünden İstanbul’da başlanılan çalışmalara devam edilemedi. Bu çalışmalara Türkiye’ye dönünceye kadar 40 yıl ara verilmiş oldu.”* 2009 yılından itibaren Türkiye’de akademisyen olarak çalışmaya başlayan sanatçı, figürleri anonim hale getirmiştir.

2019 yılında açtığı sergide bulunan “Minyatüresel Ögelerle Doğa Fantezisi” “Oya Ağacı” gibi eserlerinde 1970’li yıllarda yapılan kâğıt eskizler yeni bir anlayışla tekrardan yapılanmıştır. Yeni eserlerinde konu bütünlüğü kalkmıştır. Sanatçının vermek istediği bir mesaj yoktur. Motiflerin serbest düzenlemelerinden oluşan dünyası sanatçının kendi renk algısı içerisinde sunulmuştur ve görsel kılınmıştır (URL-3, 2019).

Resim 3.34 Mehmet Alagöz, “Bolu”, “Oya Ağacı”, 110x90 cm, TÜYB, 2018 (URL-46, 2024)

3.5.3 Erol Akyavaş

Erol Akyavaş, 1932 İstanbul doğumludur. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Fakültesi’nden mezun olduktan sonra eğitimine Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun atölyesinde misafir öğrenci olarak devam etmiştir sonrasında Paris’e giderek Fernand Léger ve André Lhote’un atölyelerinde çalışmıştır ve “Cercle et Carré” isimli sanatçı grubuna katılmıştır. 1954 yılında ABD’ye giderek Illinois Teknoloji Enstitüsü’nde

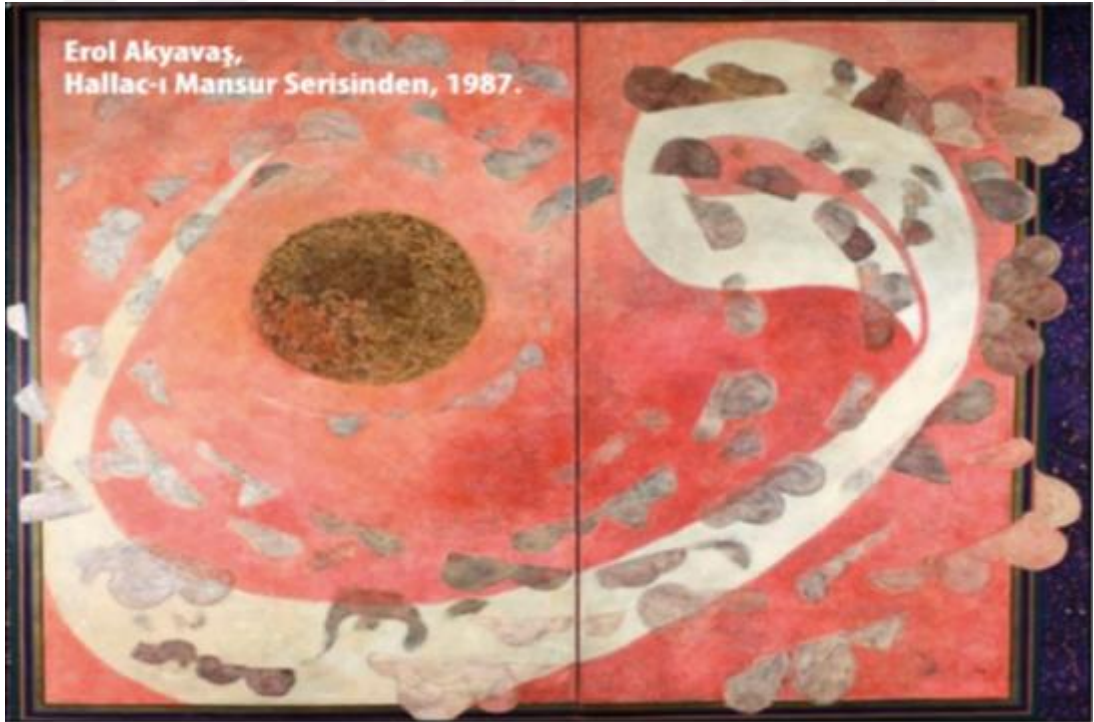
mimarlık eğitimine başlamıştır ve 1967’de resmi olarak ABD’ye taşınmıştır. 1950’den itibaren New York, Cleveland, Roma, Milano, Bremen, Stuttgart, Berlin ve Paris gibi pek çok şehirde kişisel sergileri düzenlenmiştir. 1954’ten 1999’dan ölümüne kadarki yaşamını New York ile İstanbul arasında bir köprü görevi görmüştür (URL-4).

Resim 3.35 Erol Akyavaş, “Odalar”, ABD, Duralit Üzerine Karışık Teknik, 60x50 cm, 1966 (URL-47, 2024)

Modern dünyanın sanatçısı olan Erol Akyavaş, geleneksel sanat ile modern sanatı yatay düzlemde birleştirmiş bir sanatçıdır. Kendi “geçmişinden koparak” yaşadığı Avrupa ve Amerika kentleri onu bir göçmen sanatçı profiline lanse etmiştir. Akyavaş bu göçmenliğini Hristiyan okulunun kendisine sunduğu imkânları yok sayarak, göçmenliği kendi tarihiyle bağlantı kurarak yüzleşmiştir çünkü göçmenlik ve geçmişinden ayrılmış olmak onda, inançsal ve sosyal alanda ‘arada kalma’yı daha da güçlendirmiştir. Akyavaş’ın arada olma durumunu sürekli olarak tetikleyen durumun ideolojik olarak ele alındığında Batı’ya bakışı meselesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Öncelikle Paris yılları, ardından da New York hayatı kendi geçmişine

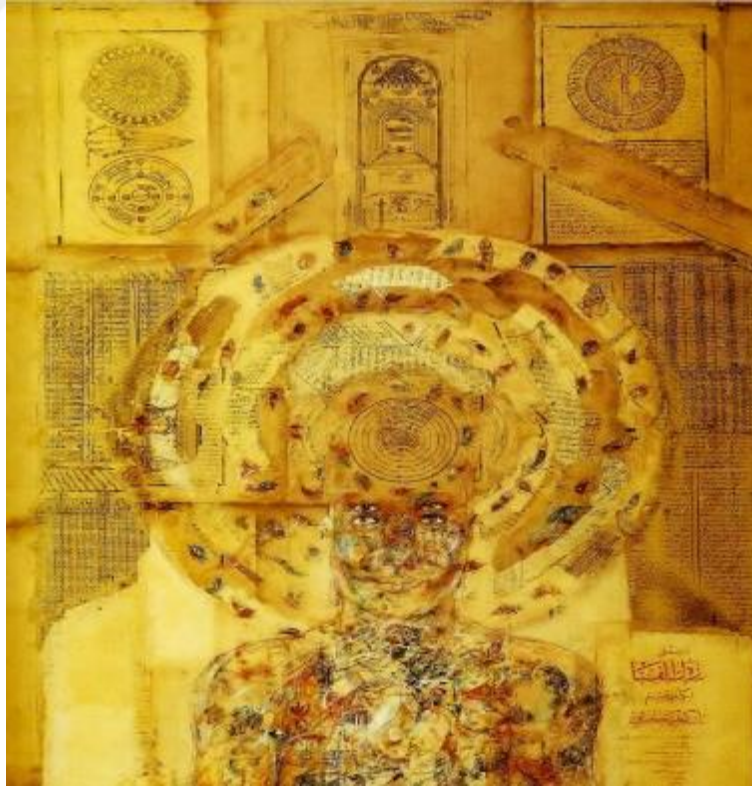
dönme ve bütünleşme isteği, eserlerine yansımıştır. Erol Akyavaş'ın sanatsal yaratım süreçlerini 1980'li yıllardan öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Önceleri batı sanatının normlarıyla eserlerini yansıtırken 1980'lerden sonra sanatının konusu birden değişime uğramıştır. Eserlerinde öze yönelmesi ve etkisinde tasavvuf konularını ele almasına zemin hazırlamıştır. Erol Akyavaş, hat yazısını direkt alegori anlamlarıyla kullanmıştır ve çoğu zaman harfleri batın anlamlarını dikkat çekmek için kullanmıştır. Bu bağlamda semboller, nesnenin yerine kullanılmış ve tasavvuf onda bir amaç olarak kalmıştır. Akyavaş'ın sanatı mimetik bir sanat olmadığından estetik hazza ihtiyacı olmadığı, asıl anlatmak istediği, imgenin kendisi değil, tinsel varoluştur. Hayatın manevi değerini ortaya koyan yüzey de alegorilerle oluşturulmuş öz'dür. Alternatif yöntem sunan tasavvuf öğretisinde Akyavaş'ı etkileyen en önemli neden; her şey başladığı yere geri döneceğine göre, dünyevi olana gereksinim nedir, önemli olan insansa, insanın mutluluğu için çalışmak gerekli değil midir sorusunun cevabıdır. Kербela, Ali, Gazali, Hallac-ı Mansur, Fermanlar, Allah Miraçname, Kimyay-ıSaadet, Kabaladan Hurifiye gibi seriler sanatçının tasavvufla ilgili eserlerini oluşturmaktadır (Yeşiltepe, 2011, s. 57-64-71).

Resim 3.36 Erol Akyavaş, “Hallac-ı Mansur”, 300x350 cm, İstanbul, 1987 (URL-48, 2024)

3.5.4 Ergin İnan

Ergin İnan 1943 yılında Malatya’da doğmuştur. 1968’de İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (şimdiki adıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) Resim Bölümü’nü bitirmiştir. Salzburg Yaz Akademisi’nde Prof. Emilio Vedova ile Münih’de Prof. Mac Zimmerman ile çalışmıştır. 1985–1986 yılları arasında Berlin Güzel Sanatlar Yüksek Okulu’nda misafir profesör olarak görev almıştır. Ergin İnan’ın sanatı, var oluşla yok oluş arasındaki meta-fizik anlamın kendi bakış açısından incelenip değerlendirilmesine dayanmaktadır. Resimlerinde, Doğu ve Batı kültürlerinin sentez arayışları yer almaktadır. 1970’lerden başlayarak böcekleri ve insan figürlerini işlediği eserlerinde, imgeler arasında kurulan görsel ve simgesel ilintileri aktarmıştır. Bunların yanı sıra zaman zaman eski uygarlıklardan aldığı kültürel imgelere de yer vererek bunları aynı sanatsal bağlamda yorumlamıştır. Eserleri yurtiçi ve yurtdışında (Almanya, Norveç, İngiltere, Belçika, Hollanda, Japonya gibi) ülkelerde sergilenmiştir (URL-6, 2024).

Resim 3.37 Ergin İnan, “Adem”, 1988, Kolaj, Renkli Desen, 103x78 cm (URL-49, 2024)

Ergin İnan, İslam estetiği geleneği, yalnızca söylemek istediği anlam için bir araç olmaktan öteye gitmemiştir. Eserlerinin üretimini, İstanbul ve Berlin arasında sürdürmektedir (Yeşiltepe, 2011, s. 64-71).

Resim 3.38 Ergin İnan, 100x100 cm, TÜYB, 2021

3.5.5 Abidin Dino

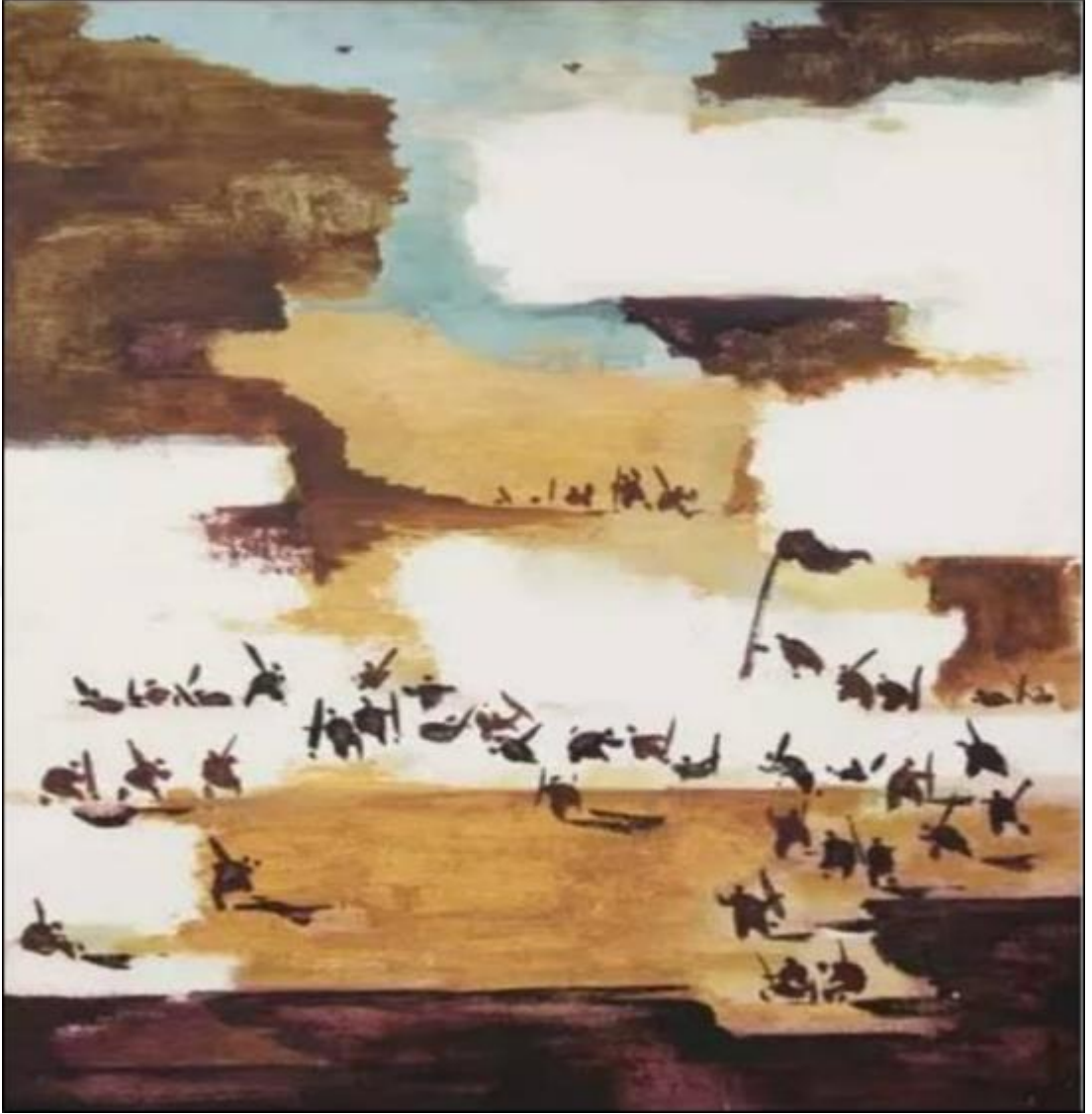
1913'te İstanbul'da doğan Abidin Dino'nun çocukluğu, İsviçre ve Fransa'da geçmiştir. 1925'te ailesiyle birlikte döndüğü İstanbul'da, Robert Kolej'deki öğrenimini yarıda bırakarak resim, karikatür ve edebiyatla uğraşmayı seçmiştir. İlk karikatür ve desenleri 1930'lı yıllarda Yarın gazetesinde, ilk yazıları Artist dergisinde yayımlanmıştır (Aydın, 2017, s. 86-87). Çok yönlü bir sanatçı olan Abidin Dino, ressam, yazar, çevirmen, karikatürist, film yönetmeni, editör, oyun yazarı, seramikçi, şair, sanat tarihçisi, folklor araştırmacısı kimliklerini inşa etmiştir. "Yılanların Öcü" adlı kitabın resimlemesini yapmıştır (Kınalı, 2017, s. 41). Dino, 1933'te, sanatçı arkadaşlarıyla birlikte D Grubu'na katılmıştır. 1934'te Atatürk'ün isteğiyle sinema

öğrenimi görmek üzere Leningrad'a (Petersburg) gitmiştir. 1937'de Londra ve Paris'e gitmiştir (Aydın, 2017, s. 86). 1940'da Yeniler Grubuna katılan sanatçının o günlerdeki çalışmaları daha çok çizgiseldir. Yeniler'in ilk sergisi olan Liman Sergisine "Balıkhane" (1941) adlı eseriyle katılmıştır. 1941'de siyasal içerikli resimlere ağırlık veren Dino, II. Dünya Savaşı'ndan esinlenen büyük boyutlu, kompozisyonlar yapmıştır. "Gerilla Desenleri" dizisinde, Rusya'yı işgal eden Alman ordusunun püskürtülmesini konu alan direnişçi halkı resimlemiştir. 1941'de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca Adana'da sürgüne gönderilmiştir. Adana'da bulunduğu süre içinde Çukurova insanının yaşam şartlarını Toplumsal Gerçekçi bir yorumla sert konturlarla tuvaline aktarmıştır (Kınalı, 2017, s. 41). 1945'e kadar Adana'daki Türk Sözü gazetesinde çalışmıştır, bu dönemde heykel yapmaya başlamıştır. 1952'de Paris'e yerleşmiştir ve hayatını orada devam ettirmiştir. Paris'teki hayatı boyunca Türk kültürüyle olan ilişkisini koruyarak ve Avrupa'daki modern sanat gelişmelerini, yeni yönelimleri izleyerek has bir çizgi oluşturmuştur. Onun, Picasso ve Cocteau'yu andıran kalın, gölgesiz "kontur" çizgilerinden oluşan desenleri eserlerinin en ayırt edici özellikleri arasındadır (Aydın, 2017, s. 86-87).

Resim 3.39 Abidin Dino, "Adana", 44x59 cm, 1940-1949 (URL-50, 2024)

Yaşadığı dönemin sanat akımlarından olduğu kadar düşünsel yaklaşımlarından da etkilenmesine ve resmini buna göre üretmeye çalışmasına rağmen, kavramsal kökenler yönünden yabancılaşmaya karşı direnen bir resim dili oluşturan Dino, 1955 yılından sonra destansı resim dizileri üzerinde odaklanmıştır ve tamamen toplumsal gerçekçi bir yaklaşımla eserler vermiştir. “İşkenceler”, “Atom Korkusu”, “Uzun Yürüyüş” gibi, acı çeken insanı konu alan resimler yapmıştır. Abidin Dino “Uzun Yürüyüş” adlı eserinde Birinci Cephe Ordusunun Chiang Kai-shek’in birliklerinin yok edici gücünden batıya ve doğuya doğru, 370 gün boyunca 12,500 kilometre mesafe kat ederek gerçekleştirdikleri çapraşık çekilme harekâtına vurgu yapmıştır. Sanat yaşamı boyunca belli bir akıma bağlı kalmadan Kübizmden Sürrealizme, Toplumsal Gerçekçilikten soyut sanata değişen pek çok anlayışta eserler üretmiştir. 1980 yıllarında, “Gerçek ve Düşsel Kentlerle Ada” resimleri serisi önemli bir yer etmiştir. Eserlerinde dün-bugün ve Doğu-Batı kavramlarını sentezleyerek alıcısına ulaştırmayı amaçlamıştır (Kınalı, 2017, s. 41-71-75).

Resim 3.40 Abidin Dino, “Uzun Yürüyüş”, Paris, 1958

3.5.6 Arshille Gorky

Arshille Gorky, 15 Nisan 1904’te Van Gölü yakınlarındaki Khorkom (Horkom) Köyü’nde doğmuştur ve babasının göçüyle beraber ABD’ye taşınmıştır. Annesiyle ve kız kardeşiyle birlikte Rusya’ya kaçmıştır ve daha sonra Sovyetler Birliği’ne göç etmiştir. New York’taki deneyimi, onun sanatına derin bir kültürel etki sağlamıştır. Resimde, bir kadın sandalyede otururken, yanında ise bir genç çocuk ve bir kırmızı çiçek görülmektedir. Çocuğun yanındaki çiçek, “Ressam ve Anne” de sembolize edilen geleceği temsil etmektedir. Kompozisyonun yapısal öğeleri arasında, arka planın boşluk ve geometrik düzenlemelerin kullanımı dikkat çekicidir. Canlı, koyu ve gri tonlar arasındaki kontrastlar, figürlerin vurgusunu artırırken, dikey ve yatay öğeler

kompozisyonun bütünlüğünü sağlamayı amaçlamaktadır (Mardani ve Rahmani, 2021, s. 146).

Resim 3.41 Arshille Gorky, “Sanatçı ve Annesi”, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1926-1942 (URL-52, 2024)

Gorky, ‘Sanatçı ve Annesi’ (The Artist and His Mother) resmini annesi ile çekildiği fotoğraf üzerinden çalışmıştır. Resmin ilk versiyonunu 1926 yılında Kübizmden hareketle, 1936 yılındakini ise klasik portre anlayışıyla yapmıştır. Fotoğrafta yer alan çocuğun elindeki pembe çiçekler bulunmaktadır. Çocuk, annesine asla veremediği pembe çiçekleri elinde tutmaktadır. Gorky, yararlandığı fotoğrafı daha sadeleştirmiştir ve ayrıntılara yer vermemiştir. Annesinin elbisesi üzerinde bulunan, desenleri ortadan kaldırmıştır büyük koyu renk gözler çizmiştir böylelikle figürleri çevresinden soyutlayarak, başka bir formdaymış gibi yansıtmıştır. Sanatçı, resminde annesinin ellerini renklerle katmanlaştırarak çocuk ve annesinin birbirine dokunamadığını ve dokunmanın da, imkânsız olduğunu renk ve biçimle vurgulamak istemiştir böylelikle resmi tamamlamamıştır. Arshile Gorky’nin sanat yolculuğu, okul yıllarına rastlayan yıllarda verdiği eserlerinden yola çıkarak, izlenimci tarzda eserler ürettiği belirtilmektedir. Bu eserlerin üzerinde, Amerikalı ressam John Singer Sargeant’ın etkisi olduğu belirtilmektedir. Öğrencilik yıllarından itibaren başka sanatçıların eserlerini sentezleyip ortaya yeni yorum getirmesi uzun bir süre devam etmiştir.

Gorky'nin bu taklitten yorum yapma eğilimi onun sentez sanatçı olarak anılmasına neden olmuştur. Uzun süren bu yönelimin sonrasında kendi tarzını oluşturmak için, doğadan ve biyomorfik, hibrit formlarda etkilendiği ve bu yönde eserler ürettiği belirtilmektedir. Onun 1940 ile 1948 yılları arasında şekillenen sanatı, bu formlar sayesinde iç dünyasının kaynaklarına dönerek sanatını açığa çıkardığı bir yol olmuştur. 1920 yılında Amerika'ya gelen Gorky, Amerikan rasyonalist resmini reddederek Avrupa tarzı modernizmi benimsemiştir. Sanat ortamını ve uluslararası sanatı anlamaya çalışması bu yıllarda başlamıştır. Gorky, Vasily Kandinsky'nin, 1910 yılında yaptığı biri tamamen soyut ve diğeri resimsel soyutlama olan iki farklı tür kompozisyonlarından etkilenmiştir. Gorky, 1920 ve 1930 yılları arasında özellikle Picasso'nun Sentetik Kübizm'i ile ilgilenmeye başlamıştır. 'Sebzeli Kompozisyon' (1928) bunlardan biridir aynı zamanda Paul Cezanne, sanat yaşamı boyunca takip ettiği en önemli sanatçı olmuştur. Kendisine New York'ta bir stüdyo kiralayan Gorky, New York Üniversitesi yakınlarında açılan Albert Gallatin'in "Yaşayan Sanat Galerisi"nde sergilenen (Gallery of Living Art) "Gallatin Koleksiyonu"nu görmüş, bu sergi ile Pablo Picasso, Georges Braque ve Fernand Leger hayatına girmiş ve sanat yönünü Sentetik Kübizme doğru yönlendirmiştir. Gorky, 1936'da New York Metropolitan Sanat Müzesi'nde düzenlenen "Kübizm ve Fantastik Sanat, Dada ve Sürrealizm" sergisini izlemiş ve sergideki resimlerinden esinlenerek, Kübizm ile Sürrealizmi harmanlamaya çalışmıştır. Gorky'nin sanat anlayışı hakkında bir anlatım yapabilmek için 1940'lı yılların başlarından, 1948 yılında ölümüne kadar geçen süre önemlidir. Gorky'nin 'Sochi Bahçesi' serisinden sonra ele aldığı eseri, doğup büyüdüğü Horkom Köyü'nü, "Horkom'dan Sonra" eseriyle yansıtmıştır. Arshile Gorky, bundan sonraki çalışmalarını Soyut Dışavurumcu anlayış içinde ele almıştır (Altunay, 2012, s. 58-164).

Resim 3.42 Arshille Gorky, “Horkom’dan Sonra”, (After Khorkom) 1940-1942, Tuval üzerine yağlı boya, 91.4x121.3 cm, Chicago Sanat Enstitüsü Michael R. Taylor, “Arshille Gorky, A Retrospective”, Philadelphia Museum of Art 2009 (URL-53, 2024)

4. YÖNTEM

Göçmen sanatçılar ve eserleri üzerinden Türkiye’de göç olgusunun resim sanatına yansıması kapsamında incelenen çalışmada literatür taraması ile elde edilen kaynaklar ve konu ile ilgili, bağlantılı, güncelliğini koruyan yayınlar, tezler, makaleler ve yazılı haber kaynakları, güvenilir internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Araştırmada, göç olgusunun tarihsel süreç içindeki değişimleri ve göçmen sanatçılar tarafından ele alınması esas alınmıştır. Göçün zaman içindeki farklı yönleri ve etkileri, resim sanatı aracılığıyla incelenmiş ve göçmen sanatçıların eserleri değerlendirilmiştir ve tezin sınırlılığını oluşturmuştur.

5. SANATSAL UYGULAMALAR

Resim 5.1 “Sirkeci Tren Garı” (50*70 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Sirkeci Tren Garı 50*70 cm tuval üzerine akrilik boya ile resmedilmiştir. Göçün ayrılık kaygısı merkezde duran çocukların neşeleri ile dağıtılmıştır. Resmin geneline hâkim olan kahverengi tonlar zaman ve mekân algısında ele alınmıştır. Önde duran kız figürü bir bekleyişi, erkek figürü ise bir gidişi temsil etmektedir. Tablonun sol alt kısmında duran kız figürü kederi, bir üst kısmında duran figürler ise bir vedalaşmayı temsil etmektedir. Gökyüzünün parlaklığı zor günlerin geçeceğini yarınların umutlu olacağına işaret etmektedir.

Resim 5.2 “Umuda Yolculuk” (50*70 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Umuda Yolculuk resmi 50*70 cm ebatlarında akrilik boya ile resmedilmiştir. Teknenin aşınmış ve eski hali ile teknenin içindeki insanların sıkışıklık durumu, zorlu ve tehlikeli bir göç yolculuğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda göç eden insanların belirsizlik içindeki bekleyişlerinin sonunda umuda açılan bir yolculuğa değinilmek istenmiştir. Resmin ön planda yer alan erkek figürü, kahverengi tonlardaki kıyafetiyle göçün bekleyiş yönünü sembolize etmektedir. Gökyüzündeki yumuşak tonlar ve özgürce kanat çırpıp kuşlar, gelecekte umut dolu günlerin habercisi olarak betimlenmiştir.

Resim 5.3 “Bavul Dolusu Yaşam” (50*70 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Bavul Dolusu Yaşam 50*70 cm boyutlarında yeşilin farklı tonları ile oluşturulmuştur. Bu tablo, bir göçmeni temsil eden, elinde iki büyük bavul taşıyan bir figürü betimlemektedir. Figürün yüzü görünmemektedir, burada amaç bireysel kimlikten ziyade genel bir göç deneyimini vurgu yapmaktır. Figürün taşıdığı bavullar, yalnızca fiziksel yükü değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik yükleri de simgelemektedir.

Resmin alt kısmındaki bavul, bir çatlak veya yırtık ile açılmış ve içeride bir aile figürü ortaya çıkmıştır. Bu, göçmenlerin evlerini, ailelerini ve geçmişlerini yanlarında taşıdıkları anlamını taşımaktadır. Bu aile figürü, göçmenlerin ayrıldıkları sevdiklerini ve köklerini hatırlamalarını ve onları her zaman yanlarında hissetmelerini simgelemektedir.

Arka plan, çeşitli yeşil tonlarında soyut bir desenle kaplanmıştır. Bu, belki de belirsiz bir geleceği veya doğayla bağlantılı bir umudu temsil etmektedir. Resmin genel kompozisyonu, göçün hem zorluklarını hem de umutlarını, geçmişin ağırlığını ve geleceğe dair beklentileri bir araya getirmektedir.

Resim 5.4 “Ayrılık” (35*50 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Resimde, bir fermuar ile iki farklı alan birbirinden ayrılmış gibi görünmektedir. Sol üst köşedeki mavi alan, suyu ve göçmenlerin tehlikeli deniz yolculuklarını simgelemektedir. Bu alanda iki elin suyun içinden uzandığı görülüyor, bu da yardım arayan veya tehlike içinde olan göçmenleri temsil etmektedir.

Fermuarın sağ üst köşesindeki kahverengi alan ise toprağı ve karayı simgelemektedir. Bu alanda birçok ayak izinin olması, göçmenlerin yürüyerek kat ettikleri uzun mesafeleri veya yeni bir yere varma çabalarını anlatmaktadır. Zeminin kahverengi ve tonlarının olması göçün zorluklarını ve belirsizliklerini ifade etmektedir.

Tuvalde fermuarının kullanılması resme üç boyutluluk katmıştır. Aynı zamanda hem iki farklı dünyayı veya durumu birbirine bağlayan bir eğretileme olarak ele alınmıştır. Bu bağlantıların oluşu göç edenlerin denizden karaya geçişlerini, bir yerden başka bir yere göç etmelerini ifade etmektedir. Fermuarın kapalı olan kısmı, ip ve iğne ile metafor oluşturulmuş bu geçişin zor ve tehlikeli olduğunu göstermiştir, açık olan kısım ise umudu ve yeni başlangıçları temsil etmektedir.

Resim 5.5 “Yolculuk” (40*50 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Bu resimde, soyut tarzda yapılmış bir sahne canlandırmak istenmiştir. Resmin merkezinde büyük, dalgalı bir su kütlesini andıran bir figür bulunmaktadır. Bu figürün bedeninde göçmenler toplanmış, çeşitli eşyalar taşıyor ve aralarında konuşuyor gibi görünmektedirler. Arka planda deniz veya büyük bir su kütlesi ile dağlık bir manzara yer almaktadır. İnsan figürleri detaylı olmaktan ziyade stilize edilmiş ve resmin genel kompozisyonuna dinamik bir hareket kazandırmak amaçlanmıştır. Renk paleti mavi, kahverengi ve bej tonlarında, doğayı ve insan etkileşimini soyut bir biçimde betimlemektedir.

Resim 5.6 “Kırık Yollar” (50*50 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Bu resim, göç temasını belirsizlik ele alınmak istenmiştir. Görselde, çeşitli eşyalar taşıyan insanların, dar ve tehlikeli görünen bir uçurumdan geçişi tasvir edilmiştir. İnsan figürleri, kimileri çocuklu aileler ve kimileri de ağır yükler taşıyan bireyler olarak çizilmiştir. Hepsi aynı yönde ilerlemekte, bu da zorunlu bir yolculuk veya kaçıışı temsil etmektedir. Arka plan, nötr tonlarda ve detaydan yoksun, bu da yolculuğun zorluklarına vurgu yapılmak istenmiştir.

Resim 5.7 “Köksüz” (50*35 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Bu resimde, göçmen bir kadının yaşamını ve tecrübelerini sembolik bir şekilde tasvir edilmiştir. Kadın, büyük bir anahtar deliğinin ardında duruyor; bu, onun bir geçiş veya bekleyiş içinde olduğunu, belki de yeni bir ülkeye veya daha iyi bir geleceğe açılan kapının önünde olduğunu simgelemektedir.

Kadının elinde tuttuğu altı kırık bavul, onun taşıdığı yükleri, sorumlulukları ve geçmişinden gelen zorlukları temsil etmektedir. Bavulun alt kısmından uzanan kırmızı kökler, onun kökenine, ailesine ve bağlı olduğu yerlere işaret ederken, aynı zamanda bu bağların onu nasıl etkilediğini ve nereye giderse gitsin yanında taşıdığını göstermektedir.

Bu resim, göçmen bir kadının yeni bir hayata başlama umutları ve mücadeleleri arasında sıkışmışlığını, geçmişin izleriyle birlikte yeni bir geleceğe doğru adım atma çabasını ifade etmektedir.

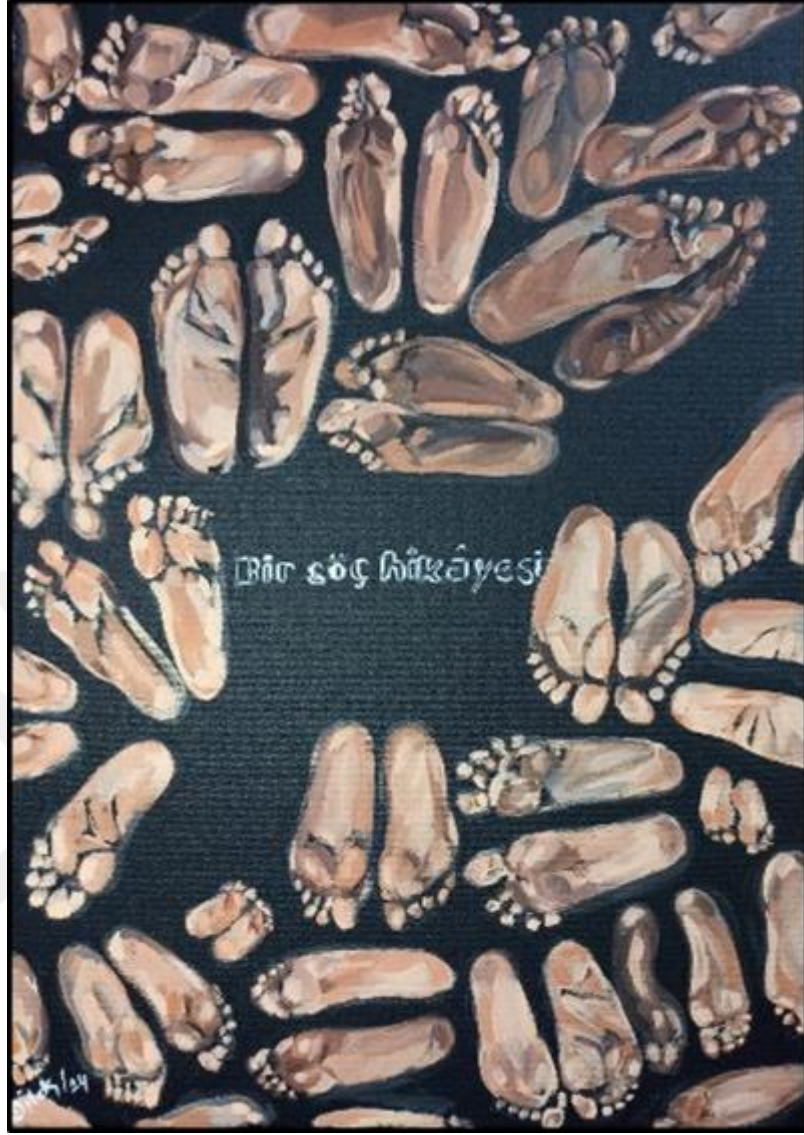

Resim 5.8 “Kimliksiz” (50*35 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Bu resim, göçmen bir ailenin yaşadığı zorlukları ve kimlik konusundaki belirsizliklerini sembolize etmektedir. Resimde dikenli tellerin önünde duran ve ellerinde çocuklarıyla birlikte yaşamışlarını irdeleyen bir baba figürü stilize edilmiştir. Burada verilmek istenen mesaj, göçmen ailelerin genellikle karşılaştığı sınırları ve engelleri temsil etmektedir.

Ailenin her üyesinin sırtında bir karekod bulunmaktadır. Bu karekodlar sayesinde göçmenlerin kimliklerinin yalnızca belgelerle ve teknolojik araçlarla tanımlanmasını, onların bireyselliklerinin ve insanlıklarının göz ardı edildiğini ima etmektedir.

Karekodlar aynı zamanda göçmenlerin sürekli bir kimlik sorgulaması ve belgeleme süreciyle karşı karşıya olduklarını, her an bir kontrol veya sorgulamaya tabi tutulduklarını göstermektedir. Bu durum, onların sürekli bir denetim ve belirsizlik altında yaşamalarını sembolize etmektedir.

Resim 5.9 “Bir G   Hik  yesi” (50*35 cm, Tuval   zerine akrilik boya)

“Bir G   Hik  yesi” ifadesi, bu tablodaki her bir ayağın, her bir bireyin kendine   zg   bir hik  yesi olduğunu, ancak bu hik  yelerin ortak bir kaderde birleştiğini anlatmaktadır. Her bir ayak izi, ayrı bir m  cadeleyi, ayrı bir hayatta kalma   abasını simgelemektedir. Bu resim, Bulgaristan g   lerine ithafen yapılmıştır.

Resim 5.10 “Küresel Zindan” (50*35 cm, Tuval üzerine akrilik boya)

Bu resimde, Afrika ve Avrupa kıtalarını soyut bir şekilde betimlemek amaçlanmıştır. Resmin genelinde koyu renkler hâkim olup mavi ve siyah tonları kullanılarak iki kıta ayrılmıştır. Kıtaların sınırlarında çeşitli insan figürleri yer almaktadır ve bu figürlere düşüyor izlenimi verilmek istenmiştir. Avrupa kıtasının altındaki figürler, kıtadan sarkan iplerle bağlıdır ve bu iplerin ucunda turuncu renkte iki can yeleği yer almaktadır. Resmin üst kısmında, Avrupa’nın hemen güneyinde, ince kırmızı çizgilerle bağlanmış alanlar yer almaktadır. Bu kırmızı çizgili alanlar, kıtalar arasındaki bağlantıyı ve ayrılığı sembolize etmektedir. İnsan figürlerinin düşme durumu; göç, mücadele veya tehlikeli bir yolculuğu ifade etmektedir. Bu resimde göçmenlerin kıtalararası yolculuklarında karşılaştıkları zorluklar anlatılmaktadır. Aynı zamanda Modern olarak tabir edilen bölgelerin göçmenlere yaptıkları yardımlar ile önlerine ördükleri duvarlar arasındaki tezat anlatılmaktadır.

6. SONUÇ

Çeşitli nedenlerle insanların doğup, büyüdüğü coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşınmaları en genel ifadeyle göç olarak adlandırılır. Sosyal, ekonomik, doğal afetler, savaş vs. pek çok sebebe dayalı olan bu zorunlu veya tercihe bağlı yer değiştirme süreci, içinde çok fazla sorun ve bilinmezlikler taşıyan bir durumdur. Zira hem göç edenin (mülteci) hem de yeni entegre olunan toplumsal-kültürel yapı için bir kaos ortaya koymaktadır. İnsanlar, dil, din, gelenek ve kültür gibi bileşenlerle var olurlar ve bu bileşenlerle aynı ortamda yaşamlarını sürdürmektedir. Zorunlu veya gönüllü bir şekilde başka bir ülkeye göç eden insanlar yeni ortamlarında hem sosyo-kültürel değişimlere yol açmakta hem de kendileri bu durumdan psikolojik açıdan etkilenmektedir. Kendi istekleri dışında göç eden bireyler ya da gruplar arasında göç edilen bölgedeki kültürel farklılıklar bireylerin psikolojik durumlarını olumsuz etkilemektedir. Bireyin yaşamaya başladıkları çevrede kültürel değerler benzer ise uyum süreci daha kolay kültürel farklılıklar fazla ise uyum süreci daha da zorlaşmaktadır. Bireyin yaşadığı ortamdan uzak kalması, yabancılaşma, kendini değersiz görme, yakınlarının yokluğu ve onlardan ayrılmanın verdiği pişmanlık, kendi ülkesindeki kişiliği ile göç ettiği ülkedeki kişilik arasında çatışma, yeni topluma alışabilmek için eski toplumundaki değer yarıları aşağılamak gibi etkenler kişiyi psikolojik açıdan olumsuz etkilemektedir.

Göçün sonuçlarına etki eden olumlu (kültürel zenginleşme, yaratıcı özgürleşme ve yeni fırsatlar) ve olumsuz nedenler (kültürel uyum, ekonomik zorluklar ve kişinin kendisini toplumdan kısmi veya tamamen uzaklaştırması) göç- sanat ikilemini derinden etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, farklı kültürlerin bir araya gelmesine neden olarak sanat dünyasında kültürel çeşitliliği ve zenginliği artırmaktadır. Göçmen sanatçılar, kendi kültürel miraslarını yeni çevrelerindeki kültürel unsurlarla harmanlayarak özgün ve yenilikçi eserler yaratırlar. Bu durum, sanatın evrensel dilini genişletmekte ve izleyicilere farklı kültürel perspektifler sunmaktadır. Göçmen sanatçıların göç- sanat ilişkisi bağlamında kaynak/köken ülkelerinden getirdikleri kültürel kimlik ile gittikleri hedef ülkede sağladıkları uyum süreçlerinde oluşturdukları kültürel kimlik algılarında ve sanatsal yaratım süreçlerinde

farklılıklar gözlenmiştir. Bu farklılıkların özelinde gelişen, değişen ve dönüşen olaylar örgüsünde kazanılmış kimliklerin ve sanatsal yaratımları arasında renk, şekil, biçim ve kompozisyon düzenlerinde farklı bakış açıları saptanmıştır. Sanatsal yaratım öğelerini şekillendiren kavramların göçmen sanatçıların eserlerinde sıklıkla kimlik ve aidiyet temalarının işlendiğini görmekteyiz. Yeni bir çevreye adapte olma süreci, sanatçıların kendi kökenleri ile yeni yaşamları arasında bir denge kurma çabalarını yansıtmıştır. Bu eserlerde, kimlik arayışı, kökenlere duyulan özlem ve yeni toplumla uyum gibi konular derinlemesine ele alınmaktadır. Ayrıca göçmen sanatçılar, sıklıkla göçmenlerin karşılaştığı zorlukları ve toplumsal adaletsizlikleri eserlerinde ele almaktadırlar. Örneğin, Çin'den Amerika'ya göç eden sanatçı Ai Weiwei, eserlerinde göçmenlik, insan hakları ve politik eleştirileri merkezine aldığını görmekteyiz. Sosyo-politik eleştiriler, göçmenlerin yaşam koşulları, ayrımcılık, uyum sorunları ve göç politikaları gibi konular üzerinden yapılmaktadır. Bu eleştiriler, toplumsal farkındalığı artırmak ve değişim için bir çağrı niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda göçmen sanatçıların, eserlerinde ele aldığı konuların içeriğini boyutlandıran ve gündeme atıf yaptığı kültürel sentez profili melez sanat formları oluşturarak biçimlenmiştir. Bu eserler, hem sanatçının köken kültürünü hem de yeni çevresindeki kültürel etkilerini yansıtmıştır. Bu süreçlerin gelişimlerini değerlendirdiğimizde, Türk sanatçıların yurt dışındaki yaşayışları ve sanatsal yaratımları ile yurt dışından gelip Türkiye'ye yerleşen göçmen sanatçıların sanatsal üretimleri ve düşünceleri farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Türk sanatçılar yurt dışında farklı kültürlerle etkileşime girerek eserlerinde bu deneyimleri yansıtırken, göçmen sanatçılar ise Türkiye'nin zengin kültürel mirası ve toplumsal dinamiklerinden etkilenerek özgün çalışmalar üretmektedir. Her iki grup da bulundukları coğrafyanın sanat ortamına katkıda bulunurken aynı zamanda kendi kökenlerini ve geçmişlerini de eserlerine yansıtmaktadır. Bu karşılıklı etkileşim, hem yerel hem de küresel sanat sahnesinde zengin ve çeşitli bakış açıları ile ele alınmıştır. Ayrıca sanat öğelerin ele alınış biçimleri de farklı tekniklerde birleşerek anlam boyutunu katmanlaştırmıştır. Özellikle Türk sanatçıların yurt dışında yaşadıkları dönemlerinde elde edilmiş kültürel kodlarını daha geleneksel ve parlak renklere bırakırken yurt dışında yaşayan göçmen sanatçıların daha önceden soyut ve soft renkler kullandıklarını Türkiye'ye geldikten sonraki süreçlerinde kültürel kodlarının sufizm felsefesinde yoğunlaştığını ve renklerinin daha parlak ve canlı kullandıklarını dile getirmişlerdir. Konu bakımından

daha gerçekçi bir tavır sergilediklerini ve bunları da tuvallerine Türk motifleri, ebru sanatı ve hat sanatı ile harmanlayıp yansıttıklarını ifade etmişlerdir. Türk sanatçıların yurt dışında bulunduğu 1960-1980 yılları arasında dış göçün ve iş gücü göçün yoğun yaşandığı dönemlere denk gelmesi sanatçılara ilham kaynağı olmuştur lâkin sonraki dönemlerde bu algı kırılarak daha çok öze dönüş resimlerin ve tekniklerin uygulandığı görülmektedir. Yurt dışından gelen göçmen sanatçıların hem kendi kültürlerini hem de sonradan edindikleri kültürel bileşenleri benimseyip bir uyum içinde resimlerine yansıttıkları gözlenmiştir. Kendi köklerini tanımaya çalışan yurt dışında doğup büyümüş göçmen sanatçıların beslendikleri konu elbette benliklerinde bulunan kültürel kimlikleri ile göç ettikleri toprakların kültürel kimliklerini sentezlemeleri ön plana çıkmıştır. Bir nevi sanatçı, göçü; nesneler, insanlar ve mekânlar arasındaki bağlantıyı kurarak eserlerine aktarıldığı gözlenmektedir. Sanatçıların eserlerinde kullandıkları materyaller ise kavramda kültür yayılımını desteklese de temelinde birçok konuları barındırmaktadır. Şöyle ki, sanatçıların değindikleri konular; sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik boyutlarının yanı sıra göç konusunun, özellikle son yıllarda, göç etmek zorunda kalmış ya da göçer bir ailenin çocuğu olan sanatçıların yapıtlarına daha fazla dâhil olduğu görülmektedir. Aynı zamanda geçmişten günümüze değil, gelecekte geçmişe bir yolculuk yapıldığı gözlenmektedir. Bu bağlamda var olan göçün nedenleri ve sonuçları, gelişen ve dönüşen kültürel ve kimlik kavramları ile birleşerek yeni arayışlarda bulunmuştur. Bu arayışların anahtarı sanat ile açılmıştır. Sanatın özünü bulan sanatçılar, deneyimlediği veya kanıksadığı düşünceleri görsel betimlemeler yoluyla yansıtmıştır.

Sonuç olarak, göç ve sanat arasındaki ilişkisinin sanatsal yaratım sürecine olan etkisi, sanatın dinamik ve evrensel doğasını zenginleştirmiştir. Göçmen sanatçılar, hem kendi kültürel miraslarını hem de yeni çevrelerinden aldıkları ilhamı harmanlayarak eserlerine farklı tekniklerle yansıtmıştır. Göç faktörünün burada sergilediği duruş sanatçılara farklı teknikler ve üsluplar keşfetme ve bunları eserlerine entegre etme fırsatı sunması ile boyutlanmıştır. Göçmen sanatçılar, geldikleri yerlerin sanat geleneklerini ve tekniklerini yeni çevrelerindeki sanat anlayışlarıyla birleştirerek benzersiz ve yenilikçi sanat eserleri oluşturmuştur. Bu süreç, sanatın sürekli olarak evrim geçirmesine ve çeşitlenmesine katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Abusidu, E. (2021). [Çevrim-içi: <https://www.middleeastmonitor.com/20210716-i-want-to-make-beauty-from-this-ugliness-says-gazas-first-calligraffiti-artist/6.07.2021>], Erişim tarihi: 27.06.2024
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ağluç, L. (2013). Sanat yaratıcılık bağlamında insan ve yaratma güdüsü. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Akdemir, A. M. (2004). Küreselleşme ve kültürel kimlik sorunu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 43-50.
- Aksu, H. (2022). Suriye göçünün Türkiye toplumu üzerine ekonomik ve sosyo politik etkileri. İçinde *Küresel ekonomik düzende dünya ve Türkiye'den araştırmalar –II* Ankara: İksad Yayınevi.
- Aktaş, A. (2017). Avrupa'ya göçün Türkiye'deki sosyo-kültürel ve dini hayata yansımaları (Bozova örneği). *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(35), 447-461.
- Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Altunay, N. (2012). *Arshile Gorky ve soyut dışavurumculuktaki yeri*. [Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Alver, K. (2020a). *Kültür sosyolojisi*. [Çevrim-içi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/felsefe_ao/kultursosyolojisekult.calismalar.pdf], Erişim Tarihi: 01.03.2024.
- Alver, K. (2020b). *Edebiyat, sanat ve toplum*. [Çevrim-içi: <https://www.studocu.com/row/document/istanbul-universitesi/sosyolojiye-giris/edebiyat-sanat-ve-toplum/40922737>], Erişim Tarihi: 01.05.2024.
- Artun, A. (2018). *Çağdaş sanat ve kültüralizm kimlik estetik*. İletişim Yayınevi.
- Aşkın, E., Yayar, R., & Oktay, Z. (2013). Kırsal göçün ekonometrik analizi: Yeşilyurt ilçesi örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 231-252.

- Atalay, M. C. (2021). Proje olarak “Göç” temalı yerleştirme (Enstalasyon). A. V. Tilbe (Ed.), içinde, *Göç ve sanat okumaları 1* (s. 71). Transnational Press London.
- Aydemir, S., Şahin, M.C. (2018). Zorunlu-kitlesele göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar örneği. *Dini Araştırmalar*, 21(53), 121-148.
- Aydın, A. (2017). Abidin Dino’nun resimlerinde yaşayan edebiyat. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(2), 84-102.
- Aytaç, Ö., & Sarı, M. (2021). Terör nedeniyle yaşanan göç olgusu ve yarattığı sorunlar: Mardin örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 1017-1028.
- Barın, H. (2015). Türkiye’deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2). 10-56.
- Barış, İ. ve Boztilki, M. (2017). *Uluslararası göç ve çocuklar: Refakatsiz göçmen çocuklar*. London.
- Bastaban, Ü. (2022). *Güncel sanatta küresel gücün etkisi*. [Sanatta Yeterlilik Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Başcılar, M., Karataş, M., & Güre, M. D. P. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşı, zorunlu göç ve insani koridorlar: sosyal hizmet bağlamında bir değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 794-805.
- Batı, U. (2024). Sanatçı Sohbetleri: Prof. İlham Enveroğlu Uğur Batı [Çevrim-içi: <https://www.oggusto.com/sanat/sanatici/sanatici-sohbetleri-profesor-ilham-enveroglu>], Erişim Tarihi: 27.06.2024.
- Bender, M. T., Boztaş, E., & Köseoğlu, K. (2016). Sanatçı aşkının sanatsal yaratma sürecine etkileri ve eserlerdeki yansımaları. (Plastik sanatlar resim alanından 20 sanatçı örnekleme). *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(23), 879-893.
- Boyer, G. R., & Hatton, T. J. (1997). Migration and labour market integration in late nineteenth-century England and Wales. *Economic History Review*, 50(4), 697-734.
- Bozhüyük, B. (2021). Görsel iletişim tasarımı tarihinde göç olgusu. A. V. Tilbe (Ed.), içinde, *Göç ve sanat okumaları 1* (s. 33-56). Transnational Press London.
- Bozkurt, B. Z. (2016). *Bruno Catalano’nun gezginleri*, “Les Voyageurs [Çevrim-içi: <https://gaiadergi.com/bruno-catalanonun-gezginleri-les-voyageurs/>], Erişim Tarihi: 02.07.2024.

- Bulovalı, A. H. (2020). *Hedefim hat sanatını bir batılının evine sokabilmek*. [Çevrim-içi: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/hedefim-hat-sanatini-bir-batilinin-evine-sokabilmek/1895840>], Erişim Tarihi: 01.3.2024.
- Bulut, Y. P. (2020). *Sosyolojiye Giriş II*: [Çevrim-içi: [https://dep.manas.edu.kg/img/files/11/Sosyolojiye%20Giriş%20II%20\(İst.%20Ünv.\).pdf](https://dep.manas.edu.kg/img/files/11/Sosyolojiye%20Giriş%20II%20(İst.%20Ünv.).pdf)], Erişim Tarihi: 01.03.2024.
- Bursa Müze. (2020). *Bursa göç tarihi müzesi*. [Çevrim-içi: <https://www.bursamuze.com/bursa-goc-tarihi-muzesi>], Erişim Tarihi: 01.03.2024.
- Büro, B. G. (2021). *Göçmen büro*. [Çevrim-içi: <https://gocmenburo.com/goc-nedir/>], Erişim Tarihi: 10.03.2024
- Culture, A. C. (2018). *Ai Weiwei'nin yeni dev mülteci botu eseri*. [Çevrim-içi: <http://www.artcityculture.com/sanat/ai-weiwein-yeni-dev-multeci-botu-eseri/>], Erişim Tarihi: 02.01.2024.
- Çağan, K. (2006). Sanat sosyolojisinin imkânına ve inşasına dair. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 11-31.
- Çağırkan, B. (2016). Göç, hibrit kimlik ve aidiyet: Yeni toplumlar, yeni kimlikler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2613 - 2623.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 129-142.
- Çakmar, S. (2023). *Genç motto- Karl Talip Kara*. [Çevrim-içi: <https://www.gzt.com/genc-motto/karl-talip-kaya-3771839>], Erişim Tarihi: 11.06.2024.
- Çalışkan, S. (2018). Çağdaş sanat eserlerine göç olgusu perspektifiyle bir bakış. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(41), 39-45.
- Çalışkan, S. (2019). Gülsün Karamustafa'nın eserlerinde köyden kente göç ve kimlik olgusu. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 97-106.
- Çavuş, B. (2020). Dış göç romanlarında temel izlekler. *Göç Dergisi*, 7(2), 291-317.
- Çay, R. (2022). Çağdaş sanatta sosyolojik bir olgu: Göç. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 38-52.
- Çeber, T. (2018). Plastik sanatlardaki üretimlerde ele alınış biçimiyle göç olgusu. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (22), 97-109.

- Çelik, F. (2006). İç göçlerin itici ve çekici güçler yaklaşımı ile analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (27), 149-170.
- Çetiner, S. & Günay, E. (2021). Uluslararası göçün sosyo-kültürel etkilerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(47), 1-21.
- Çoban, İ. & Işık, H. (2019). Cumhuriyet sonrası Türk resminde Konya'yı tema edinen sanatçılar ve eserleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 8(64), 1869-1894.
- Dalkıran, A. (2018). Çağdaş Türk resminde hayvan mücadele sahneleri. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19, 1-31.
- Danacı, Ç. (2018). [Çevrim-içi: <https://www.artkolik.net/roportaj/roportaj-kezban-arca-batibeki-1571>], Erişim tarihi: 25.06.2024
- Demir, E. (2022). Göç ve kültür. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 129-135.
- Demir, Ö. & Yurdagül, H. (2013). Self-directed learning with technology scale for young students: a validation study. *E-International Journal of Educational Research*, 4(3), 58-73.
- Demir, Ö. (2021). Türk sinemasında 1960-2010 döneminde göç sorunsalının Temsili. A. V. Tilbe (Ed.), içinde, *Göç ve Sanat Okumaları 1* (s. 129). Transnational Press London.
- Demir, Y. (2023, 12 14). Ai Weiwei, Banksy ve Halil Altındere'nin göç ve mülteci olgusuna bakış açıları. [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Demirci, M. H., & Kurt, C. (2022). Gülsün Karamustafa'nın sanatında gündelik nesneye odaklı anlatılar. *Art-Sanat Dergisi*, (17), 83-101.
- Demirel, M. (2008). Türkiye'de Bosna göçmenleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 285-306.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 175-204.
- Develi, E. S. (2017). 21. Yüzyılda göç olgusu: Uluslararası göç teorilerinin ekonomi politikası. Uluslararası göç-göç özel sayısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 1343-1353.
- Dinçeli, D. (2020). Yaratıcılık ve sanat. *Sanat Eğitimi Dergisi*, 8(1), 43-55.
- Doğan, İ. (2018). *Göç ve kültür*. Bilge Kültür Sanat.

- Eker, M., & Aslan, H. (2010). Görsel kültür ve medya okuryazarlığı: Sanat eğitiminin kamusal açılımı. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 251-268.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Erder, S. G. (1999). Yerleşme ve çok 'kültürel tanışma'. *Birikim Dergisi*, (123), 68-75.
- Erkayhan, Ş. (2008). 1960 sonrası Almanya'da Türk sanatçılar: Göç ve kültürel kimlik. [Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Erkek, E. (2023). *Dramaturji ve dans bağlamında göç kavramının araştırılması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Erol, C. Ç. (2019). İkonografi ve ikonoloji yöntemine göre gülsün karamustafa'nın "örtülü medeniyet" ve kapıcı dairesi" adlı eserlerinin analizi. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 5(18), 234-239.
- Erol, C. Ç. (2020). Göçün öteki yüzü: Türkiye çağdaş sanatında göç olgusu. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(47), 400-407.
- Ersan, Y. Y. (2017). *Edebi eserlere yansımaları eşliğinde Türkiye'den Almanya'ya göç olgusu: Problemler, bunalımlar, çözüm önerileri. Geçmişten Günümüze Göç (s. 1771-1772)*. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ersoydan, M. Y. (2012). Tarihsel süreçte batı toplumunda sosyolojik olgular ve sanatçı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 31-39.
- Esen, T. (2016). *Elleriyle düşünen bir ressamın zamansız portreleri*. [Çevrim-içi: <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/17069/elleriyle-dusunen-bir-ressamin-zamansiz-portreleri>], Erişim Tarihi: 1.4.2024
- Genel, M. (2014). Almanya'ya giden ilk Türk işçi göçünün Türk basınındaki izdüşümü "Sirkeci Garı'ndan Munchen Hauptbahnhof'a". *Selçuk İletişim*, 8(3), 301-338.
- Girgin, F. (2017). Sanatta göç teması. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 1(1), 54-75.
- Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 759(1), 50-57.
- Gökçe, S. (2015, 08 28). *Sanatsal yaratma sürecinde estetik kaygının işlevi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

- Gönüllü, E.E. (2012). *Göç sanatçıları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gül, D. (2018). *İstanbul'dan dünyaya açılan Suriyeli sanatçı: Ben ressamım, savaşmak istemedim*. [Çevrim-içi: <https://tr.euronews.com/kultur/2018/10/05/istanbul-dan-dunyaya-acilan-suriyeli-sanatci-ben-ressamim-savasmak-istemedim>], Erişim Tarihi: 10.05.2024.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4). 53-85
- Gümüş, N. P. (2021). *Göç ve yoksulluk*. [Çevrim-içi: http://www.kentvebellek.com/goc-ve-yoksulluk_2.html], Erişim Tarihi: 31.12.2023.
- Gün, Z. (2016). Göç psikolojisi akımları. K. Edimsel (Ed.), *İçinde, Gün* (s. 2-15). Erzurum.
- Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Güvenç, B. (2019). *Kültürün abc'si*. Yapı Kredi Yayınları.
- Haber, Y. A.-Ö. (2016). [Çevrim-içi: <https://yeniadana.net/haber/-9995.html>. Mehmet Alagöz Göç ve Göçmenlik(m)in Resimsel Halleri Almanya1978-2016-Türkiye: <https://yeniadana.net/haber/-9995.html>], Erişim Tarihi: 21.01.2024.
- Hakyemez, A. G. (2019). [Çevrim-içi: <https://www.aysegulayhakyemez.com/2019/09/datca-ruhu-2019-soruyor-nereye.html>], Erişim tarihi: 27.06.2024
- Hakyemez, A. G. (2020). [Çevrim-içi: <https://www.aysegulayhakyemez.com/2018/10/zeynep-bozoglu-farkinda-olarak-ya-da-olmayarak-herkesin-hayatindaki-olgulari-iceren-varolusa-dair-ortakliklarla-ilgili-isler-uretiyorum-bunlar-felsefe-fizik-noro-estetik-vb-disiplinlerle.html>], Erişim tarihi: 27.06.2024.
- Hass, D. H. (2022). *Göçler tarihi- modern dünyada uluslararası nüfus hareketleri*. Gav Perspektif.
- Hatıpler, M. (2018). Cumhuriyet dönemi balkan göçlerinin sosyal politika açısından etkileri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 423-445.
- İncili, Ö. F., & Karagöz, N. (2023). İsrail'in kuruluş süreci ve sonrasında Filistin'de nüfus, alansal değişim ve göç. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 12(4), 456-480.

- Jochen Dahm, C. H. (2020). *Sosyal demokrasi el kitabı 5 entegrasyon, Göç ve Sosyal Demokrasi*. Friedrich Ebert Vakfı.
- Kanat, S. (2021). Göç temasının afiş tasarımlarına yansıması. A. V. Tilbe (Ed.), içinde, *Göç ve Sanat Okumaları* (s. 185-186). Transnational Press London.
- Kapan, G. S. (2019). Makedonya'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin mekânsal analizi. Proceeding Paper/Kongre Bildirisi (s. 431-445). 1. *İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi*.
- Kapu, H., Karakuş, A., Yüce, A., Aykutam, A., Özyakışır, D., Yıldız, S., ... & Tutar, H. (2012). *TRA2'de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma*. Serhat Kalkınma Ajansı.
- Karaçalı, H. (2016). Göçün sanatsal yaratım sürecine etkisi: *Shirin Neshat*. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 7, 224-234.
- Kariman, S. (2023). *Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki: Bilecik Örneği*. [Doktora Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Karlsruhe, +49 (2020,). *Almanya'nın en büyük tablosunu yaptı: "Hayat Sirki" tam iki ton*. [Çevrim-içi: <https://www.arti49.com/almanyain-en-buyuk-tablosunu-yapti-hayat-sirki-tam-iki-ton-2347005h.htm>], Erişim tarihi: 10.11.2023.
- Kayayerli, F.D. (2016). [Çevrim-içi: <https://www.sabah.com.tr/cumartesi/2016/02/06/onlar-istanbul-sigi>], Erişim tarihi: 27.06.2024
- Kelleci, R. (2022). [Çevrim-içi: <https://www.ranakelleci.com/beyond-surface-water-silviabener>], Erişim tarihi: 27.06.2024
- Kınalı, E. (2017). *Toplumcu gerçekçilik akımının Türk resim sanatına etkisi ve Abidin Dino*. [Yüksek Lisans Tezi]. Doğu Üniversitesi.
- Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas University, Journal of Economics & Administrative Sciences Faculty/Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3).
- Kolukırk, S. (2011). Sürgün, toplumsal hafıza ve kültürel göç: ABD'deki Ahıska Türkleri üzerine bir araştırma. *Bilig. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59, 167 - 190.
- Konuş, Ş. (2023). *Çağdaş Türk resminde bir mitolojik unsur olarak nar*. [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

- Korkmaz, B. (2020). *Küreselleşme-göç-yoksulluk ilişkisi: Türkiye’de kadınlar üzerine bir inceleme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kırklareli Üniversitesi.
- Köran, T: (2017). *Göç*. [Çevrim-içi: <https://www.unlimitedrag.com/post/temur-koran-goc>], Erişim Tarihi: 31.12.2023.
- Madanoğlu Ö. F. (2023). [Çevrim-içi: <https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/alman-guncel-sanatci-20-yildir-yasadigi-turkiyede-hic-nefret-soylemiyle-karsilasmadigini-soyledi/1817135>], Erişim tarihi: 27.06.2024
- Mardani, A., & Rahmani, A. (2021). Göç kavramı ve modern ressamların çalışmalarına yansımaları (örnek olay: 20. yüzyılda Orta Doğu’dan seçilmiş ressamlar). *Sanat Dergisi*, (37), 140-153.
- Mertol, H., Köksal, Ü., & Yıldırım, M. (2021). Türk sinemasında iç göç: 1950-1960 döneminin coğrafi olarak okunması. *Kent Akademisi*, 14(3), 765-776.
- Mollaalioglu, F. N. (2020). Türkiye’den Suriye’ye gerçekleşen göçlerin tarihsel boyutu. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17), 1-24.
- Mutlu, S. (2021). Göç olgusunun çağdaş Türk seramik sanatına yansımaları. A. V. Tilbe (Ed.), içinde, *Göç ve Sanat Okumaları I* (s. 143-175). Transnational Press London.
- Nar M. Ş. (2019). Kültürel kimlik sorunsalı: Görecelik mi, evrenselcilik mi? Yoksa uzlaşma mı? *Antropoloji*, (37), 72-80.
- Oğuz, Ö. G. (2020). Göç kimlik aidiyet ekseninde Nil Yalter. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 9(74), 1504-1518.
- Oskay, D. Ö. (2021). Toplumsal olayların sanata yansımaları bağlamında Adrienne Sloane’un. *Aart Uluslararası Anadolu Sanat Sempozyumu* (s. 149-162). Eskişehir: Aart Uluslararası Anadolu Sanat Sempozyumu.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *Akademi İş ve Hayat*, 2(4), 183 - 215.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye’de iç göçler üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 30(11), 1-18.
- Özden, H. U. (2019). *Göç ve hayat üzerine bir sergi: Kezban Arca Batıbeki ile söyleşi*. [Çevrim-içi: <https://medyascope.tv/2019/03/04/goc-ve-hayat-uzerine-bir-sergi-kezban-arca-batibeki-ile-soylesi/>], Erişim Tarihi: 20.1.2024.

- Özgüler, V. C. (2018). Göç ve uyum politikaları. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics*, 1(1), 1-10.
- Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(47), 127-145.
- Öztürk, A. K. (2019). *Türkiye’deki Suriyeli sanatçılar: Sanat yoluyla kimliğin yeniden inşası ve uyum*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Öztürk, D. (2013). *Cinerituel*. [Çevrim-içi: <https://www.cinerituel.com/iki-kulturun-sentezi-olarak-ferzan-ozpetek-sineması-serseri-mayınlar-ve-bir-omur-yetmez-filmleri-analizi/>], Erişim Tarihi: 1.3.2024.
- Papila, A. (2007). Kimliğin anlatım aracı olarak sanat. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 176-190.
- Pilevneli (2019). [Çevrim-içi: https://www.pilevneli.com/tr/exhibitions/25-keşban-arca-batibeki-vaad-edilmemiş-topraklar-pilevneli-mecidiyeköy/press_release_text/sayfa-actim-h 2019], Erişim tarihi: 27.06.2024.
- Pişkin, G. (2010). Türkiye’de göç ve Türk sineması: 1960-2009. *Humanities sciences*, 5(1), 45-65.
- Sağır, A., & Aktaş, Z. (2019). Romanya’dan Türkiye’ye gelen göçmenlerle Türk toplumu arasındaki ilişkinin sosyolojik çözümlemesi: Türk yazılı basınında 1934-1938 dönemi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35(99), 141-214.
- Sanat, D. H. (2019). *Mehmet Alagöz’ün ‘göç’ sergisi sanatseverleri bekliyor*. [Çevrim-içi: <https://www.haberler.com/kultur-sanat/mehmet-alagoz-un-goc-sergisi-sanatseverleri-12620439-haberi/>], Erişim Tarihi: 20.01.2024.
- Saygın, S., & Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 312-333.
- Sırım, V. ve Demir, H. (2020). Göçün nedenleri ve sosyoekonomik etkileri: Tekirdağ ili odaklı bir inceleme. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1), 79-89.
- Sipahioğlu, B. Ö. (2022). Küresel iklim değişikliğinin bir sonucu olarak iklim göçü. *Akademik Hassasiyetler*, 9(20), 543-565.
- Sporx. (tarih yok). *Kendi sözleriyle Mesut Özil*. [Çevrim-içi: <https://www.sporx.com/futbol/ekstra/mesut-ozilden-turkiye-almanya-itirafiSXGLQ28749SXQ#sıra39>], Erişim Tarihi: 1.3.2024.

- Sürdürülebilir Üretim. (2022). *Sürdürülebilir üretim: Su, saygı bekler*. [Çevrim-ıç: <https://www.surdurulebiliruretim.com/su-saygi-bekler/>], Erişim Tarihi: 2.1.2024
- Sütlaş, M. (2015). *Sanatsal eylem ve öznelerin iktidarı*. [Çevrim-ıç: https://www.academia.edu/36084266/sanatsal_eylem_ve_oznelerin_iktidari_pdf], Erişim Tarihi: 02.01.2024.
- Şeker, B. D., Sirkeci, I., & Yüceşahin, M. M. (Eds.). (2015). *Göç ve uyum*. Transnational Press London.
- Şen, M. (2014). Türkiye’de iç göçlerin neden ve sonuç kapsamında incelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 1(40), 231-256.
- Şen, P. D. (2015). ‘Fiili durum’ kavramı. [Çevrim-ıç: <https://www.hukukihaber.net/fiili-durum-kavrami>], Erişim Tarihi: 3.1.2024
- Şimşek, D. R. (2021). *Türkmen Arşiv Ankasam-Tarihten günümüze Afganistan göçleri ve Türk asıllı göçmenler*. [Çevrim-ıç: <https://www.ankasam.org/tarihten-gunumuzu-afganistan-gocleri-ve-turk-asilli-gocmenler/>], Erişim Tarihi: 01.04.2024.
- Tacoğlu, T. P., Arikan, G., & Sağır, A. (2012). Boşnak göçmenlerde göç ve kültürel kimlik ilişkisi: Fevziye köyü örneği. *Electronic Turkish Studies*, 7(1). 1941-1965.
- Tamer, M. (2020). Göç, göçün nedenleri ve uluslararası göç üzerine kavramsal bir analiz. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2808-2818.
- Tanilli, S. (2018). *Uygarlık Tarihi*. Cumhuriyet Kitapları Yayıncılık.
- Taştan, C., Kavuncu, A. Ç., Akbulut, A. M., İrdem, İ., Osmanoglu, E., Özkaya, Ö., & Küçüker Yıldız, A. (2016). Uluslararası Kitleli Göçler ve Türkiye’deki Suriyeliler. *Uluslararası Göç ve Güvenlik Konferansı Sonuç Raporu*. Polis Akademisi Yayınları.
- Tilbe, A. (2021). Göç(er) anlatısı incelemelerinde çatışma ve kültür(süz)leşme yöntem bilimi. A. V. Tilbe (Ed.), içinde, *Göç ve Sanat Okumaları 1* (s. 9). Transnational Press London.
- Topuz, H., & Coşkun, A. (2018). Ricardo’nun Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi: Türkiye, Kolombiya ve Güney Kore üçlünün sektörel bazda uygulamalı bir analizi-Ricardo’s Comparative Advantages Theory: An Applied Analysis On The Sectoral Basis In The Tripartite of Turkey, Colombia And South Korea.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(25), 672-685.

Tuna, A. (1999). Mustafa Asım Resim Sergisi [Çevrim-içi: https://arhiva.zaum.mk/wp-content/uploads/2019/03/1999_09_20_Mustafa_Asim.pdf], Erişim tarihi: 27.06.2024.

Tuncel, G., & Ekici, S. (2019). Göçün siyasal etkisi: Suriyeli göçmenlerin Türkiye siyasetine etkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 48-72.

Tümtaş, M. S., & Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.

Uhri, M. D. (2016). *Göçün ruhsallığı*. [Çevrim-içi: <https://docplayer.biz.tr/17429820-Care-der-yil-2016-sayi-4-konu-gocun-ruhsalligi.html>], Erişim Tarihi: 31.12.2023.

Ulvi, Ö. (2007). *Bulgaristan Türkleri'nin 1950-1951 yıllarında Türkiye'ye göçleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

URL-1 https://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye%27_yegöçler Erişim tarihi: 09.12.2023

URL-2 <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste> Die Gaste, SAYI: 2 / Temmuz-Ağustos 2008 Almanya'ya Göçün Tarihi Milazım KOÇTÜRK Erişim tarihi: 14.12.2023

URL-3 <https://www.galerisoyut.com.tr/mehmet-alagoz-2019/#basin-bulteni-tab> Erişim tarihi: 25.06.2024

URL-4 <https://www.galerinevistanbul.com/tr/artists/37-erol-akyavas/biography/> Erişim tarihi: 25.06.2024

URL-5 <https://www.galerisoyut.com.tr/artist/ergin-inan/> Erişim tarihi: 25.06.2024

URL-6 <https://www.haberler.com/guncel/azerbaycanli-ressam-prof-dr-enveroglu-nun-sergisi-11462109-haberi/> Erişim tarihi: 27.06.2024

URL-7 <https://www.posta.com.tr/kultur-sanat/kezban-arca-batibeki-kimdir-2105804> Erişim tarihi: 25.06.2024.

URL-8 <https://www.arti49.com/almanyannin-en-buyuk-tablosunu-yapti-hayat-sirki-tam-iki-ton-2347005h.htm>, Erişim Tarihi: 24.02.2024

URL-9 <http://www.pilotgaleri.com/artists/detail/30>, Erişim Tarihi: 20.02.2024.

- URL-10 <http://www.nuriyem.com/eser/s1137-028/>, Erişim Tarihi: 25.02.2024.
- URL-11 <https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1663153726.pdf>, Erişim Tarihi: 23.01.2024.
- URL-12 <https://www.pilevneli.com/tr/exhibitions/25/works/>, Erişim Tarihi: 3.2.2024
- URL-13 <https://www.gazetekadikoy.com.tr/kultur-sanat/g-edenlerin-izi-tuvalde>, Erişim Tarihi: 5.2.2024.
- URL-14 <https://nesetgunal.org/tr/portfolio/baslica-yagli-boya-eserleri/>, Erişim Tarihi: 11.2.2024
- URL-15 <https://www.nadirkitap.com/almanya-da-turk-olmak-turke-zu-sein-in-deutschland-nazim-peker-kitap21875244.html>, Erişim Tarihi: 12.2.2024
- URL-16 <https://saltonline.org/tr/664/atolye-ipucu>, Erişim Tarihi: 10.1.2024
- URL-17 <https://tr.pinterest.com/pin/481392647654183326/>, Erişim Tarihi: 13.1.2024
- URL-18 <https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1515522574.pdf>, Erişim Tarihi: 21.2.2024
- URL-19 https://www.arte-sur.org/es/artistas/claudia-casarino/attachment/_sc_0805_sc_0805/, Erişim Tarihi: 23.2.2024
- URL-20 <https://www.artsy.net/artwork/adrienne-sloane-exodus>, Erişim Tarihi: 18.2.2024
- URL-21 <https://gaiadergi.com/bruno-catalanonun-gezginleri-les-voyageurs/>, Erişim Tarihi: 15.2.2024
- URL-22 <http://bantmag.com/ai-weiwein-in-multeci-kampi-temali-yeni-sergisinden-ilk-goruntuler/>, Erişim Tarihi: 10.1.2024
- URL-23 <http://lebriz.com/pages/exhibition.aspx?lang=TR&exhID=5275&bhcp=1>, Erişim Tarihi: 4.1.2024
- URL-24 <https://www.mynet.com/galeri/kamuran-ozlem-sarnicin-icimde-sakli-sergisi-180102508719/4>, Erişim Tarihi: 6.1.2024
- URL-25 <https://www.artkolik.net/haber/banksyden-sosyal-medya-cekilisi-2682>, Erişim Tarihi: 2.2.2024

URL-26 <https://t24.com.tr/yazarlar/zeynep-yildirim/sanatta-multeci-temsilleri,32408>,
Erişim Tarihi: 5.1.2024

URL-27

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=971833429543556&set=pcb.971833706210195>, Erişim Tarihi: 11.5.2024

URL-28 <https://www.middleeastmonitor.com/20210716-i-want-to-make-beauty-from-this-ugliness-says-gazas-first-calligraffiti-artist/>, Erişim Tarihi: 10.1.2024

URL-29 <https://www.facebook.com/share/v/xdnKEzzy3G54eFWg/?mibextid=oFDknk>, Erişim Tarihi: 13.5.2024

URL-30 <https://www.instagram.com/p/BEvUm5lMoTf/?igsh=N25xOTk3c3JybWc0>,
Erişim Tarihi: 10.4.2024

URL-31 <https://rafiyekaraca.com/eserler-https://www.saatchiart.com/art/Painting-K-r-lma-Noktas-80-60-Tuval-st-ne-Akrilik-Boya/2252375/10627373/view>,
Erişim Tarihi: 5.3.2024

URL-32 <https://www.altasanat.com/mustafa-asim-s>, Erişim Tarihi: 3.2.2024

URL-33 https://arhiva.zaum.mk/wpcontent/uploads/2019/03/1999_09_20_Mustafa_Asim.pdf, Erişim Tarihi: 5.3.2024

URL-34 <https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1576778698.pdf>, Erişim Tarihi: 10.2.2024

URL-35 <http://kanalkultur.blogspot.com/2013/11/ilham-enveroglu-pence-i-ali-abaruh.html>, Erişim Tarihi: 11.02.2024

URL-36 <https://www.aysegulayhakyemez.com/2019/09/datca-ruhu-2019-soruyor-nereye.html>, Erişim Tarihi: 27.1.2024

URL-37 <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/bozoglunun-ilk-kisisel-sergisi-40992312>, Erişim Tarihi: 15.1.2024

URL-38 <https://www.art-his.com/karl-talip-kara-ile-soylesi-kralların-tercihidir-yagli-boya/>, Erişim Tarihi: 13.2.2024

URL-39 <https://www.medyacuvali.com/kategoriler/1815/uskudar>, Erişim Tarihi: 6.2.2024

- URL-40 <https://www.ranakelleci.com/beyond-surface-water-silviabener>, Erişim Tarihi: 21.1.2024
- URL-41 <https://www.singularart.com/en/artworks/silvia-bener-wasserinformation-22-1241221>, Erişim Tarihi: 2.2.2024
- URL-42 <https://assets.mubicdn.net/images/artworks/412625/images-original.png?1634855951>, Erişim Tarihi: 23.2.2024
- URL-43 <https://acikerisim.uludag.edu.tr/server/api/core/bitstreams/52eebf3a-9d87-4b10-b49c-c9ea75483e3f/content>, Erişim Tarihi: 18.1.2024
- URL-44 <https://www.pilevneli.com/tr/exhibitions/25/works/>, Erişim Tarihi: 24.2.2024
- URL-45 https://www.galerisoyut.com.tr/ngg_tag/mehmet-alagoz/#eser/mehmet-alagoz/2411, Erişim Tarihi: 3.4.2024
- URL-46 https://www.galerisoyut.com.tr/ngg_tag/mehmet-alagoz/#eser/mehmet-alagoz/18555, Erişim Tarihi: 17.01.2024
- URL-47 <https://www.antikalar.com/erol-akyava-akin-yolu-zerinde-bir-esiz-sir>, Erişim Tarihi: 18.2.2024
- URL-48 <https://www.zaferdergisi.com/makale/12061-turk-resminin-yuzaki-erol-akyavas.html>, Erişim Tarihi: 26.3.2024
- URL-49 <https://acikerisim.mersin.edu.tr/yayin/161533&dil=3>, Erişim Tarihi: 24.3.2024
- URL-50 <https://openaccess.dogus.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11376/2974/10134244.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 19.3.2024
- URL-51 <https://www.oggusto.com/sanat/sanatci/abidin-dinonun-hayati-eserleri-ve-hakkinda-bilinmesi-gerekenleri>, Erişim Tarihi: 27.4.2024
- URL-52 <https://t24.com.tr/yazarlar/yilmaz-murat-bilican/bazi-yaralar-sanatla-da-iyilesmiyor,30874>, Erişim Tarihi: 25.2.2024
- URL-53 https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=pyK3p8F7Bn_DARl8lZNPVA&no=TDF4TmGETw71N9dm36vEFA, Erişim Tarihi: 10.1.2024
- Uslu, İ. & Ceylan, A. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989

- Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (36), 199-221.
- Uslu, M. (2019). *Ai Weiwei 'nin hayatı ve sanatı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Enstitüsü.
- Uygun, G. (2018). Göç edenlerin izi tuvalde. *Gazete Kadıköy-* [Çevrim-içi: <https://www.gazetekadikoy.com.tr/kultur-sanat/g-edenlerin-izi-tuvalde>], Erişim Tarihi: 20.01.2024.
- Uzun, G. (2022). [Çevrim-içi: <https://www.balturk.org.tr/haskovali-ressam-rafiye-karaca-parise-gidiyor/>], Erişim tarihi: 27.06.2024
- Uzunalioglu, R. (2019). *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türkiye'den göç eden işgücünün analizi: New Jersey Paterson bölgesi araştırması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Vural, F. G. (2017). *Türkiye içi ve Türkiye'den Almanya'ya iş göçünün arabesk müzik üzerindeki etkisi. Geçmişten Günümüze Göç* (s. 1883-1889). Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yağcı, A. (2018). *Yaratıcılığın bileşenleri - Güneşli bir gün*. [Çevrim-içi: <http://www.guneslibirgun.com/yaraticiligini-bilesenleri/>], Erişim Tarihi: 25.01.2024.
- Yalçın, A. (2021). *1950'den günümüze Türk resminde hayvan figürleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Yavuzer, H. (2009). Amerika'daki Türkler ve kurmuş oldukları Türk dernekleri. *ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken*, 1(1), 171-198.
- Yeşiltepe, Ş. (2011). *Tasavvuf düşüncesi ışığında Erol Akyavaş: Resmi ve anlam çözümlemesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Yıldırım, T. (2020). Türk ressam Almanya'nın en büyük tablosunu yaptı. [Çevrim-içi: <https://www.dw.com/tr/türk-ressam-almanyanın-en-büyük-tablosunu-yaptı/a-55377009>], Erişim Tarihi: 01.03.2024.
- Yıldırım, Z. (2021). Sanatta mülteci temsilleri. [Çevrim-içi: <https://t24.com.tr/yazarlar/zeynep-yildirim/sanatta-multeci-temsilleri,32408>], Erişim tarihi: 18.05.2024
- Yılmaz, M. (2001). Balkan Savaşı'ndan sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum göçleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10), 13-38.